

Syyttäjän syyteoikeus asianomistajarikoksissa

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Perttu Silver
2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Syyttäjän syyteoikeus asianomistajarikoksissa

Tekijä: Perttu Silver

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ

Sivumäärä: XIV + 72

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Suomessa rikokset on vakiintuneen käytännön mukaan jaettu virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin. Jaon merkitys on se, että virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjää saa aina laissa määriteltyjen edellytysten täytyessä nostaa syytteen. Sen sijaan asianomistajarikosten osalta syyttäjän syyteoikeus riippuu lähtökohtaisesti asianomistajan eli rikoksen uhrin tekemästä syyttämispyyntöstä, jossa asianomistaja vaatii rikoksesta epäillylle rangaistusta.

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella Suomessa voimassa olevaa asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelmää ja sen toimivuutta. Käytännössä järjestelmä perustuu asianomistajan syyttämispyyntöön, mutta laissa on kuitenkin säädetty erilaisista tilanteista, joissa syyttäjällä on syyteoikeus asianomistajarikoksissa myös siitä huolimatta, että rikoksen uhri ei ole halunnut ilmoittaa rikosta syytteeseen pantavaksi. Syyttäjällä on syyteoikeus ilman syyttämispyyntöä silloin, kun erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista tai silloin, kun tietyissä henkilöön tai vapauteen kohdistuvissa asianomistajarikoksissa on katsottu tarpeelliseksi antaa syyttäjälle syyteoikeus. Lisäksi tilanteissa, joissa rikoksesta epäiltynä on useita henkilöitä, syyttäjä voi nostaa syytteen kaikkia epäiltyjä vastaan. Edelleen syyttäjällä on syyteoikeus ilman syyttämispyyntöä vajaavaltaisia vastaan tehdyissä asianomistajarikoksissa ja sotilasrikosasioissa.

Kokonaiskuvan saamiseksi asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelystä tutkielmassa tarkastellaan kaikkia syyteoikeusperusteita sekä asianomistajan syyttämispyyntön tekeminen ja sen peruuttaminen vaikutuksineen. Tutkielman johtopäätöksissä nostetaan esille syyteoikeusjärjestelmän kohtaamia haasteita, joista suurimmaksi voidaan havaita erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta rikosprosessin eri vaiheissa. Tutkielma on lainopillinen tutkimus, jossa on apuna käytetty myös hieman oikeusvertailevaa katsantoa, joka kohdistuu erityisesti Ruotsin oikeuteen.

Avainsanat: asianomistajarikos, syyteoikeus, syyttäjä, syyttämispyyntö, erittäin tärkeä yleinen etu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta, aihe ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Tutkielman metodi ja lähteet	2
1.3 Tutkielman rakenne.....	4
2 ASIANOMISTAJARIKOKSET RIKOSOIKEUDESSA	5
2.1 Kuka on asianomistaja?.....	5
2.1.1 Yleistä	5
2.1.2 Asianomistajan määritelmät	7
2.1.2.1 Aineellisoikeudelliset määritelmät.....	7
2.1.2.2 Prosessuaaliset määritelmät ja sekamääritelmät.....	11
2.2 Lähtökohtana rikosten jako virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin	12
2.3 Erilaiset asianomistajarikokset.....	14
2.3.1 Asianomistajarikoksen käsite.....	14
2.3.2 Asianomistajarikostyyppit.....	15
2.3.2.1 Vähäinen rikos.....	15
2.3.2.2 Rikokset, joiden tutkinnasta aiheutuu haittaa asianomistajalle.....	17
2.3.2.3 Muilla perusteilla asianomistajarikoksiksi säädetty rikokset.....	19
3 SYYTEOIKEUSJÄRJESTELMÄ.....	23
3.1 Syyttäjän ensisijainen syyteoikeus.....	23
3.2 Asianomistajan toissijainen syyteoikeus	27
4 SYYTTÄMISPYYNTÖ ASIANOMISTAJARIKOKSEN TUTKIMISEN PERUSTANA	31
4.1 Syyttämispyyntö ja sen tekeminen.....	31
4.2 Syyttämispyyntöön peruuttaminen.....	37
5 SYYTTÄJÄN SYYTEOIKEUS ASIANOMISTAJARIKOKSISSA ILMAN SYYTTÄMISPYYNTÖÄ	40
5.1 Syyteoikeuden välimuoto – erittäin tärkeä yleinen etu syyteoikeuden perustana.....	40
5.2 Erittäin tärkeä yleinen etu käytännössä.....	49
5.2.1 Erittäin tärkeä yleinen etu esitutkinnassa.....	49
5.2.2 Erittäin tärkeä yleinen etu syyteharkinnassa	53
5.2.3 Erittäin tärkeä yleinen etu rikosasian valmistelussa ja pääkäsittelyssä.....	54
5.3 Syyteoikeus tietyissä henkilöön tai vapautteen kohdistuvissa rikoksissa.....	56
5.4 Syyteoikeus useita rikokseen osalliseksi epäiltyjä vastaan ja yhdellä teolla tehdyistä rikoksista.....	58
5.5 Syyteoikeus vajaavaltaisia vastaan tehdyissä rikoksissa	60

5.6 Syyteoikeus sotilasrikosasioissa	61
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	63
6.1 Erityissäännösten asema asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyssä.....	63
6.2 Haasteena erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta.....	64
6.3 Erittäin tärkeän yleisen edun tulevaisuus.....	69

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio 2006:* Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito – Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Vantaa 2006.
- Anttila 1977:* Anttila, Inkeri: Asianomistajarikokset ja ”erittäin tärkeä yleinen etu”. *Lakimies* 1977, s. 211–222.
- Anttila – Heinonen 1977:* Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi: Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki 1977.
- Ekelöf – Boman 1996:* Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert: Rättegång. Andra häftet. Åttonde, bearbetade upplagan. Smedjebacken 1996.
- Ervo 2008:* Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille. Helsinki 2008.
- Frände 2009:* Frände, Dan: Finsk straffprocessrätt. Helsingfors 2009.
- Frände 2017:* Frände, Dan: Asianomistaja. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan, Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2017, s. 432–436.
- Frände – Wahlberg 2018:* Frände, Dan – Wahlberg, Markus: Voimassa oleva RL 24:1. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita, Helsinki 2018, s. 370–384.
- Gammeltoft-Hansen 1991:* Gammeltoft-Hansen, Hans: Strafferetspleje I: Grundbegreber – Bevis – Domstolene – Påtalen. Jurist- og økonomforbundets forlag 1991.
- Granfelt 1925:* Granfelt, O. Hj.: Lärobok i straffprocessrätt. Första häftet. Helsingfors 1925.
- Greve 1993:* Greve, Vagn: Chapter 2 – Denmark. Teoksessa Christine Van den Wyngaert (toim.): Criminal Procedure Systems in the European Community. Butterworth 1993.
- Hautamäki 2012:* Hautamäki, Veli-Pekka: Kotirauhan suojasta perusoikeutena. *Lakimies* 1/2012 s. 33–52.

- Helminen ym. 2014:* Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. 5., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2014.
- Hirvonen 2011:* Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.
- Honkasalo 1967:* Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Toinen osa. 2. painos. Helsinki 1967.
- Husa – Mutanen – Pohjolainen 2010:* Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 3. painos. Talentum, Helsinki 2010.
- Ignatius 1900:* Ignatius, Kaarlo: Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatio ja syyteoikeus. Helsinki 1900.
- Jacobsson 1996:* Jacobsson, Ulla: Lagbok i straffprocess. Malmö 1996.
- Jareborg 1988:* Jareborg, Nils: Essays in Criminal Law. Iustus förlag, Uppsala 1988.
- Jokela 1990:* Jokela, Antti: Oikeustapauskommentti KKO 1990:13. Lakimies 1990 s. 612–616.
- Jokela 2000:* Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. Helsinki 2000.
- Jokela 2015:* Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos. Talentum 2015.
- Jokela 2018:* Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2018.
- Jonkka 1991:* Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammala 1991.
- Jonkka 1992:* Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsinki 1992.
- Koskinen 1996:* Koskinen, Pekka: Rikosoikeus. Teoksessa Pekka Timonen (toim.): Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 2. 3., uudistettu painos. Jyväskylä 1996.
- Kühne 1993:* Kühne, Hans-Heiner: Chapter 5 – Germany. Teoksessa Christine Van den Wyngaert (toim.): Criminal Procedure Systems in the European Community. Butterworth 1993.
- Lahti 1974:* Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä. Erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.

- Landström 2011:* Landström, Lena: Åklagaren som grindvakt - en rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning och åtal av brott. Uppsala 2011.
- Lappi-Seppälä 1991:* Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus, II, Lakimies 1991 s. 1202-1232.
- Lappi-Seppälä 2000:* Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. Porvoo 2000.
- Lehtonen 1988:* Lehtonen, Asko: Asianomistajan syyteoikeuden vanhentumisajan alkamisesta ja syyttämispöytäkirjan esittämisestä velallisen konkurssirikoksissa. Teoksessa Martti Kairinen – Leena Kartio – Ari Saarnilehto (toim.): Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1928 – 5/11 – 1988. Turku 1988, s. 107–119.
- Linna 2019:* Linna, Tuula: Prosessioikeuden oppikirja. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Matikkala 2018a:* Matikkala, Jussi: Syyteoikeus. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita, Helsinki 2018, s. 300–302.
- Matikkala 2018b:* Matikkala, Jussi: Vapauteen kohdistuvista rikoksista. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita, Helsinki 2018, s. 462–496.
- Myhrberg 1978:* Myhrberg, Pertti: Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Helsinki 1978.
- Niemi-Kiesiläinen 1997:* Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Asianomistajan aseman eriytyminen uudessa rikosprosessissa. Defensor Legis 1997, s. 445–458.
- Niemi-Kiesiläinen 2004:* Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Juva 2004.
- Nuutila 1995:* Nuutila Ari-Matti: Vertailevia näkökohtia syyttäjän asemasta rikosprosessissa. Oikeus 1/1995 s. 3–13.
- Nuutila 1997:* Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997.
- Olivecrona 1968:* Olivecrona, Karl: Rättegången i brottmål enligt RB. Tredje, omarbetade upplagan. Lund 1968.
- Pajuoja 1991:* Pajuoja, Jussi: Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen. Teoksessa Pia Letto-Vanamo (toim.): Suomen

- oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Jyväskylä 1991.
- Palmgren 1939:* Palmgren, Bo: Målsägandens åtalsrätt. Dess innebörd, omfattning och utövning enligt Finlands gällande straffprocessrätt. Helsingfors 1939.
- Pasanen – Nikula 1983:* Pasanen, Jukka – Nikula, Paavo: Sotilasoikeudenhoidon kokonaisuudistus. Lakimies 1983, s. 614–647.
- Pellonpää ym. 2018:* Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Rautio 1997:* Rautio, Jaakko: Erittäin tärkeä yleinen etu syyttäjän syyteoikeuden perustana. Defensor Legis 1997, s. 422–444.
- Rautio 2017:* Rautio, Jaakko: Syyteoikeus. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan, Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2017, s. 436–448.
- Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019:* Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Tirkkonen 1948:* Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Vammala 1948.
- Tirkkonen 1969:* Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Toinen, uusittu painos. Porvoo 1969.
- Tirkkonen 1981:* Tirkkonen, Tauno: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Viides, uusittu painos. Porvoo 1981
- Tornberg – Kuuliala 2015:* Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti: Suomen edunvalvontaoikeus. Talentum 2015.
- Träskman 1980:* Träskman, P.O.: Åtalsrätt. De offentliga åklagarna, deras behörighet och uppgifter enligt gällande finsk rätt. Helsingfors 1980.
- Träskman 1993:* Träskman, P.O.: Hur borde målsägandens ställning ändras när underrättsförfarandet i brottmål reformeras? JFT 1993, s. 189–207.
- Tuori 2000:* Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.

- Viljanen 1995:* Viljanen, Pekka: Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 1994:60. Defensor Legis 1995, oikeustapausosasto s. 27–38.
- Virolainen 1998:* Virolainen, Jyrki: Rikosprosessioikeus I. Rovaniemi 1998.
- Virolainen – Pölönen 2004:* Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Porvoo 2004.
- Vuorenpää 2005:* Vuorenpää, Mikko: Syyttämispöytäkirjan tekemisestä erityisesti silmällä pitäen syyttämispöytäkirjan ulottuvuutta. Teoksessa Ari-Matti Nuutila – Elina Pirjatanen (toim.): Rikos, rangaistus ja prosessi. Juhlaulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopisto 2005.
- Vuorenpää 2007:* Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Vammala 2007.
- Vuorenpää 2014:* Vuorenpää, Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy, Helsinki 2014.

Virallislähteet

- HE 86/1981 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle sotilasoikeudenkäyntilain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 14/1985 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakko-oikeuksia rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 66/1988 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittämiseksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 79/1989 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 40/1990 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 94/1993 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittämiseksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 268/1993 vp:* Hallituksen esitys Eduskunnalle kätkemisrikosta, luottamusaseman väärinkäyttöä ja velallisen epärehellisyyttä koskevien rikoslain säännöksiä muuttamisesta.

<i>HE 82/1995 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
<i>HE 6/1997 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
<i>HE 44/2002 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
<i>HE 144/2003 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
<i>HE 93/2005 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.
<i>HE 78/2010 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.
<i>HE 222/2010 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
<i>HE 286/2010 vp:</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
<i>HE 141/2012 vp:</i>	Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi.
<i>HE 216/2013 vp:</i>	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
<i>KM 1976:72:</i>	Rikosoikeuskomitean mietintö.
<i>KM 2001:5:</i>	Rikosuhritoimikunnan mietintö.
<i>KM 2009:2:</i>	Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeino- toimikunnan mietintö.
<i>LaVM 11/1970 vp:</i>	Lakivaliokunnan mietintö n:o 11 hallituksen esityksen johdosta siveellisyyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
<i>LaVM 9/1986 vp:</i>	Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksen johdosta esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.
<i>LaVM 6/1990 vp:</i>	Lakivaliokunnan mietintö n:o 6 hallituksen esityksen johdosta rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen

	ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
<i>LaVM 22/1994 vp:</i>	Lakivaliokunnan mietintö N:o 22/1994 vp rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
<i>LaVM 9/1997 vp:</i>	Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa.
<i>LaVM 13/2005 vp:</i>	Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta.
<i>LaVM 21/2010 vp:</i>	Hallituksen esitys laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.
<i>OLJ 1/1993:</i>	Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 1/1993.
<i>OLJ 8/1993:</i>	Seksuaalirikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8/1993.
<i>SOU 1992:61:</i>	Ett reformerat åklagarväsende. Del A. Betänkande av åklagarutredningen -90.
<i>VKS 2016:5:</i>	Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje: Esitutinnan rajoittaminen.
<i>VKS 2016:6:</i>	Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje: Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö.
<i>VKS 2018:1:</i>	Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje: Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet.

Internet-lähteet

<i>Happonen 2019:</i>	Happonen, Päivi: Yle sai hurjat tilastot: Poliisi keskeytti ja lopetti viime vuonna 140 000 tutkintaa – katso tästä, millaiset jutut jätettiin tutkimatta. Yle uutisten internet-sivut 14.2.2019. https://yle.fi/uutiset/3-10645262 (luettu 21.1.2020)
-----------------------	--

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Helmers v. Ruotsi 29.10.1991

Perez v. Ranska 12.2.2004

Korkein oikeus

KKO 1974 II 34

KKO 1980 II 63

KKO 1984 II 64

KKO 1993:95

KKO 1994:60

KKO 1999:59

KKO 2001:66

KKO 2002:12

KKO 2003:9

KKO 2005:53

KKO 2005:54

KKO 2005:55

KKO 2010:1

KKO 2011:67

KKO 2013:50

Hovioikeudet

Rovaniemen HO 14.06.1984 358/84

Helsingin HO 9.5.1985 n:o 188

Vaasan HO 17.09.1996: 1340 (1996:10)

Rovaniemen HO 08.11.1999 n:o 830 (1999:12)

LYHENTEET

EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18–19/1990
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki 22.7.2011/805
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
HO	hovioikeus
KK	kauppakaari 31.12.1734/3
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KP-sopimus	kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien kansainvälinen yleissopimus, SopS 7–8/1976
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OLJ	oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu
passim	useissa kohtaa teosta
PL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
RB	rättegångsbalk 18.7.1942 (Ruotsin oikeudenkäymiskaari)
RikosSovL	laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015
RL	rikoslaki 19.12.1889/39
RO	raastuvanoikeus
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
Rpl	retsplejeloven 11.4.1916 nr 90 (Tanskan oikeudenkäyntilaki)
RVA	asetus rikoslain voimaantulamisesta 19.12.1889/39B
SotOL	sotilasoikeudenkäyntilaki 25.3.1983/326
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
StPO	Strafprozeßordnung 12.9.1950 (Saksan rikosprosessilaki)
VKS	valtakunnansyyttäjä

vp

valtiopäivät

YK

Yhdistyneet kansakunnat

ään.

äänestys(ratkaisu)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta, aihe ja tutkimuskysymykset

Suomessa rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen kuuluu syyttäjälle, jonka on Syyttäjälaitoksesta annetun lain (syyttäjälaitoslaki, 32/2019) 9 §:n mukaisesti hoidettava tämä tehtävä tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Saman lain 10 §:n mukaan syyttäjällä on tehtävissään itsenäinen ja riippumaton syyteharkintavalta. Se tarkoittaa, että syyttäjä tekee itsenäisesti ja riippumattomasti päätösvaltaansa kuuluvat, rikosoikeudellisen vastuun toteuttamista koskevat ratkaisut käsittelemässään rikosasiassa. Syyttäjällä on toimivalta syyttäjän tehtävissä koko maassa. Syyttäjä edustaa rikosasiassa yhteiskuntaa ja valvoo yhteiskunnan edun toteutumista.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (rikosprosessilaki tai ROL, 689/1997) 1:2.1:ssä säädetään ytimekkäästi, että syyttäjän tehtävänä on nostaa rikoksesta syyte ja ajaa sitä. Saman pykälän 2 momentin mukaan syytteen nostamisen edellytyksistä säädetään ROL 1:6:1:ssä. Syytteen nostamisen yleiset edellytykset ovat, että epäilty rikos on laissa säädetty rangaistavaksi, sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä eli riittävä näyttö rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Syytteen nostamisen edellytyksenä voi ROL 1:2.:n mukaan olla myös asianomistajan syyttämispyyntö tai muu erityinen edellytys, kuten valtakunnan-syyttäjän syytemääräys.

Mielestäni voidaan perustellusti katsoa, että syyttäjä on rikosprosessin tärkein yksittäinen toimija. Syyttäjä on ainoa viranomainen, joka seuraa rikosasian kulun esitutkinnasta syyteharkinnan kautta tuomioistuimen antamaan tuomioon ja mahdolliseen muutoksenhakuun asti. Syyttäjän tärkein ja pääasiallinen tehtävä rikosprosessissa on toki syyteharkinnan suorittaminen ja sen jälkeen mahdollisen syytteen ajaminen tuomioistuimessa. Syyteharkinnassa syyttäjä tekee käytettävissään olevan esitutkinta-aineiston perusteella ratkaisunsa siitä, nostaako hän asiassa syytteen. Syyttäjän tulee ennen syytteen nostamista varmistaa myös se, että hänellä on asiassa ROL 1:1:ssä säädetty lainmukainen syyteoikeus.

Syyttäjän syyteoikeus on nykyään rikosprosessijärjestelmässämme aina ensisijainen sekä virallisen syytteen alaisissa rikoksissa että asianomistajarikoksissa.¹ Siten syyttäjä voi aina virallisen syytteen alaisissa rikoksissa nostaa syytteen asianomistajan tahdosta riippumatta. Asianomistajarikoksissa tilanne on toinen. Syyttäjällä on lähtökohtaisesti syyteoikeus asianomistajarikoksissa vain silloin, kun asianomistaja esittää syyttämispyyntönsä eli vaatii rangaistusta rikokseen

¹ HE 82/1995 vp s. 20.

syyllistyneelle. On kuitenkin olemassa tiettyjä tilanteita, joissa syyttäjällä on syyteoikeus asianomistajarikoksissa myös ilman syyttämispyyntöä.

Tässä tutkielmassa tarkastelen *syyttäjän syyteoikeutta asianomistajarikoksissa*. Merkittävin tutkimuskysymys siis on siten se, *minkälainen on syyttäjän syyteoikeus asianomistajarikoksissa Suomen oikeuden mukaan*. Käytännössä syyteoikeusjärjestelmä asianomistajarikoksissa on rakennettu *asianomistajan syyttämispyyntön* varaan. Tutkielmassa käydään myös läpi ne eri perusteet, miksi syyttäjälle on tietyissä rikosasioissa annettu syyteoikeus siitä huolimatta, että asianomistaja ei ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi. Käytännössä näitä perusteita on viisi. Todennäköisesti merkittävin niistä on *erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus*. Se on syyteoikeusperusteista myös abstraktisin ja antaa syyttäjälle suuren harkintavallan yleisen edun olemassaolon tulkinnasta. Syyttäjä voi saada syyteoikeuden myös *tietyissä henkilöön tai vapautteen kohdistuvissa asianomistajarikoksissa*, joista käsittelen tutkielmassa lievää pahoinpitelyä, laitonta uhkausta sekä pakottamista. Lisäksi syyteoikeus on olemassa *useita rikokseen osalliseksi epäiltyjä vastaan, rikoksissa vajaavaltaisia vastaan sekä sotilasrikosasioissa*. Jotta asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelmästä voidaan saada kokonaiskuva, on perusteltua käsitellä tutkielmassa lyhyesti nämä kaikki syyteoikeusperusteet.

Tutkielman lopussa tarkastellaan kokoavasti sitä, *millaisena asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestely tutkielman perusteella näyttäytyy, miten se toimii ja onko siinä kehitettävää tai parannettavaa*. Tämä osa perustuu suurimmaksi osaksi omiin näkemyksiini aiheesta, ja siinä esitän myös joitakin *de lege ferenda* -kannanottoja asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelystä.

1.2 Tutkielman metodi ja lähteet

Tutkielmani pääasiallisena tutkimusmetodina on *lainoppi eli oikeusdogmatiikka*, joka on lyhyesti ilmaistuna oikeussäännösten systematisointia ja tulkintaa.² Lainopin keskeisimpänä tutkimusongelmana on sen selvittäminen, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kussakin käsitellä olevassa oikeusongelmassa. Lainoppi pyrkii siihen, että sen avulla voidaan vastata kysymykseen, miten todellisessa tilanteessa tulisi voimassa olevan oikeuden mukaan toimia. Lisäksi lainopin tehtävänä on oikeusjärjestyksen systematisointi eli jäsentäminen siten, että sen avulla voidaan kehittää ja luoda oikeudellista käsitejärjestelmää, joka luo pohjan oikeuden tulkitsemiselle.³ Tämän tutkielman osalta kyse on siten siitä, että tutkielmassa on tarkoitus avata, selvittää ja tulkita asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyyn liittyviä eri laeissa olevia säännöksiä.

² Tuori 2000 s. 303.

³ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2010 s. 20.

Tulkinnan lähtökohtana on sanamuodon mukainen tulkinta, jolla tarkoitetaan sitä, että lakiteksti ja lainsäädäntöön liittyvät käsitteet kuvataan ”luonnollisen kielen eli arkikielen mukaisessa normaalimerkityksessä”.⁴

Lainopin ohella tutkielma sisältää hieman *oikeusvertailevia* ja *oikeushistoriallisia* elementtejä, vaikka ne ovatkin selkeästi vähäisemmässä asemassa tutkielman kokonaisuuden kannalta, eikä tutkielmaa sinänsä voida kutsua oikeusvertailevaksi tai oikeushistorialliseksi. Oikeusvertailu on usein avustavassa roolissa lainopillisissa tutkimuksissa, joskin se voi toimia myös täysin itsenäisenä oikeustieteen osa-alueena. Oikeusvertailussa tarkastellaan vähintään kahden maan oikeussääntöjä ja oikeudellisia ilmiöitä ja niitä verrataan toisiinsa.⁵ Tässä tutkielmassa oikeusvertailevan tarkastelun tarkoituksena on verrata Suomessa voimassaolevaan asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyyn liittyviä seikkoja vastaaviin ulkomaisiin järjestelyihin. Suurimmaksi osaksi vertailun kohteena on Ruotsi, jonka lisäksi yksittäisiä seikkoja on vertailtu esimerkiksi Saksan ja Tanskan lainsäädäntöön.

Oikeushistorian tarkoituksena on oikeusnormien ja oikeudellisen ajattelun kehityksen tutkiminen siten, että aiemmasta oikeudesta, normeista, oikeuskäytännöstä, instituutioista ja oikeuskulttuurista saadaan tietoa. Lisäksi oikeushistoria tarkastelee oikeudellista kehitystä, joka on johtanut voimassa olevien oikeussääntöjen syntyyn.⁶ Oikeushistoria on tässä tutkielmassa melko vähäisessä asemassa, mutta se tulee kuitenkin lyhyesti esiin niissä luvuissa, joissa tarkastellaan syyttäjän ja toisaalta asianomistajan syyteoikeuden historiallista kehitystä.

Tässä tutkielmassa oikeuslähteiden käyttö perustuu perinteiseen oikeustieteessä käytettyyn jaotteluun, jonka mukaan oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.⁷ Koska tutkielma edustaa kansallisen rikosprosessioikeutemme tutkimista, sen tärkeimpänä lähteenä on kansallinen lainsäädäntömme, joskin myös tutkielman aiheen kannalta relevantit Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset on otettu tutkielmassa huomioon. Lisäksi lainsäädännön osalta oikeuslähteenä ovat niiden maiden säännökset, joita käytetään oikeusvertailevassa tarkastelussa. Kotimaisten lakien ohella niiden esityöt ja muu virallislähdeaineisto ovat tärkeässä roolissa, kun tehdään tulkintoja lainsäädännön toimivuudesta. Niin ikään tuomioistuinten ratkaisut erityisesti korkeimman oikeuden osalta antavat merkittäviä viitteitä sille, miten syyteoikeuskysymysten tulkintaa tulee suorittaa. Oikeuskirjallisuuden rooli oikeuslähteenä ja oman tulkintani apuna tässä tutkielmassa on suuri.

⁴ Hirvonen 2011 s. 38.

⁵ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2010 s. 23.

⁶ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2010 s. 21.

⁷ Ks. esim. Aarnio 2006 s. 292–293.

Pääasiassa lähteenä käytetty kirjallisuus koostuu kotimaisista rikosprosessioikeudellisista julkaisuista, mutta myös ulkomaista kirjallisuutta on käytetty oikeusvertailun kannalta tarpeellisissa tilanteissa.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu kuudesta pääluvusta, jotka jakautuvat edelleen alalukuihin. Johdannon eli luvun 1 jälkeen luvussa 2 siirrytään tarkastelemaan asianomistajarikoksia. Selvyiden vuoksi olen katsonut tarpeelliseksi avata asianomistajan määritelmää, eli sitä, kuka on rikoksen kohde, ennen kuin tarkastelu siirtyy asianomistajarikoksiin ja niihin edellytyksiin, milloin tietty rikos katsotaan asianomistajarikokseksi. Luvussa 3 käsitellään syyteoikeusjärjestelmää, joka jakautuu syyttäjän ensisijaiseen ja asianomistajan toissijaiseen syyteoikeuteen. Vaikka tutkielman tarkoituksena on tarkastella syyttäjän syyteoikeutta asianomistajarikoksissa, olen katsonut johdonmukaiseksi kuvata tutkielmassa myös asianomistajan syyteoikeuden pääpiirteet, koska asianomistajan syyteoikeudella on vahva kiinnekohta sekä asianomistajarikoksiin että asianomistajan syyttämispyyntöön. Luvussa 4 käsitellään tätä syyttämispyyntöä, jonka tekeminen muodostaa ensisijaisen oikeuden syyttäjälle nostaa syyte asianomistajarikoksesta. Luvussa 5 puolestaan tarkastellaan poikkeuksia mainitusta pääsäännöstä eli niitä perusteita, joiden ollessa käsillä syyttäjä saa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikka asianomistaja ei olisi esittänyt asiassa syyttämispyyntöä. Luvussa 6 vedetään johtopäätöksiä tutkitusta aiheesta, pohditaan asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyssä esiin tulleita ongelmia ja niiden mahdollisia ratkaisuja, sekä otetaan kantaa siihen, miten syyteoikeusjärjestelmä asianomistajarikosten osalta tämän tutkielman perusteella näyttäisi toimivan.

2 ASIANOMISTAJARIKOKSET RIKOSOIKEUDESSA

2.1 Kuka on asianomistaja?

2.1.1 Yleistä

Laissa ei ole erityistä asianomistajan legaalimääritelmää. Yleiskielessä asianomistajaa kutsutaan usein rikoksen uhriksi. Oikeudenkäynnissä ja laajemminkin rikos- ja prosessilainsäädännössä asianomistajalla tarkoitetaan yleensä välittömästi rikoksen kohteeksi eli uhriksi joutunut henkilöä, jonka oikeudellisesti suojattua etua rikoksella on vaarannettu tai loukattu. Uhrin käsite sinänsä voidaan katsoa asianomistajan käsitettä laajemmaksi, koska rikoksen välittömän uhrin lisäksi rikoksesta saattavat kärsiä myös muut henkilöt, joita voidaan kutsua välillisiksi uhreiksi. Näin voi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa perheväkivalta- tai seksuaalirikos aiheuttaa kärsimystä uhrin läheiselle, vaikka rikos ei suoranaisesti kohdistuisi läheiseen itseensä.⁸

Kun rikosprosessilaki säädettiin, ei lakiin katsottu tarpeelliseksi ottaa asianomistajan yleistä määritelmää.⁹ Sen sijaan esimerkiksi Ruotsissa asianomistajalla on legaalimääritelmä, joka on otettu Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (*rättegångsbalk*, RB, 1942:740) 20:8.4:ään: ”*Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada.*” Ruotsissa asianomistaja on siis se, johon rikos on kohdistunut tai joka on rikoksen johdosta tullut loukatuksi tai kärsinyt vahinkoa. Suomessa asianomistajan käsitteen määrittäminen on jäänyt oikeuskäytännön- ja kirjallisuuden tehtäväksi.¹⁰ Oikeustieteilijöiden piirissä legaalimääritelmän tarpeellisuudesta on esitetty erilaisia näkemyksiä. *Bo Palmgren* on aikanaan katsonut, että lainsäätäjän tulisi ottaa kantaa asianomistajan käsitteeseen ja ryhtyä toimenpiteisiin asianomistajan aseman määrittämiseksi.¹¹ Myös *Antti Jokela* on katsonut, että asianomistajan oikeusaseman saamisen perusteista tulisi säännellä laissa, koska asianomistajan aseman saamisella on suuri merkitys rikoksella loukatulle tai sen kautta vahinkoa kärsineelle. Todennäköisistä käytännön tulkintaongelmista huolimatta asianomistajiksi olisi Jokelan mukaan määriteltävä ”ainakin ne, joita vastaan rikos on tehty tai joita rikoksella on loukattu taikka jotka rikoksen johdosta ovat kärsineet vahinkoa”.¹²

⁸ *Virolainen – Pölönen* 2004 s. 153–154 ja *Jokela* 2018 s. 73.

⁹ HE 82/1995 vp s. 17 ja *Jokela* 2018 s. 74.

¹⁰ *Vuorenpää* 2014 s. 11 ja *Frände* 2017 s. 432. On tosin huomattava, että tiettyjen rikosten osalta rikoslakiin on otettu erityisiä asianomistajamääritelmiä. Näin on esimerkiksi velallisen rikosten osalta, joista ks. RL 39:9.2. *Dan Frände* katsoo erityisen asianomistaja-aseman määritelmän löytyvän myös ROL 1:17:stä, jossa säädetään syyteoikeuden käytöstä ja syyttämispynnön tekemisestä tilanteissa, joissa asianomistaja on kuollut. Ks. *Frände* 2017 s. 432–433.

¹¹ *Palmgren* 1939 s. 101.

¹² *Jokela* 1990 s. 616 ja *Jokela* 2018 s. 79–80.

Sen sijaan *P.O. Träskman* on katsonut, että lakiin tuskin voitaisiin luoda sellaista asianomistajan määritelmää, joka olisi sopiva kaikkiin tilanteisiin. Träskman kuitenkin esittää, että määritelmän sijasta laissa voitaisiin säännellä sellaisista seikoista, joita tuomioistuimen tulisi huomioida asianomistajakysymystä ratkaistessaan. Näitä seikkoja olisivat henkilön aineelliset intressit, jotka hänellä oikeushyvän haltijana on, prosessuaaliset intressit, eli mahdollisuus omista oikeussuojaintresseistä huolehtimiseen sekä yhteiskunnan yleinen etu.¹³

On huomattava, että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS, SopS 18–19/1990) tai YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP-sopimus, SopS 7–8/1976) ei myöskään ole erillistä mainintaa asianomistajasta, vaan sopimusten prosessuaalinen sääntely koskee lähes kokonaisuudessaan rikoksesta epäillyn ja syytetyn asemaa oikeudenkäynnissä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) antamien ratkaisujen perusteella näyttäisi myös olevan hieman epäselvää, missä määrin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaavaa EIS 6 artiklaa sovelletaan asianomistajaan. Artiklan sanamuoto nimittäin johtaa siihen, että se soveltuu ainoastaan sellaisiin oikeudenkäynteihin, joiden kohteena ovat asianosaisen oikeudet ja velvollisuudet (*civil rights and obligations*) tai asianosaista vastaan nostettu rikossyyte. Epäselväksi jää siten se, voidaanko EIS 6 artiklaa soveltaen katsoa rikosasian koskevan *asianomistajan* oikeuksia ja velvollisuuksia.¹⁴

EIT on tarkastellut edellä mainittua kysymystä ainakin tapauksissa *Helmerts v. Ruotsi* (29.10.1991) ja *Perez v. Ranska* (12.2.2004). Ensiksi mainitussa tapauksessa rikosjutun asianomistaja Helmers oli nostanut syytteen kunnianloukkauksesta. EIT katsoi tuomionsa kohdassa 28, että EIS 6(1) artiklan ilmaisu asianosaisen oikeuksista ja velvollisuuksista ei lähtökohtaisesti sovellu asianomistajaan, mikäli tämä esittää jutussa pelkästään rangaistusvaatimuksen. EIT kuitenkin totesi, että tietyissä rikoksissa loukkauksen kohteena voi olla myös sellainen yksityisluontoinen oikeus, jonka voidaan katsoa kuuluvan EIS 6(1) artiklassa säädettyjen asianosaisen oikeuksien ja velvollisuuksien alaisuuteen. Tuomion kohdassa 27 EIT katsoi, että kunnian suoja (*right to enjoy a good reputation*) voi olla tällainen oikeus.¹⁵ Siten ainakin kunnianloukkauksirikosten asianomistajat näyttäisivät saavan suojaa EIS 6(1) artiklan perusteella. Muiden rikostyyppien osalta tilanne jäi Helmers-tapauksen jälkeenkin epäselväksi niiltä osin kuin asianomistaja ajaa pelkästään rangaistusvaatimusta. Sen sijaan, jos rangaistusvaatimuksen lisäksi asiassa esitetään yksityisoikeudellinen vaatimus, EIT katsoi vaatimusten käsittelyyn yhdessä olevan mahdollista ja EIS 6(1) artiklan soveltuvan tällaiseen käsittelyyn

¹³ *Träskman* 1993 s. 196.

¹⁴ *Violainen – Pölönen* 2004 s. 196 ja *Vuorenmaa* 2014 s. 1–2.

¹⁵ Ks. myös *Pellonpää ym.* 2018 s. 571.

kokonaisuudessaan. Näkemys perustuu siihen, että yksityisoikeudelliset vaatimukset ovat selvästi civil rights and obligations -kategoriaan kuuluvia vaatimuksia. Jos näin ollen rikosasia ja siihen liittyvä vahingonkorvausvaatimus ovat kiinteästi toisiinsa sidoksissa, EIT katsoi niiden käsittelyn yhdessä olevan tarkoituksenmukaista.¹⁶

Perez-tapaus osoitti jonkinlaista kannanmuutosta EIT:ssä Helmers-tapaukseen verrattuna. Perez-tapauksessa EIT katsoi, että joissakin tilanteissa EIS 6(1) artikla voi tulla sovellettavaksi, vaikka asianomistaja ei ole tehnyt erillistä vahingonkorvausvaatimusta rikosasian käsittelyn yhteydessä. EIT rajasi tämän sovellettavuuden koskemaan vain tilanteita, joissa sopimusvaltion kansallinen prosessilainsäädäntö mahdollistaa asianomistajalle rikosprosessista erillisen korvauskanteen nostamisen rikosasian vastaajaa vastaan. Lisäksi rikosjutussa annettulla tuomiolla tuli olla sitova vaikutus myöhemmässä vahingonkorvausprosessissa. Asianomistajan yksin esittämän rangaistusvaatimuksen käsittelyyn EIS 6(1) artiklan ei kuitenkaan katsottu soveltuvan millään osin.¹⁷

Suomessa rikosasian tuomiolla ei ole sitovaa vaikutusta siviiliprosessissa eli EIT:n vaatimaa yhteyttä rikos- ja siviiliprosessin välillä ei Suomen oikeudessa tunneta. Rikostuomiolla voi olla Suomessa ainoastaan todistevaikutus mahdollisessa rikosasiaa seuraavassa vahingonkorvausasiassa. Siten EIS 6(1) artikla ei käytännössä sovellu suomalaiseen rikosprosessiin ainakaan niiltä osin kuin asianomistaja on esittänyt pelkän rangaistusvaatimuksen.¹⁸ Sinänsä on kuitenkin huomattava, että vaikka EIS 6(1) artiklan soveltuminen asianomistajaan on epävarmaa, Suomen perustuslain (PL, 731/1999) 21 § turvaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kaikille, myös asianomistajalle.

2.1.2 Asianomistajan määritelmät

2.1.2.1 Aineellisoikeudelliset määritelmät

Oikeuskirjallisuudessa esitetyt asianomistajamääritelmät voidaan jakaa kahteen pääryhmään, jotka ovat aineellisoikeudelliset ja prosessuaaliset määritelmät.¹⁹ Lisäksi ns. sekamääritelmät ovat saaneet viime aikoina kannatusta, koska kahden perinteisen määritelmän ei ole katsottu voivan täyttää asianomistajatahon määritelmää käytännössä riittävän laajasti.²⁰

Aineellisoikeudelliset asianomistajamääritelmät tukeutuvat rikosoikeudellisiin säännöksiin. Niissä keskeisessä asemassa on oppi rikoksen suojeleobjektista, jonka mukaan on määriteltävä

¹⁶ Ks. *Helmerts v. Ruotsi* tuomion kohta 29 ja *Vuorenpää* 2014 s. 2.

¹⁷ Ks. *Perez v. Ranska* tuomion kohdat 65–70, *Violainen – Pölönen* 2004 s. 198–200 ja *Vuorenpää* 2014 s. 2–3.

¹⁸ *Ervo* 2008 s. 9

¹⁹ *Tirkkonen* 1948 s. 323–324 ja *Vuorenpää* 2014 s. 12.

²⁰ *Vuorenpää* 2014 s. 12 ja *Jokela* 2018 s. 74.

se, kenen oikeudellisesti suojattuja etuja (oikeushyviä) rikollinen teko välittömästi vaarantaa tai loukkaa.²¹ Oikeushyvät voidaan jakaa henkilöllisiin ja yhteisöllisiin oikeushyviin. Henkilöllisiä oikeushyviä ovat esimerkiksi henki, terveys, kunnia, henkilökohtainen vapaus ja omaisuus. Yhteisöllisiin oikeushyviin puolestaan luetaan esimerkiksi ympäristö, liikenneturvallisuus ja valtion ulkoinen ja sisäinen turvallisuus.²² Prosessioikeuden piirissä laajinta kannatusta on saanut *O. Hj. Granfeltin* vuonna 1925 esittämä määritelmä.²³ Granfeltin määritelmän²⁴ mukaan asianomistajana pidetään

- 1) rikoksen kautta ensi kädessä loukatun oikeushyvän haltijaa
- 2) sitä, jolle välittömästi rikoksen kautta on syntynyt yksityinen oikeudellinen (yksityis- tai julkisoikeudellinen) vaade, sekä
- 3) sitä, jonka oikeuspiiriä tapahtunut poliittiarikos välittömästi vaarantaa.²⁵

Se, kuka on kohdan 1 mukainen oikeushyvän haltija eli asianomistaja, on lähtökohtaisesti selvitettävissä rikostunnusmerkistöistä. Asianomistajan asemaa ei rikoksen suojeluobjektioopin mukaan perusta sellaisen oikeushyvän loukkaus, joka ei kuulu tunnusmerkistön suojelukohteeseen. Rikos voi siis välittömästi kohdistua vain siihen oikeushyvään, joka on tunnusmerkistön suojeluobjektina. Pahoinpitelyn yhteydessä vahingoittunut kolmannen henkilön omaisuus ei Granfeltin määritelmän ensimmäisen kohdan perusteella perusta kolmannelle henkilölle asianomistaja-asemaa, koska omaisuus ei sisälly pahoinpitelyn tunnusmerkistön suojeluobjekteihin.²⁶

Korkein oikeus on tarkastellut asianomistajan asemaa ratkaisussaan KKO 2001:66. Korkein oikeus katsoi, että tullihallituksella ei ollut syyteoikeutta alkoholipitoisen aineen salakuljetusta koskevassa asiassa. Tullihallituksen ei katsottu olevan tapauksessa ensisijaisesti loukatun oikeushyvän haltija. Korkein oikeus perusteli näkemyksensä muun muassa seuraavalla tavalla:

"Alkoholilain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on alkoholin kulutusta ohjaamalla ehkäistä alkoholipitoisista aineista aiheutuvia yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Alkoholipitoisen aineen salakuljetusta koskevan rangaistussäännöksen tarkoituksena on tehostaa näiden tavoitteiden saavuttamista. Säännöksen välittömänä tavoitteena

²¹ Anttila – Heinonen 1977 s. 97, Virolainen 1998 s. 182 ja Jokela 2018 s. 74.

²² Vuorenpää 2014 s. 13 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 s. 87–89.

²³ Granfeltin määritelmän on omaksunut mm. Tauno Tirkkonen. Ks. Tirkkonen 1948 s. 325 ja Tirkkonen 1969 s. 257–258.

²⁴ Granfelt 1925 s. 101.

²⁵ Poliittiarikoksella tarkoitettiin aiemmin vähäisiä, lähinnä järjestysluonteisia rikkomuksia. Nykyään poliittiarikoksen käsitettä ei enää käytetä, joten Granfeltin määritelmän 3 kohta on käytännössä menettänyt merkityksensä. Ks. Jokela 2018 s. 78. Edellä mainitusta syyistä poliittiarikoksia ei ole tässä tutkielmassa syytä käsitellä tarkemmin.

²⁶ Vuorenpää 2014 s. 17–18.

ei siten ole tulojen kerryttäminen valtiolle. Sen vuoksi tullihallitusta ei voida pitää rikoksella ensisijaisesti loukatun oikeushyvän haltijana.”

Granfeltin määritelmän 1 kohta koskee nimenomaisesti vain ensi kädessä eli välittömästi *loukattua* oikeushyvää. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin lähdetty siitä, että määritelmän on katsottava koskevan myös välittömästi *vaarannettuja* oikeushyviä.²⁷ Vaarannetun oikeushyvän haltija on löydettävissä tarkastelemalla erityisiä vaarantamiskriminalisointeja, sekä sellaisia tekoja, joiden valmistelu tai yritys on rangaistava. Suoraan rangaistavaksi on säädetty RL 21:6 a §:n mukaisesti törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Tämän rikoksen asianomistaja on se, johon täytetty teko olisi kohdistunut.²⁸ Vastaavasti jos teko on jäänyt yritykseksi, asianomistajana pidetään sitä tahoa, johon täytetty teko olisi kohdistunut, jos se olisi viety loppuun asti.²⁹

Vaarantamisrikokset puolestaan voidaan jakaa *konkreettisiin* ja *abstraktisiin* vaarantamisrikoksiin. Lisäksi on olemassa ns. *presumoituun vaaraan* perustuvia rikoksia. Konkreettisesti vaarantamisessa edellytetään sitä, että jollekin oikeushyvälle todella aiheutetaan vaaraa. Rikostunnusmerkistöissä ilmaistaan tällöin suoraan, että joku henkilö *aiheuttaa vaaraa* esimerkiksi toisen hengelle tai terveydelle. Käytännössä konkreettisissa vaarantamisrikoksissa on kyse ”lähellä piti” -tilanteista. Konkreettisia vaarantamisrikoksia ovat esimerkiksi vaaran aiheuttaminen (RL 21:13) ja heitteillepano (RL 21:14).³⁰ Tällöin asianomistaja on luonnollisesti se taho, jolle konkreettinen vaara on aiheutunut.

Sen sijaan abstraktisissa vaarantamisrikoksissa ei edellytetä, että toiminta olisi aiheuttanut konkreettista vaaraa. Rangaistavuuden edellytyksenä on se, että tekijän suhtautuminen on yleisesti sen luonteista, että vahingon mahdollisuus on olemassa. Siten abstraktinen vaarantamisrikos voi tulla kyseeseen, vaikka käytännössä kenenkään oikeushyvää ei olisi vaarannettu. Abstraktinen vaarantamisrikos ilmaistaan rikostunnusmerkistössä siten, että teko *on omiaan aiheuttamaan vaaraa* jollekin oikeushyvälle, esimerkiksi toisen turvallisuudelle. Tavallisin abstraktinen vaarantamisrikos on liikenneturvallisuuden vaarantaminen (RL 23:1). Myös törkeä rattijuopumus on abstraktinen vaarantamisrikos, jonka tunnusmerkistön täytyminen edellyttää törkeän rattijuopumuksen puhallustuloksen³¹ lisäksi nimenomaisesti sitä, että teko on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle (RL 23:4).³²

²⁷ Ks. esim. *Honkasalo* 1967 s. 132–133, *Virolainen* 1998 s. 182 ja *Vuorenpää* 2014 s. 23.

²⁸ HE 141/2012 vp s. 28.

²⁹ *Vuorenpää* 2014 s. 23.

³⁰ *Nuutila* 1997 s. 101 ja *Vuorenpää* 2014 s. 23–24.

³¹ Törkeän rattijuopumuksen raja on 1,2 promillen alkoholipitoisuus veressä tai 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Ks. RL 23:4.1 1 kohta.

³² *Nuutila* 1997 s. 103–104 ja *Vuorenpää* 2014 s. 24.

On huomattava, että pelkässä abstraktisessa vaarantamisrikoksessa ei lähtökohtaisesti ole asianomistajaa. Jos abstraktisen vaarantamisrikoksen yhteydessä syyllistytään johonkin muuhun rikokseen, tällä toisella rikoksella on usein asianomistaja. Esimerkiksi liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja siten aiheutettu kolari voi johtaa henkilövahinkoihin, jotka voivat täyttää esimerkiksi vammantuottamuksen (RL 21:10) tunnusmerkistön. Lisäksi asianomistaja-asema syntyy tekijän vastapuolelle jo siksi, että hänelle syntyy välittömästi rikoksen johdosta yksityisoikeudellinen vaatimus, mikäli esimerkiksi hänen autoonsa on törmätty. Abstraktisilla vaarantamisrikoksilla on siten asianomistaja vain silloin, kun rikoksella on konkreettisesti vaarannettu jotain oikeushyvää.³³

Presumoitu eli oletettu vaara ei edellytä tuomioistuimelta minkäänlaista tapauskohtaista vaaran arviointia, koska presumoidun vaaran rikosten tunnusmerkistöissä ei edellytetä konkreettisen tai edes abstraktisen vaaran olevan käsillä. Syy tällaisten tekojen kriminalisoinnille on siten toiminnan yleinen ja oletettu vaarallisuus. Esimerkiksi ns. perusmuotoisessa rattijuopumuksessa (RL 23:3) tunnusmerkistön täytyminen edellyttää ainoastaan sitä, että kuljettajan veren alkoholipitoisuus on ajon aikana ollut vähintään 0,5 promillea tai hänen uloshengitysilmassaan on ollut vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Teko on siis rikos, vaikka ajoneuvon kuljettaminen olisi tapahtunut esimerkiksi muilta ihmisiltä suljetulla alueella, jossa mitään vahinkoa ulkopuolisille ei olisi voinut mitenkään sattua. Presumoiduissa vaarantamisrikoksissa ei siten ole koskaan asianomistajaa.³⁴

Granfeltin määritelmän toisen kohdan mukaan asianomistajan aseman saa se, jolle välittömästi rikoksen kautta on syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade. Tämä vaatimus voi olla yksityis- tai julkisoikeudellinen. Käytännössä kyse on yleensä rikokseen perustuvasta vahingonkorvausvaatimuksesta. Tämän vaatimuksen on perustuttava *välittömästi* rikokseen, jotta sen esittäjä saisi asianomistaja-aseman. Näin ollen rikokseen vain välillisesti perustuvan ja siten rikoksesta johtuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäjää ei pidetä asianomistajana, vaikka hän saakin ROL 3:1:n mukaisesti esittää vaatimuksensa oikeudenkäynnissä. Syyttäjä puolestaan on velvollinen ROL 3:9:n perusteella ajamaan vain asianomistaja-asemassa olevan henkilön yksityisoikeudellisen vaatimuksen.³⁵

Oikeuskirjallisuudessa Granfeltin määritelmän 2 kohdan tarpeellisuus on asetettu kyseenalaiseksi. Lähtökohtaisesti määritelmän kaksi ensimmäistä osaa menevät suurelta osin päällekkäin, koska ne koskevat samoja tapauksia. Yksityisoikeudellinen vaatimus syntyy käytännössä

³³ Ks. Tirkkonen 1969 s. 263 ja Vuorenpää 2014 s. 26.

³⁴ Nuutila 1997 s. 91 ja Vuorenpää 2014 s. 24–25.

³⁵ Virolainen – Pölönen 2004 s. 168 ja Vuorenpää 2014 s. 27–29.

siten, että henkilö on rikoksella välittömästi loukatun oikeushyvän haltija. Muissakin tapauksissa rikoksen kautta vahingon kärsinyt voi edellä mainituin tavoin nostaa ROL 3:1:n mukaisen vahingonkorvauskanteen. Vahinkoa kärsineen ei siis ole katsottu ”tarvitsevan” asianomistajan asemaa, koska hän voi muutenkin ajaa rikokseen perustuvaa vahingonkorvauskannetta. Asianomistajan asema tuo mukanaan myös toissijaisen syyteoikeuden, joten mielestäni oikeuskirjallisuudessa on perustellusti kysytty, onko näin kovaa ”asetta” tarpeen antaa sille, joka voi saada rikoksella aiheutetusta vahingosta korvauksen muutenkin.³⁶

2.1.2.2 Prosessuaaliset määritelmät ja sekamääritelmät

Prosessuaalisen asianomistajamääritelmän mukaan asianomistaja on se henkilö, jolle kuuluu oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta. Tämä oikeus kuuluu lähinnä sille henkilölle, johon rikos ensisijaisesti on kohdistunut. Prosessuaalisen määritelmän tunnuspiirre on se, että asianomistajatahon määrittelyssä käytetään muodollisia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia eli käytännön oikeuselämän tarpeita.³⁷ Prosessuaalinen asianomistajakäsité ei ole noussut kovin suosituksi, ja sen ongelmaksi on nähty ennen kaikkea määritelmän epämääräisyys. Jos asianomistaja on se henkilö, jolla on oikeus vaatia rikoksesta rangaistusta, voidaan kysyä, kenellä tämä oikeus sitten on. Lisäksi prosessuaalisen asianomistajamääritelmän on katsottu pitkälti johtavan samaan lopputulokseen aineellisoikeudellisen asianomistajamääritelmän kanssa. Tämä johtuu siitä, että molemmissa määritelmässä asianomistajan asema on käytännössä annettava henkilölle, johon rikos on välittömästi kohdistunut.³⁸ Pääosin prosessuaalinen asianomistajan käsité on nykyään käytössä vain silloin, kun rikosasiaa käsitellään tuomioistuimessa. Oikeudenkäynnissä asianomistajaa nimittäin luonnehditaan sen prosessuaalisessa merkityksessä, jolloin asianomistaja on se henkilö, jolla on jutussa muun ohella syyteoikeus.³⁹

Asianomistajan määrittelyssä on otettu käyttöön myös sekamääritelmiä eli reaalisia asianomistajakäsitteitä. Ne lähtevät siitä, että asianomistaja on ensisijaisesti se henkilö, joka on sen oikeushyvän haltija, jota rikoksella on välittömästi loukattu tai vaarannettu. Kuitenkin samaan aikaan etenkin vaikeammissa rikosasioissa tulisi huomiota kohdistaa myös oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökulmiin sekä lisäksi asianomistajan syyteoikeuden funktioihin.⁴⁰ Käytännössä on siis yhdistetty aineellinen ja prosessuaalinen asianomistajakäsité siten, että rikoksen suojeleobjektin ohella otetaan huomioon prosessuaaliset tarkoituksenmukaisuusnäkökulmat.⁴¹ Tuomioistuimen pitäisi näissä tilanteissa siten tehdä erikseen harkinta siitä, onko

³⁶ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004 s. 170–171 ja *Vuorenpää* 2014 s. 27–30.

³⁷ *Tirkkonen* 1969 s. 256–257, *Vuorenpää* 2014 s. 30 ja *Jokela* 2018 s. 74–75.

³⁸ *Tirkkonen* 1969 s. 257 ja *Vuorenpää* 2014 s. 30–31.

³⁹ *Virolainen – Pölönen* 2004 s. 158 – 159 ja *Vuorenpää* 2014 s. 32.

⁴⁰ *Virolainen – Pölönen* 2004 s. 160–161.

⁴¹ Ks. *Träskman* 1980 s. 58.

mainittujen näkökohtien perusteella syytä antaa henkilölle asianomistajan asema oikeudenkäynnissä.⁴²

Asianomistajan syyteoikeuden perinteisinä perusteina on nähty kontrollifunktio ja hyvitysfunktio. Ensiksi mainitun avulla asianomistajan on katsottu pystyvän valvomaan syyttäjän toimintaa. Hyvitysfunktion taas on katsottu mahdollistavan sen, että asianomistajalla on mahdollisuus vaatia rikoksen johdosta korvausta.⁴³ Tämän ajatuksen johtopäätöksenä on katsottu, että asianomistajan asema tulisi antaa sellaisille henkilöille, jotka kykenevät ja haluavat suorittaa syyttäjän valvontaa ja haluavat korvausta rikoksen johdosta.⁴⁴ Nykyisin kuitenkin tärkeimmäksi asianomistajan syyteoikeuden funktioksi katsotaan yleensä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka kuuluu asianomistajan perusoikeuksiin. Siksi näkemys kontrolli- tai hyvitysfunktion kautta perustellusta asianomistajan syyteoikeudesta voidaan katsoa tietyllä tapaa vanhentuneeksi, eikä myöskään asianomistajan sekamääritelmiä siten voida kestävästi perustaa hyvitys- tai kontrollifunktion varaan.⁴⁵

2.2 Lähtökohtana rikosten jako virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin

Vakiintuneen käytännön mukaan rikokset on Suomessa jaettu virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin.⁴⁶ Jokainen rikos kuuluu jompaankumpaan näistä kategorioista.⁴⁷ Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksen asianomistajan tahdosta riippumatta. Syytekynnyksen ylittyessä syyttäjän on ROL 1:6.1:n mukaan nostettava syyte eli häntä sitoo legaliteetti- eli syytepakkoperiaate.⁴⁸ Syytepakko koskee myös asianomistajarikoksia, mutta niiden osalta syyttäjällä ei lähtökohtaisesti ole syyteoikeutta, jos asianomistaja ei ole ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi eli esittänyt syyttämispyyntöä.

⁴² Virolainen – Pölönen 2004 s. 161.

⁴³ Virolainen – Pölönen 2004 s. 161 ja Vuorenää 2014 s. 33.

⁴⁴ Virolainen – Pölönen 2004 s. 161 ja Vuorenää 2014 s. 33.

⁴⁵ Vuorenää 2014 s. 33. Asianomistajan syyteoikeuden funktioita käsitellään jäljempänä tämän tutkielman luvussa 3.2.

⁴⁶ Tämä jako tuli Suomen oikeuteen vuoden 1889 rikoslain myötä. Ks. Jokela 2018 s. 263. Jaottelusta myös mm. Honkasalo 1967 s. 124, Tirkkonen 1981 s. 84, Virolainen 1998 s. 428 ja Vuorenää 2014 s. 68.

⁴⁷ Virolainen 1998 s. 428. Jyrki Virolainen käyttää asianomistajan ajamasta rangaistusvaatimuksesta myös käsitettä *yksityinen syyte* ja asianomistajarikoksesta käsitettä *yksityisen syytteen alainen rikos* vastakohtana syyttäjän ajamalle viralliselle syytteelle. Ks. Virolainen 1998 s. 428. Johanna Niemi-Kiesiläinen puolestaan käyttää virallisen syytteen alaisesta rikoksesta myös käsitettä *yleisen syytteen alainen rikos*. Ks. esim. Niemi-Kiesiläinen 2004 s. 262. Tässä tutkielmassa käytän vakiintuneita käsitteitä asianomistajarikos ja virallisen syytteen alainen rikos.

⁴⁸ Syyttäjän on ROL 1:6.1:n mukaan nostettava syyte, jos epäilty rikos on laissa säädetty rangaistavaksi, syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa *todennäköisiä syitä* rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Todennäköiset syyt sisältävät vaatimuksen sekä epäiltynä olevan henkilön syyllisyyden että syyppäiksi toteavan tuomion todennäköisyydestä. Ks. tästä HE 82/1995 vp s. 38, Jonkka 1991 s. 136 ja kokoavasti Jokela 2018 s. 270–272.

Syyttämispyyntö siis on näissä tapauksissa ROL 1:2.2:n mukaisesti edellytyksenä syyttäjän syyteoikeuden käyttämiselle.⁴⁹

Valtaosa rikoksista on virallisen syytteen alaisia. Rikoksen katsotaan olevan virallisen syytteen alainen, ellei jonkin rikoksen osalta ole erikseen toisin säädetty. Vuoden 1997 rikosprosessiuudistukseen asti rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen (RVA, 39B/1889) 16 §:n 1 momentissa oli tästä nimenomainen säännös.⁵⁰ ROL:n esitöissä kyseisen säännöksen kumoamista perusteltiin sillä, että virallisen syyttäjän ensisijainen oikeus syytteen nostamiseen koskee rikosprosessiuudistuksen jälkeen myös asianomistajarikoksia.⁵¹ Suomen nykyisessä lainsäädännössä ei siten ole enää nimenomaista säännöstä siitä, milloin rikos on virallisen syytteen alainen.⁵²

Oikeusvertailevassa katsannossa voidaan todeta, että myös Ruotsissa rikokset jaetaan virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin. Virallisen syytteen alaisuus on pääsääntö RB 20:3.1:n perusteella. Virallisen syytteen alaisuuteen kuuluvat sekä ne rikokset, jotka eivät vaadi syyttämispyyntöä (*åklagarbrott*) että niin sanotut ilmiantorikokset (*angivelsebrott*), joista syyte voidaan nostaa vain asianomistajan tekemän ilmiannon perusteella. Asianomistajarikoksia (*målsägandebrott*) ovat Ruotsissa siten vain ne rikokset, joissa asianomistajalla on yksinomainen, syyttäjän syyteoikeuden poissulkeva syyteoikeus.⁵³

Rikosoikeusjärjestelmän kannalta rikosten virallisen syytteen alaisuus on monin tavoin perusteltua. Järjestelmän tehokas toimiminen ei olisi mahdollista, jos rikosten syytteeseenpano olisi liian suurelta osin asianomistajan syyttämispyyntön varassa.⁵⁴ On mahdollista, että joissakin tapauksissa asianomistaja ei uskalla tehdä syyttämispyyntöä tai luopuu siitä rikoksesta epäillyn tai muun henkilön uhkailun, painostuksen tai lahjonnan seurauksena.⁵⁵ Valtiolla tuleekin olla ensisijainen päätäntävalta rikosoikeusjärjestelmän toiminnasta. On yleisen edun mukaista, että

⁴⁹ Virolainen 1998 s. 429, Vuorenpää 2014 s. 68 ja Rautio 2017 s. 438.

⁵⁰ Tämä säännös oli jo alkuperäisessä RVA 16.1 §:ssä: ”Virallisen syytteen alaisia ovat kaikki ne rikokset, joita laki tahi asetukset eivät siitä nimenomaan erota.” Myöhemmin säännöstä on uudistettu useita kertoja, mutta sen tarkoituksena säilyi samana säännöksen kumoamiseen saakka.

⁵¹ HE 82/1995 vp s. 35 ja s. 154. Mikko Vuorenpää on perustellusti kritisoinut RVA 16.1 §:n kumoamisperusteita. Hänen mukaansa säännöksen kumoamista ei voida perustella sillä, että asianomistajan syyteoikeus muutetaan toissijaiseksi. Vaikka syyttäjän syyteoikeus on uudistuksen jälkeen muutettu ensisijaiseksi myös asianomistajarikosten osalta, syyttäjä ei voi nostaa syytettä asianomistajarikoksesta ilman asianomistajan tekemää syyttämispyyntöä. Toisistaan erillään on pidettävä ensisijaisen ja toissijaisen syyteoikeuden käsitteet sekä rikosten jako virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin. Ks. tästä Vuorenpää 2014 s. 69 ja saman sivun alaviite 271.

⁵² Sinänsä tällä puutteella ei mielestäni ole suurta merkitystä, koska rikoslaissa säädetään kohdittain yleensä asianomaisen luvun lopussa mitkä luvun rikoksista ovat asianomistajarikoksia. Kaikki muut rikokset ovat virallisen syytteen alaisia.

⁵³ Ekelöf – Boman 1996 s. 57.

⁵⁴ HE 82/1995 vp s. 20 ja Virolainen 1998 s. 429.

⁵⁵ Anttila 1977 s. 212–213. Ks. myös Rautio 1997 s. 424.

järjestelmä toimii tehokkaasti, rikokset saadaan selvitettyä ja rangaistukset tuomittua.⁵⁶ Toimiva järjestelmä on myös omiaan ehkäisemään rikollisuutta.⁵⁷ Rangaistusten vaikutusten, sanktiotodennäköisyyden varteenotettavalla tasolla pysymisen ja rangaistusjärjestelmän yleisestävyyden kannalta on katsottu, että suurimman osan rikoksista tulee olla virallisen syytteen alaisia.⁵⁸

2.3 Erilaiset asianomistajarikokset

2.3.1 Asianomistajarikoksen käsite

Asianomistajarikos on rikos, joka etenee rikosprosessiin lähtökohtaisesti vain, jos asianomistaja eli rikoksen uhri niin haluaa. Jos asianomistaja haluaa asianomistajarikoksen tutkittavaksi ja syytettäväksi, on hänen esitettävä asiassa syyttämispyyntö eli käytännössä vaadittava rikoksentekijälle rangaistusta.⁵⁹ Esitutkintalain (ETL, 805/2011) 3:4.1:ssa mainitaan nimenomaisesti, että asianomistajarikoksen esitutkinta toimitetaan ainoastaan silloin, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Saman momentin mukaan esitutkinta on lopetettava, jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Peruuttaminen on asianomistajan kannalta lopullinen. ROL 1:16.1:ssä säädetään, että jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hänellä ei ole enää sen jälkeen oikeutta esittää saman rikoksen johdosta uutta syyttämispyyntöä. Peruuttamisen vaikutus koskee sekä esitutkintaa että syyteharkintaa. Taustalla on ajatus rikosasian vastaajan oikeusturvasta. Vastaajan kannalta on katsottu tärkeäksi saada varmuus siitä, että asianomistaja ei saata samaa rikosasiaa enää uudestaan vireille.⁶⁰

Jos asianomistajarikos on edennyt syyttäjälle ja syyttämispyyntöä ei ole tehty tai se peruutetaan, syyttäjän on ROL 1:6 a.1:n 3 kohdan nojalla tehtävä asiassa päätös syyttämättä jättämisestä, mikäli asian laatu vaatii erillisen päätöksen tekemistä. Käytännössä tällaisessa tapauksessa syyttäjän on siis tehtävä prosessuaalinen syyttämättäjättämispäätös syyteoikeuden puuttumisen perusteella.⁶¹

⁵⁶ Rautio 2017 s. 436–437.

⁵⁷ KM 1976:72 s. 131.

⁵⁸ HE 82/1995 vp s. 19–20 ja *Jonkka* 1991 s. 189. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu sekä rangaistuksen yleisettä erityisestävän vaikutuksen kannalta rikosten virallisen syytteen alaisuuden olevan perusteltu lähtökohta. Ks. esim. *Träskman* 1980 s. 42.

⁵⁹ Syyttämispyyntöä ja sen vaatimisesta tehtäviä poikkeuksia käsitellään tarkemmin tämän tutkielman luvuissa 4 ja 5.

⁶⁰ HE 82/1995 vp s. 46 ja HE 222/2010 vp s. 180. Ks. myös *Virolainen* 1998 s. 462, *Vuorenpää* 2014 s. 84–85 ja *Jokela* 2018 s. 302–303.

⁶¹ VKS 2016:6 s. 6. Jos asian laatu ei vaadi erillisen syyttämättäjättämispäätöksen tekemistä, voi syyttäjä tapauksissa, joissa syyteoikeuden puuttuminen on täysin selvää, kirjoittaa päätöksen asian käsittelyn päättymisestä syyttäjällä. Ks. VKS 2016:6 s. 16.

2.3.2 Asianomistajarikostyytit

Suomessa asianomistajarikosten määrä rikoslaissa on ollut perinteisesti melko suuri. Vuoden 1889 rikoslain (RL, 39/1889) säätämisen yhteydessä ja sen jälkeisinä aikoina asianomistajarikoksiksi määrättiin suuri joukko rikoksia. Viime vuosikymmenten rikosoikeusuudistuksissa on kuitenkin aikaisempia asianomistajarikoksia siirretty eri perustein virallisen syytteen alaisiksi.⁶²

2.3.2.1 Vähäinen rikos

Rikoksia on säädetty asianomistajarikoksiksi erilaisilla perusteilla, joista selkeästi merkittävimpänä voidaan pitää rikoksen vähäisyyttä. Asianomistajarikoksiksi on säädetty sellaiset lievät rikokset, joissa asianomistaja ei vaadi syytteen nostamista, ja joissa julkinen intressi on vähäinen. Tähän ryhmään luetaan kuuluvaksi esimerkiksi vähäiset⁶³ väkivaltarikokset, kuten lievä pahoinpitely (RL 21:7, syyteoikeudesta RL 21:16), vähäiset omaisuus- ja petosrikokset, kuten näpistys ja lievä petos (RL 28:3 ja RL 36:3, syyteoikeudesta RL 28:15 ja RL 36:8), sekä välittömästi vain yksityiseen intressiin kohdistuvat rikokset, kuten yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ja kunnianloukkaus (RL 24:8 ja RL 24:9, syyteoikeudesta RL 24:12).⁶⁴

Teon vähäisyys tulee rikoslaissa useimpien asianomistajarikosten kohdalla esiin siten, että rikollisen teon katsotaan olevan esimerkiksi sillä aiheutettuun loukkaukseen, haittaan, vahinkoon, omaisuuden arvoon tai yleisesti rikokseen liittyviin seikkoihin nähden *kokonaisuutena arvostellen vähäinen*.⁶⁵ Teon kokonaisarvostelussa siis punnitaan kaikki rikokseen liittyvät seikat, ja tämän punninnan seurauksena rikos voidaan katsoa kokonaisuutena arvostellen vähäiseksi.

Syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta vähäisestä rikoksesta ROL 1:7.1:n 1 kohdan perusteella. Samoin tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta vähäisestä rikoksesta RL 6:12.1:n 1 kohdan perusteella. Molemmissa lainkohdissa edellytetään, että rikosta voidaan sen *haitallisuuteen* tai siitä ilmenevään rikoksesta epäillyn/tekijän *syyllisyyteen* nähden pitää

⁶² Jokela 2018 s. 263. Oman tarkasteluni perusteella Suomen rikoslaissa on tällä hetkellä 57 rikosnimikettä, jotka katsotaan asianomistajarikoksiksi kokonaan tai osittain. Osittaisiksi asianomistajarikoksiksi olen laskenut rikokset, jotka ovat lähtökohtaisesti virallisen syytteen alaisia rikoksia, mutta ”muuttuvat” asianomistajarikoksiksi, mikäli rikoksella on loukattu vain yksityistä etua. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi vahingonteko (RL 35:1) ja lievä vahingonteko (RL 35:3). Jos vahingonteko on kohdistunut vain yksityiseen omaisuuteen, syyttäjällä on syyteoikeus vain, jos asianomistaja on ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi (RL 35:6).

⁶³ Aiemmin laissa käytettiin vähäisen rikoksen ohella myös *vähäpätöisen rikoksen* käsitettä (esim. RVA 15.2 §:ssä laissa 1.4.1966). Oikeuskirjallisuudessa vähäpätöisen rikoksen on katsottu olevan lievempi kuin vähäinen rikos. Ks. esim. Tirkkonen 1969 s. 91, 281 ja 283–284 ja s. 284 alaviite 19.

⁶⁴ Honkasalo 1967 s. 125, Träskman 1980 s. 35, Koskinen 1996 s. 62, Virolainen 1998 s. 430 ja Vuorenää 2014 s. 70.

⁶⁵ Ks. esim. RL 21:7 (lievä pahoinpitely), RL 28:3 (näpistys), RL 32:5 (kätkemisrikkomus) ja RL 36:3 (lievä petos).

kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Lisäksi mainitussa ROL:n kohdassa edellytetään, että rikoksesta ei olisi odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta. Rikosnimike voi olla sellainen, josta voidaan tuomita myös sakkoa ankarampi rangaistus, mutta syyttämättä jättäminen voi tapahtua vain edellytyksellä, että vakiintuneen ja yleisen tuomioistuinkäytännön mukaan teosta tosiasiallisesti tuomitaan vain sakkorangaistus.⁶⁶ Siten syyttäjä ei voi vähäisyyden perusteella jättää syytettä nostamatta teosta, josta hän katsoisi todennäköiseksi seuraamukseksi sakkoa ankaramman rangaistuksen.

Sekä rikoslain yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamisen että rikosprosessilain esitöiden mukaan rikoksen haitallisuudella tarkoitetaan sen *vahingollisuutta* ja *vaarallisuutta*. Haitallisuuden arvioinnissa ei huomiota ole kiinnitettävä yksinomaan toteutuneisiin vahinkoseurauksiin, vaan myös se vahinko, joka teosta olisi ennakolta arvioiden todennäköisesti syntynyt, on otettava huomioon. Tekijän syyllisyyden taas on ilmentävä itse rikoksesta (tekosyyllisyys), ja sen arvioinnissa vaikuttavat muun muassa tahallisuuden ja tuottamuksen eri asteet (syyksiluettavuus), sekä RL 6 luvun mukaiset rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet. Rikoksen vähäisyys on arvosteltava aina suhteessa kyseessä olevaan rikoslajiin. Tällöin on arvioitava, onko rikos vähäinen kyseisen rikoslajin normaalitapaukseen verrattuna. Mitä lievempi rikoslaji on kyseessä, sitä helpommin myös rikoksen vähäisyyttä koskevat ehdot täyttyvät. Vähäisyysperusteella tapahtuvan syyttämättä jättämisen tai tuomitsematta jättämisen on perustuttava kokonaisarviointiin, jossa otetaan huomioon pääsääntöisesti sekä teon haitallisuus että tekijän syyllisyys.⁶⁷

Lähtökohtaisesti poliisin on tutkittava kaikki tietoonsa tulleet rikokset eli poliisia sitoo tältä osin ns. esitutkintapakko.⁶⁸ Tietyillä perusteilla tutkintapakosta voidaan kuitenkin poiketa. Rikoksen esitutkinta voidaan nimittäin jo ennen syyteharkintavaihetta rajoittaa ETL 3:10.1:n mukaisesti, jolloin syyttäjä päättää tutkinnanjohtajan esityksestä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä jättäisi ROL 1:7:n tai 1:8:n tai muun vastaavan lainkohdan perusteella syytteen nostamatta. Edellytyksenä on myös, että tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Vähäisyysperusteella tapahtuva esitutkinnan rajoittaminen perustuu ROL 1:7.1:n 1 kohtaan, jolloin rajoituspäätös tehdään siksi, että kokonaisuutena arvioiden vähäistä rikosta ei katsota tarkoituksenmukaiseksi tutkia ja siirtää syyteharkintaan. Syyttäjä voi tehdä

⁶⁶ VKS 2016:6 s. 9.

⁶⁷ HE 82/1995 vp s. 38–39 ja HE 44/2002 vp s. 210. Viimeksi mainitun perusteluissa viitataan suoraan myös perusteluihin, jotka on kirjoitettu hallituksen esitykseen eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi. Ks. HE 79/1989 vp s. 13. Vähäisyysperusteella syyttämättä jättämisen osalta ks. myös *Lappi-Seppälä* 2000 s. 282–283, *Frände* 2009 s. 193–194, *Helminen ym.* 2014 s. 338 ja VKS 2016:6 s. 9.

⁶⁸ *Lappi-Seppälä* 2000 s. 276.

esitutkinnan rajoittamispäätöksen sekä virallisen syytteen alaisen rikoksen että asianomistajarikoksen osalta. ETL 3:9.1:ssä puolestaan säädetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta sellaisten rikosten osalta, joista ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta ja joita on kokonaisuutena arvostellen pidettävä *ilmeisen vähäisenä*. Lisäksi edellytyksenä esitutkinnan päättämiseksi tällaisten rikosten osalta on se, että asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Käytännössä kyse on tällöin vähäisistä asianomistajarikoksista, joiden tutkinnan lopettamisesta tai toimittamatta jättämisestä voi päättää poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen tutkinnanjohtaja (ETL 3:9.3).

Samalla tavalla kuin rikosprosessilain ja rikoslain perusteluissa, myös esitutkintalain esitöissä rikoksen vähäisyyden arvioinnin osalta on keskeiseksi katsottu sen vahingollisuus ja vaarallisuus. Huomattavia haitallisia seurauksia voi aiheutua sakolla rangaistavastakin rikoksesta. Lisäksi huomioon voidaan ottaa rikosten toistuvuus. Vaikka rikos ei johtaisi sakkoa ankarampaan rangaistukseen, sitä ei välttämättä voida pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä, jos henkilö syyllistyy rikokseen toistuvasti.⁶⁹

Vähäisten rikosten säätäminen asianomistajarikoksiksi on perusteltua sekä asianomistajan että yhteiskunnan kannalta. Jos asianomistaja ei halua rikosta tutkittavaksi, ei se ole myöskään valtion tai rikosoikeusjärjestelmän intressien mukaista. Asianomistajarikosinstituutio vähentää osaltaan esitutkintaviranomaisten eli lähinnä poliisin, sekä syyttäjien ja tuomioistuinten työ määrää. Viranomaiset voivat näin kohdistaa voimavarojaan vakavampien rikosasioiden hoitamiseen.⁷⁰

2.3.2.2 Rikokset, joiden tutkinnasta aiheutuu haittaa asianomistajalle

Toinen peruste, jolla rikoksia on säädetty asianomistajarikoksiksi, on rikoksen esitutkinnan ja mahdollisen oikeudenkäynnin asianomistajalle aiheuttama vahinko, haitta tai kärsimys. Tällaisia rikoksia ei voida pitää vähäisinä tai ainoastaan yksityistä etua loukkaavina, mutta edellä mainituista syistä on katsottu kohtuulliseksi, että asianomistajalla on oikeus päättää siitä, haluaako hän rikoksen syytteeseen pantavaksi.⁷¹ Tähän ryhmään on katsottu kuuluvan erityisesti seksuaalirikokset, ja lisäksi esimerkiksi tiettyjä salassapito- ja elinkeinorikoksia. Etenkin seksuaalirikosten kohdalla asianomistajalle on haluttu antaa päätösvaltaa rikostutkinnan aloittamisesta. On ajateltu, että rikoksen uhri saattaa pelätä esimerkiksi tuomioistuinkäsittelyn julkisuutta ja omien intiimien asioidensa käsittelyä esitutkinnassa ja tuomioistuimessa.⁷² Tässä

⁶⁹ KM 2009:2 s. 301 ja HE 222/2010 vp s. 185.

⁷⁰ Anttila 1977 s. 212 ja Vuorenpää 2014 s. 70.

⁷¹ KM 1976:72 s. 130, Honkasalo 1967 s. 125, Virolainen 1998 s. 430 ja Vuorenpää 2014 s. 70–71.

⁷² KM 1976:72 s. 130, OJL 8/1993 s. 6 ja HE 6/1997 vp s. 162–163.

yhteydessä on kuitenkin huomattava, että suurin osa tuomioistuimissa käsiteltävistä yksityisiin henkilöihin kohdistuvista rikoksista tulee viranomaisten tietoon rikoksen uhrin ilmoituksen johdosta. Siten oikeuskäsittelyyn harvemmin tulee rikoksia, joiden julkinen käsittely aiheuttaisi uhrille vahinkoa tai kärsimystä. Näin on sekä virallisen syytteen alaisten rikosten että asianomistajarikosten osalta.⁷³

Lisäksi viimeaikainen oikeuskehityksen suuntaus on ollut se, että seksuaalirikoksia ja henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia on siirretty virallisen syytteen alaisuuteen. Vuonna 1998 rikoslain muutoksella 563/1998 suurin osa seksuaalirikoksista siirrettiin virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Edelleen vuoden 2014 lainmuutoksen 509/2014 jälkeen ainoastaan 18 vuotta täyttäneen henkilön seksuaalinen ahdistelu jäi asianomistajarikokseksi (RL 20:11). Kaikki muut RL 20 luvussa mainitut seksuaalirikokset ovat nykyään virallisen syytteen alaisia.⁷⁴

Syyteoikeus niin sanotussa perusmuotoisessa pahoinpitelyrikoksessa on aiemmin jakautunut siten, että julkisella paikalla tehty pahoinpitely on ollut virallisen syytteen alainen rikos ja yksityisellä paikalla tehty pahoinpitely asianomistajarikos. Rikoslain muutoksella 578/1995 pahoinpitely muutettiin sen tekopaikasta riippumatta virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Samalla lainmuutoksella lakiin otettiin kuitenkin niin sanottu ”vakaan tahdon pykälä” (RL 21:17 laissa 21.4.1995). Tämä tarkoitti sitä, että syyttäjä sai jättää syytteen nostamatta pahoinpitelystä, jos asianomistaja sitä omasta vakaasta tahdostaan pyysi, eikä myöskään tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatinut syytteen nostamista. Eduskunnan lakivaliokunta katsoi mietinnössään, että tällainen säännös oli tarpeen, jotta asianomistajan mielipiteelle syyteharkinnassa jäisi edelleen merkitystä.⁷⁵ Vakaan tahdon pykälä kumottiin vuonna 2004 lailla 712/2004. Kumoaamisen taustalla oli ajatus siitä, että yksityisellä paikalla tai perhepiirissäkään tapahtunut pahoinpitely ei ole yksityisasiasia.⁷⁶ Perusmuotoinen pahoinpitely on siis nykyään aina virallisen syytteen alainen rikos. Sen sijaan lievä pahoinpitely on edelleen pääsääntöisesti asianomistajarikos. Vuonna 2011 lakiin tehtiin kuitenkin merkittävä uudistus, jonka jälkeen lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos seuraavissa kolmessa tapauksessa: lievä pahoinpitely kohdistuu alle 18-vuotiaaseen henkilöön, tekijän läheiseen, tai henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön (RL 21:16).

Asianomistajalle rikosprosessin läpikäymisestä aiheutuva haitta tai kärsimys perusteena rikoksen määräämiseksi asianomistajarikokseksi on menettänyt jossain määrin merkitystään. Tällä

⁷³ KM 1976:72 s. 130 ja *Vuorenpää* 2014 s. 71 alaviite 279.

⁷⁴ *Jokela* 2018 s. 263–264.

⁷⁵ LaVM 22/1994 vp s. 14. Hallituksen esityksessä ei vakaan tahdon pykälää esitetty. Ks. HE 94/1993 vp s. 100.

⁷⁶ Ks. KM 2001:5 s. 151, HE 144/2003 vp s. 25–26 sekä *Niemi-Kiesiläinen* 2004 s. 269 ja *Jokela* 2018 s. 264.

perusteella asianomistajarikoksiksi aiemmin katsotut henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset ja seksuaalirikokset ovat nykyään edellä mainituin tavoin siirretty lähes kokonaan virallisen syytteen alaisiksi. Jos syyttäjä näissä tapauksissa nostaa syytteen, asia käsitellään tuomioistuimessa asianomistajan mielipiteestä välittämättä. Sen sijaan RL 30 luvussa säänneltyjen tiettyjen elinkeinorikosten ja RL 38 luvussa säänneltyjen tiettyjen tieto- ja viestintärikosten osalta asianomistajan syyttämispyyntö on yhä pääsääntöisesti rikosvastuun toteuttamisen edellytyksenä (RL 30:12 ja RL 38:10). Jos rikos kohdistuu yksityisiin yrityssalaisuuksiin tai henkilökohtaisiin tai taloudellisiin oloihin taikka elinkeinoa koskeviin seikkoihin, on perusteltua, että asianomistajalla on oikeus päättää siitä, haluaako hän näitä seikkoja käsiteltävän esitutkinnassa ja tuomioistuimessa.

2.3.2.3 Muilla perusteilla asianomistajarikoksiksi säädetty rikokset

Kolmanneksi asianomistajarikoksiksi on säädetty sellaisia rikoksia, joiden seuraamuksia on katsottu mahdolliseksi käsitellä rikosprosessin ja tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolella. On katsottu, että tiettyjä rikoksia voidaan sovittaa esimerkiksi vahingonkorvauksen avulla. Tällöin juttua ei välttämättä ole tarpeen viedä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Sovittelu edistää prosessiekonomisia näkökohtia, mutta sillä on usein myös rikosoikeudenkäyntiä suotuisampi vaikutus asianosaisiin. Etenkin, jos rikos on kohdistunut läheiseen sukulaiseen, saattaa perhesuhteiden säilymisen kannalta olla parempi, jos asia saadaan ratkaistua sovittelussa oikeudenkäynnin sijaan.⁷⁷

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (RikosSovL, 1015/2005) 3.1 §:n mukaan sovittelussa voidaan käsitellä sellaisia rikoksia, jotka arvioidaan soveltuvan soviteltavaksi ottaen huomioon rikoksen laadun ja tekotavan, rikoksesta epäillyn ja asianomistajan keskinäisen suhteen sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Sovittelun tulee olla asianomistajan edun mukaista ja rikoksesta epäillyn tulee vahvistaa rikosasian tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat. Laissa ei ole lähtökohtaisesti rajattu sovittelun ulkopuolelle mitään rikostyyppiä tai yksittäistä rikosnimikettä. Siten sovittelussa voidaan käsitellä sekä asianomistajarikoksia että virallisen syytteen alaisia rikoksia.⁷⁸ RikosSovL:n 3.1 §:n mukaan soviteltavaksi ei kuitenkaan saa ottaa ”alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve”. Tällaisiksi rikoksiksi on katsottu esimerkiksi alaikäiseen kohdistuvat seksuaali- ja pahoinpitelyrikokset.⁷⁹ Lisäksi ylipäätään törkeiden rikosten ja lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun on lain esitöissä suhtauduttu pääosin

⁷⁷ Honkasalo 1967 s. 126, Virolainen 1998 s. 430 ja Vuorenpää 2014 s. 70.

⁷⁸ Ks. HE 93/2005 vp s. 11 ja s. 16.

⁷⁹ Tätä kantaa korosti erityisesti eduskunnan lakivaliokunta mietinnössään LaVM 13/2005 vp s. 5–6.

kielteisesti.⁸⁰ Tyypillisiä sovitteluun esitettäviä rikoksia ovat esimerkiksi vahingonteot, varkauudet ja pahoinpitelyt.⁸¹

Sovittelualoitteen tekeminen kuuluu RikosSovL:n 13.1 §:n mukaan pääsääntöisesti rikoksesta epäillylle, rikoksen uhrille, poliisi- tai syyttäjäviranomaiselle tai muulle viranomaiselle. Eriksseen on säädetty, että ainoastaan poliisi tai syyttäjä voi esittää sovitteluun ryhtymistä tilanteessa, jossa kyseessä on ”väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen” (RikosSovL 13.2 §).

Etenkin vanhemmassa lainvalmisteluaineistossa on katsottu, että asianomistajarikoksiksi olisi luettava lisäksi myös rikokset, joissa uhrin suhtautuminen on ratkaisevaa arvioitaessa, onko rikosta ylipäänsä tapahtunut, ja kuinka törkeä rikos on ollut.⁸² Rikosoikeuskomitea on vuonna 1976 voimassa olleen rikoslain aikaan lukenut tällaisiksi asianomistajarikoksiksi esimerkiksi kotirauhan rikkomisen, pakottamisen, vahingonteon, lievän vapaudenriiston, kivun aiheuttamisen ja rikoksella uhkaamisen.⁸³ Suurin osa mainituista rikoksista on myös nykyisessä rikoslaissa olevia asianomistajarikoksia. Vahingonteko on asianomistajarikos, tosin vain niissä tapauksissa, joissa rikos on kohdistunut ainoastaan yksityiseen omaisuuteen (RL 35:6). Pakottaminen ja rikoksella uhkaaminen ovat myös nykyisessä rikoslaissa. Rikoksella uhkaaminen tosin tarkoittaa nykyään laitonta uhkausta. Laiton uhkaus ja pakottaminen ovat asianomistajarikoksia, paitsi jos laitton uhkauksen tai pakottamisen tekemiseen on käytetty hengenvaarallista välinettä. Tällaisissa tapauksissa nämä rikokset ovat virallisen syytteen alaisia (RL 25:9.1). Kotirauhan rikkominen on myös yhä asianomistajarikos (RL 24:12.1).⁸⁴

Nostan rikosoikeuskomitean luettelemista rikoksista esimerkiksi kotirauhan rikkomisen. Jokaisen kotirauha on turvattu PL:n 2:10.1:ssä.⁸⁵ Kotirauhan rikkominen voi tapahtua tunkeutumalla tai menemällä salaa tai toista harhauttaen kotirauhan suojaamaan paikkaan, taikka kätkeytymällä tai jäämällä sellaiseen paikkaan. Lisäksi kotirauhan rikkominen on mahdollista metelöimällä, esineitä heittämällä tai muulla vastaavalla tavalla. Molemmissa tapauksissa edellytetään myös, että teko tapahtuu oikeudettomasti (RL 24:1). Oikeudettomuus merkitsee

⁸⁰ Ks. HE 93/2005 vp s. 16 ja LaVM 13/2005 vp s. 5.

⁸¹ *Linna* 2019 s. 186.

⁸² KM 1976:72 s. 130–131 ja *Anttila* 1977 s. 211.

⁸³ KM 1976:72 s. 131.

⁸⁴ Lievä vapaudenriisto ja kivun aiheuttaminen eivät ole ennen olleet, eivätkä ole nykyäänkään itsenäisiä rikosnimikkeitä. Kivun aiheuttaminen toiselle sisältyy pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistöön (RL 21:5). Lievä vapaudenriisto taas menee vapaudenriiston rikosnimikkeeseen alle. Lainvalmistelutöiden mukaan vapaudenriistosta ei ole pidetty tarpeellisena ehdottaa yleistä lievää tekemuotoa. Sen sijaan lievimmät tekotavat on mahdollista ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Ks. HE 94/1993 vp s. 105. Vapaudenriisto on asianomistajarikos ainoastaan tuottamuksellisesti tehtynä (RL 25:9.1).

⁸⁵ Ks. myös *Hautamäki* 2012 s. 33.

käytännössä teon tapahtumista ilman suostumusta tai kiellon vastaisesti.⁸⁶ Kotirauhan rikkomisen törkeä tekomuoto (RL 24:2) on myös asianomistajarikos. Siinä

- 1) rikosentekijä tai osallinen varustautuu teon toteuttamista varten aseella tai muulla henkilöön kohdistuvaan väkivaltaan soveltuvalla välineellä taikka tekijän tai osallisen ilmeisenä tarkoituksena on käyttää henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai vahingoittaa omaisuutta taikka
- 2) rikoksen uhrilla on rikokseen liittyvän uhkailun, omaisuuden vahingoittamisen taikka rikosentekijöiden tai osallisten lukumäärän vuoksi perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vaarassa

Lisäksi törkeän kotirauhan rikkomisen on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Jos kotirauhan suojaama henkilö ei näissä olosuhteissa pidä kotirauhaansa rikkovan henkilön toimintaa rikosoikeudellisesti relevanttina, ei asiassa pääsääntöisesti aleta rikosprosessuaalisiin toimenpiteisiin. Sama pätee myös esimerkiksi vahingontekoon ja pakottamiseen.

Näkemyks, jonka mukaan asianomistajan asennoituminen määrittää sen, onko tapahtunut rikos, ja kuinka törkeänä sitä on pidettävä, ei mielestäni ole kovin perusteltu. Rikos tapahtuu käytännössä silloin, kun tietty teko täyttää jonkin rikoslaissa säädetyn rikostunnusmerkistön. Lähtökohtaisesti tällöin ei ole kyse siitä, katsooko asianomistaja teon olevan rikos vai ei. Eri asia on se, että asianomistaja ei tee rikoksesta syyttämispyyntöä. Tällöin rikos ei etene esitutkintaan. Rikoksen tekomuoto puolestaan voi rikoslaissa vaihdella lievän, tavallisen ja törkeän tekemuodon välillä. Käytännössä asianomistajarikokset ovat useimmiten tekemuodoltaan lieviä rikoksia.⁸⁷ Poikkeuksena on esimerkiksi edellä mainittu törkeä kotirauhan rikkominen. Ottaen kuitenkin huomioon kyseisen rikoksen kvalifiointiperusteet näyttää valitettavan todennäköiseltä, että törkeän kotirauhan rikkomisen yhteydessä syyllistytään myös muihin rikoksiin, jotka ovat virallisen syytteen alaisia.⁸⁸ Ylipäätään rikoksen törkeyden arvioiminen ei mielestäni kuulu asianomistajalle, vaan viranomaistahoille lukuun ottamatta selkeästi vähäisinä pidettäviä rikoksia, joiden osalta asianomistajan tahtoa rikoksen tutkimatta ja syyttämättä jättämisestä tulee noudattaa.

Käytännössä rikosoikeuskomitean mainitsemat rikokset ovatkin pääosin arvioitavissa melko vähäisiksi, joten niiden asianomistajaluonne on sinänsä perusteltu. Asianomistajan

⁸⁶ *Frände – Wahlberg* 2018 s. 374.

⁸⁷ Asianomistajarikoskin voidaan toki rikostunnusmerkistön sisällä asettaa asteikolle lievästä törkeään, mutta yleisesti kaikkien rikosten joukossa asianomistajarikokset ovat pääsääntöisesti lievemmästä päästä.

⁸⁸ Itse pitäisin jossain määrin perusteltuna törkeän kotirauhan rikkomisen muuttamista virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi, joskin asianomistajan tahdolle voisi antaa sijaa mahdollisen sovitteluratkaisun saavuttamiseksi.

subjektiivinen mielipide näiden tekojen osalta on siis otettava huomioon rikosprosessia käynnistettäessä. Kuitenkin esimerkiksi törkeä kotirauhan rikkominen, pakottaminen ja laitton uhkaus voivat tietyissä tilanteissa olla myös hyvin vakavia rikoksia. Siksi myös teon objektiiviselle arvioinnille on oltava tilaa, ja syyttäjällä onkin syyteoikeus myös ilman asianomistajan myötävaikutusta tapauksissa, joissa erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Pakottamisen ja laittoman uhkauksen osalta syyteoikeus on myös tilanteissa, joissa teossa on käytetty hengenvaarallista välinettä. Sekä pakottamissäännöksessä että laittoman uhkauksen säännöksessä on toissijaisuuslauseke, eli näistä rikoksista tuomitaan vain, jos teosta ei muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.⁸⁹

⁸⁹ Pakottaminen tai laitton uhkaus voivat sisältyä esimerkiksi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamiseen (RL 15:9), raiskausrikoksiin (RL 20:1–2), ryöstörikoksiin (RL 31:1–2) ja törkeään kiristykseen (RL 31:4). Ks. *Matikala* 2018b s. 488 ja 492.

3 SYYTEOIKEUSJÄRJESTELMÄ

3.1 Syyttäjän ensisijainen syyte oikeus

Syyte oikeudella tarkoitetaan oikeutta nostaa syyte ja vaatia rikoksesta epäillylle rangaistusta tuomioistuimessa. Tuomioistuin ei voi ottaa rikosasiaa tutkittavaksi omasta aloitteestaan, vaan tutkiminen edellyttää aina, että asiasta on nostettu syyte. Syyte oikeus määrittää sen tahon, joka saa toimia rikosasiassa kantajana. Jos syytteen on nostanut henkilö, jolta syyte oikeus puuttuu, rikosasiaa ei ROL 1:1:n mukaan oteta tuomioistuimessa tutkittavaksi. Syyte oikeus on siis asialegitimaation (asiavaltuuden) alaan kuuluva ehdoton prosessinedellytys. Tuomioistuimen on otettava syyte oikeuden olemassaolon puuttuminen viran puolesta huomioon.⁹⁰ Lähtökohtaisesti syyttäjällä on käsittelemässään rikosasiassa aina syyte oikeus, paitsi jos kyseessä on asianomistajarikos, josta asianomistaja ei ole tehnyt syyttämispyyntöä, tai jos syytteen nostamisen ehtona on viranomaisen antama suostumus tai määräys, eikä sellaista ole annettu (ROL 1:2.2). Lisäksi syyte oikeus puuttuu, jos se on vanhentunut, eli syytetty ei ole nostettu RL 8:1:ssä asetetussa määräajassa.⁹¹

Syyte oikeuden käyttöä rikosprosessissa voidaan jäsentää eri tavoilla. Syyte oikeus voi olla *yksinomainen*, jolloin ainoastaan syyte oikeuden haltija voi nostaa syytteen. Tällöin muiden henkilöiden syyte oikeus suljetaan nimenomaisesti ja kokonaisuudessaan pois. Yksinomaisen syyte oikeuden vastakohta on *rinnakkainen* syyte oikeus, jolloin syyte oikeus voi olla kahdella tai useammalla taholla yhtäaikaaisesti. Tällöin kaikki syyte oikeuden haltijat voivat käyttää syyte oikeuttaan toisistaan riippumatta. Syyte oikeus voi lisäksi olla *ensisijainen* tai *toissijainen*. Ensisijaisen syyte oikeuden haltijalla on ensimmäisenä oikeus käyttää syyte oikeutta rikosasiassa. Ensisijainen syyte oikeus on itsenäinen, eli se ei ole riippuvainen muiden henkilöiden syyte oikeudesta. Toissijaisen syyte oikeuden haltija puolestaan voi nostaa syytteen ainoastaan niissä tapauksissa, joissa ensisijaisen syyte oikeuden haltija ei ole nostanut syytettyä.⁹²

Suomessa syyte oikeus on syyttäjällä ja rikoksen uhrilla eli asianomistajalla. Historiallisessa katsannossa ensisijainen syyte oikeus on Ruotsissa ja siihen kuuluneessa Suomessa ollut pitkään asianomistajalla aina keskiajalta alkaen. Valtiovallan kehittyessä valtion virkamiehet alkoivat hiljalleen toimia syyttäjinä erilaisissa rikosasioissa ja virallisten syyttäjien asema kehittyi.⁹³ Kuitenkin vasta vuoden 1889 rikoslaki ja rikoslain voimaantamisesta annettu asetus

⁹⁰ Virolainen 1998 s. 427 ja Rautio 2017 s. 436.

⁹¹ Ks. syyte oikeuden puuttumisesta myös VKS 2016:6 s. 5–6.

⁹² Ekelöf–Boman 1996 s. 56–57, Virolainen 1998 s. 428 ja Vuorenpää 2014 s. 41.

⁹³ Ks. syyte oikeuden ja syyttäjistön varhaisista kehitysvaiheista esim. Ignatius 1900 s. 75–115, Olivecrona 1968 s. 68–69, Myhrberg 1978 passim, Pajuja 1991 s. 8–16 ja Vuorenpää 2014 s. 37–38.

vahvistivat lopullisesti virallisen syyttäjän ja asianomistajan rinnakkaisen syyteoikeuden.⁹⁴ Lisäksi samalla toteutettiin rikosten jako virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistajarikoksiin.⁹⁵ Asianomistajarikoksissa aloitteen syytteen nostamiseksi oli tultava asianomistajalta. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa sekä asianomistajalla että syyttäjällä oli ensisijainen ja toisistaan riippumaton (itsenäinen) syyteoikeus. Syyteoikeuden järjestely säilyi pääosin tällaisena aina ROL:n säätämiseen saakka.⁹⁶

Ennen rikosprosessiuudistusta ja ROL:n säätämistä tilanne oli siis se, että sekä virallisella syyttäjällä⁹⁷ että asianomistajalla oli ensisijainen ja rinnakkainen syyteoikeus. Tosin ainoastaan virallinen syyttäjä oli ehdottomasti velvoitettu nostamaan syyte virallisen syytteen alaisesta rikoksesta. Jos asianomistaja oli nostanut tällaisesta rikoksesta syytteen, syyttäjän oli RVA 15 §:n mukaan valvottava asiassa julkista kannevaltaa eli käytännössä osallistuttava syytteen ajamiseen.⁹⁸ Asianomistajan puolestaan ei tarvinnut välittää syyttäjän tai poliisin toimenpiteistä, vaan hänellä oli mahdollisuus nostaa suoraan syyte niin virallisen syytteen alaisesta rikoksesta kuin asianomistajarikoksesta.⁹⁹ Aiemmin katsottiin, että rikosten tutkinta ja syytetoimenpiteet eivät saaneet jäädä pelkästään viranomaisten toimenpiteiden varaan. Tähän vaikutti muun muassa syyttäjälaitoksen kehittymättömyys.¹⁰⁰

ROL astui voimaan lokakuussa 1997. ROL:n myötä syyttäjän syyteoikeudesta tehtiin Suomen rikosprosessijärjestelmässä aina ensisijainen. ROL 1:2.1:n mukaan syyttäjän tehtävänä on nostaa syyte rikoksesta ja ajaa sitä. Asianomistaja ei voi nostaa syytettä rikosasiassa ennen kuin syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta, tai esitutkinta on syyttäjän tai esitutkintaviranomaisen päätöksellä jätetty toimittamatta, keskeytetty tai lopetettu, tai tutkinnanjohtaja on päättänyt esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä (ROL 1:14.1). Asianomistajan syyteoikeus on siten toissijainen. Mainittu syyteoikeuden jaottelu käsittää sekä virallisen syytteen alaiset rikokset että asianomistajarikokset. Syyttäjän syyteoikeus on ensisijainen kaikissa rikosasioissa.¹⁰¹

Uutta syyteoikeuden järjestelyä perusteltiin sillä, että syyttäjälaitoksen kehittyneisyyden myötä rikosten tutkinta ja syytteesenpano voitiin pääsääntöisesti antaa viranomaisten tehtäväksi.¹⁰²

⁹⁴ Myhrberg 1978 s. 86.

⁹⁵ Träskman 1980 s. 32 ja Jokela 2018 s. 263.

⁹⁶ Vuorenpää 2014 s. 38.

⁹⁷ Aiemmin laissa käytettiin useimmiten ilmaisua virallinen syyttäjä. Vuoden 2011 syyttäjälaitoslain (439/2011) myötä sana ”virallinen” poistettiin lakiteksteistä tarpeettomana ja jossain määrin harhaanjohtavana. Ks. perusteluista HE 286/2010 vp s. 14.

⁹⁸ Tirkkonen 1969 s. 276–277.

⁹⁹ Virolainen 1998 s. 441 ja Vuorenpää 2014 s. 41.

¹⁰⁰ HE 82/1995 vp s. 42.

¹⁰¹ Ks. myös Rautio 2017 s. 438–439.

¹⁰² Syyttäjäorganisaatio uudistettiin kokonaisuudessaan vuosina 1996–1997, jonka jälkeen kaksipuolaisen syyttäjälaitoksen muodostivat paikalliset syyttäjäyksiköt (kihlakunnan syyttäjänvirastot tai kihlakunnanviraston

Asianomistajan aseman katsottiin tulevan turvatuksi siten, että syyttäjällä on lain mukaan velvollisuus syytteen nostamiseen, jos syytteen tueksi on todennäköisiä syitä. Lisäksi laissa säännellään tarkasti niistä tilanteista, joissa syyttäjä voi tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä. Edelleen rikosprosessin keskitys- ja välittömyysperiaatteen katsottiin toteutuvan parhaiten syyttäjän ajamissa syytteissä, joiden pohjana on suoritettu esitutkinta ja syyttäjän puolueettomasti suorittama syyteharkinta. Myös käytännön tasolla asianomistajan ensisijaista syyteioikeutta pidettiin tarpeettomana, koska asianomistajan ajamat syytteet olivat ylipäättään harvinaisia ja asianomistajan syytetoimenpiteistä hänelle itselleen aiheutuvat kulut ja haitat olivat selvästi suurempia virallisen syyttäjän ajamiin syytteisiin verrattuna. Asianomistajan syyteioikeutta ei kaikesta huolimatta katsottu hyväksi poistaa kokonaan. Toissijainen syyteioikeus katsottiin periaatteellisesti tärkeäksi. Lisäksi pelkän syyteioikeuden olemassaolon katsottiin olevan kohtalaisen tehokas valvontakeino turvaamaan sen, että syyttäjät toteuttavat heille kuuluvan velvollisuutensa syyteharkintaan ja syytteiden nostamiseen.¹⁰³

Asianomistajan syyteioikeuden toimiminen syyttäjien valvontakeinona voidaan kuitenkin asettaa kysymyksenalaiseksi. Usein syyttäjän toimintaa pystyy valvomaan vain sellainen henkilö, jolla on juridista asiantuntemusta arvioida syyttäjän tekemiä ratkaisuja. Tällaista asiantuntemusta ei tavallisella maallikolla useinkaan ole. Voidaankin todeta, että syyttäjien valvonta järjestyy riittävällä tavalla normaalin viranomaishierarkian kautta, jonka lisäksi syyttäjien oma virkavastuu on omiaan johtamaan siihen, että syyteharkinta suoritetaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Lieneekin selvää, että asianomistajat eivät useinkaan nosta toissijaista syytettä, vaan kantelevat valtakunnansyyttäjän toimistoon tapauksissa, joissa he ovat syyteharkintaratkaisusta eri mieltä syyttäjän kanssa.¹⁰⁴

Syyttäjän on ROL 1:6.1:n mukaan nostettava syyte epäillystä rikoksesta, jos se on laissa säädetty rangaistavaksi, sen syyteioikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.¹⁰⁵ Tältä osin syyttäjällä on *syytepakko*, eli hänen virkavelvollisuutensa on nostaa syyte edellytysten täytyessä. Syytepakko- eli *legaliteettiperiaate* koskee sekä virallisen syytteen alaisia rikoksia että asianomistajarikoksia. Asianomistajarikosten osalta periaate tosin on lähtökohtaisesti voimassa vain silloin, kun asianomistaja on tehnyt

syyttäjäosastot) ja syyttäjien keskushallintoviranomaisena toiminut valtakunnansyyttäjänvirasto. Ks. *Jokela* 2000 s. 47–52. Sittemmin syyttäjäorganisaatiota on uudistettu kahteen kertaan, ja 1.10.2019 alkaen syyttäjäviranomainen toimii yhtenä virastona nimeltä *Syyttäjälaitos*. Se koostuu valtakunnansyyttäjän toimistosta ja viidestä syyttäjälaikeesta. Ks. laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019) ja valtioneuvoston asetus Syyttäjälaitoksesta (798/2019).

¹⁰³ HE 82/1995 vp s. 20 ja 42–43.

¹⁰⁴ *Jonkka* 1992 s. 64, *Vuorenpää* 2014 s. 39–40 ja s. 44 alaviite 172.

¹⁰⁵ Vrt. Ruotsin oikeuteen, jossa vaaditaan *riittäviä syitä* (*tillräckliga skäl*) rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi (RB 23:2). Tältä osin näyttäisi siltä, että Ruotsissa syytekynnys on hieman korkeammalla kuin Suomessa.

asiassa syyttämispyyntö. ¹⁰⁶ Syyttäjän syytepaktoon verrattuna asianomistajan syyteoikeutta voidaan luonnehtia dispositiiviseksi siinä mielessä, että asianomistajan omaan vapaaseen harkintaan on jätetty se, haluaako hän nostaa syytteen toissijaisen syyteoikeutensa nojalla (tai tehdä syyttämispyyntö) vai ei. ¹⁰⁷

Suomen rikosprosessijärjestelmä on pitkään nojannut ehdottomaan legaliteettiperiaatteeseen, ja sen voidaan edelleen katsoa olevan pääsääntöisesti voimassa. Legaliteettiperiaate on vaatinut, että poliisi tutkii kaikki tietoonsa tulleet rikokset, syyttäjä nostaa syytteen, jos sen tueksi on todennäköisiä syitä ja tuomioistuimien tuomiseen teoista rikoslaissa säädetyn rangaistuksen. ¹⁰⁸ Myös Ruotsin oikeudessa on perinteisesti sovellettu pääsääntönä legaliteettiperiaatetta. ¹⁰⁹ Ruotsin RB 20:6:n mukaan syyttäjän tulee nostaa syyte virallisen syytteen alaisesta rikoksesta, jos ei muualla laissa ole toisin säädetty. Myös Saksa on ollut perinteisesti vahvan legaliteettiperiaatteen maa. ¹¹⁰ Saksan rikosprosessilain (Strafprozeßordnung, StPO, 12.9.1950) 170.1 §:n mukaan virallisen syyttäjän tulee nostaa syyte riittävien syiden (*genügenden Anlaß*) ollessa kässillä. ¹¹¹

Legaliteettiperiaate ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan siitä voidaan tehdä poikkeuksia. Legaliteettiperiaatteen vastakohta *opportunitaetti-* eli *tarkoituksenmukaisuusperiaate* on tullut yhä useammin sovellettavaksi rikosprosessissa. Syyttäjän osalta voidaan puhua myös *syyteharkintaperiaatteesta*. ¹¹² Opportunitaettiperiaatteen mukaan lainkäyttäjällä on tietyissä tapauksissa harkintavalta rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumiseen. Yksittäistapauksissa saattaa nimittäin olla mahdollista, että jokin rikosvastuun toteuttamista vahvempi intressi vaatii toimenpiteistä luopumista. Harkinnassa huomioon voidaan ottaa erilaisia sosiaalisia ja rikospoliittisia näkökulmia. Yleensä kyseeseen tulevat joko prosessiekonomiset syyt tai kohtuussyyt. Prosessiekonomiset syyt ohjaavat kohdentamaan yhteiskunnan ja rikosoikeudellisen koneiston voimavaroja vakavimpien ja haitallisimpien rikosten tutkintaan ja syytteeseenpanoon, jolloin on tarkoituksenmukaista, että vähäisempien rikosten osalta enemmistä toimenpiteistä voidaan luopua. Kohtuuttomien tai tarkoituksettomien rikosoikeudellisten seuraamusten välttämiseksi on myös oltava mahdollisuus jättää syyte nostamatta yksittäisessä rikosasiassa. ¹¹³

¹⁰⁶ Tirkkonen 1969 s. 282.

¹⁰⁷ Virolainen 1998 s. 429.

¹⁰⁸ Jonkka 1992 s. 38 ja Jokela 2018 s. 259.

¹⁰⁹ Ks. SOU 1992:61, Del A s. 148.

¹¹⁰ Nuutila 1995 s. 10.

¹¹¹ Ks. myös Kühne 1993 s. 146.

¹¹² Oikeuskirjallisuudessa on usein katsottu, että legaliteetti- ja opportunitaettiperiaatteen sijasta olisi osuvampaa käyttää käsitteitä absoluuttinen (ehdoton) ja relatiivinen (suhteellinen) syyttämismäärä. Ks. esim. Olivecrona 1968 s. 44, Träskman 1980 s. 226–227 ja Virolainen 1998 s. 429.

¹¹³ Jonkka 1992 s. 38–39 ja Jokela 2018 s. 259–260.

Opportuniteettiperiaatteen toteuttaminen ei kuitenkaan voi olla liian laajamittaista. Sen liian laajan ja ohjaamattoman käyttöönoton on katsottu aiheuttavan ongelmia ihmisten tasavertaiselle kohtelulle lain edessä ja siten heikentävän ihmisten luottamusta viranomaisten puolueettomuuteen. Lisäksi lainkäytön ennustettavuuden vähentymistä, syyttäjän ja tuomarin roolijaon hämartymistä ja rangaistuksen yleisestävän tehon heikentymistä on käytetty argumentteina laajaa opportunistiperiaatetta vastaan.¹¹⁴ Joka tapauksessa opportunistiperiaatteen olemassaolon tarve toimenpiteistä luopumisen mahdollistajana yksittäistapauksissa on ilmeinen. Liian ahtaasti tulkittu legaliteettiperiaate nimittäin vaikeuttaa kriminaalipoliittisesti ja prosessiekonomisesti järkevän rikosoikeusjärjestelmän toimintaa. Vaikka laki on sama kaikissa keskenään samanlaisissa rikostapauksissa, on yksittäisissä tilanteissa oltava mahdollisuus joustaa legaliteettiperiaatteesta eri syistä johtuvien epätydyttävien lopputulosten välttämiseksi.¹¹⁵ Toisin sanoen esimerkiksi syyttämättä jättämisen edellytysten ollessa käsillä ei syyttäjän olisi millään muotoa tarpeellista taikka järkevää nostaa syytettä vain siksi, että rikosoikeusjärjestelmä ohjaisi siihen, että syyte tulisi aina nostaa.

Nykyään Suomessa voimassa oleva järjestely, jonka mukaan syyttäjällä on aina ensisijainen syyteoikeus, on mielestäni erittäin perusteltu ratkaisu. Syyttäjällä on nimittäin rikosasioiden hoitamisen ammattilaisena parhaat mahdollisuudet käyttää syyteoikeutta siten, että asia hoidetaan mahdollisimman hyvin ja tehokkaasti kaikkien asianosaisten ja myös yhteiskunnan kannalta. Käytännössä syyttäjä tekee syyteharkintaratkaisunsa käytettävissään olevan esitutkimateriaalin pohjalta. Hänen tulee arvioida näyttöä siten, että sekä syytteen puolesta että sitä vastaan puhuvat seikat tulevat huomioiduksi. Syyttäjän objektiivisuus onkin mielestäni yksi parhaista perusteluista syyttäjän ensisijaiselle syyteoikeudelle. Vaikka syytteen nostaminen on käytännössä pääsääntö, syyttäjä voi tarvittaessa jättää syytteen nostamatta jollakin prosessuaalisella tai harkinnanvaraisella perusteella (ROL 1:6 a–8 §). Asianomistaja taas katsoo prosessia käytännössä omasta näkökulmastaan, jolloin asian tarkastelu lienee usein rajatumpaa ja ainoastaan syytteen perusteisiin keskittyvää, toisin kuin syyttäjän syyteharkinnassa. Joka tapauksessa seuraavassa jaksossa käsiteltävä asianomistajan toissijainen syyteoikeus on edelleen paikallaan, jotta selkeästi syyttäjän syyteharkintaratkaisusta eri mieltä oleva asianomistaja voi saada asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

3.2 Asianomistajan toissijainen syyteoikeus

Asianomistajan syyteoikeus koostuu useasta osasta. Niitä ovat varsinaisen toissijaisen syytteen nostamisen oikeuden (ROL 1:14.1) lisäksi oikeus yhtyä syyttäjän tai toisen asianomistajan

¹¹⁴ *Jonkka* 1991 s. 197 ja *Jonkka* 1992 s. 40.

¹¹⁵ *Jonkka* 1991 s. 199.

nostamaan syytteeseen ja uuteen seikkaan vetoaminen syytteen tueksi (ROL 1:14.3), oikeus ottaa ajettavakseen syyte, jonka syyttäjä tai toinen asianomistaja on peruuttanut (ROL 1:15.1) ja oikeus hakea muutosta asiassa annettuun ratkaisuun siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa (ROL 1:14.3).¹¹⁶

Vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksesta lähtien asianomistajan syyteoikeus on siis ollut aina toissijainen. Asianomistaja voi ROL 1:14.1:n mukaan nostaa syytteen ainoastaan niissä tapauksissa, joissa syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, että esitutkintaa ei toimiteta tai se keskeytetään, lopetetaan tai esitutkintatoimenpiteiden suorittamista siirretään tutkinnanjohtajan päätöksellä.

Rikosprosessiuudistusta varten laaditussa oikeusministeriön työryhmämietinnössä (OLJ 1/1993) asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden ehdotettiin olevan voimassa vain silloin, kun syyttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta sillä perusteella, että ei ole olemassa todennäköisiä syytöksiä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi eli riittävän näytön puuttumisen perusteella. Asianomistajalla ei siten olisi ollut syyteoikeutta tilanteissa, joissa syyttäjä olisi jättänyt syytteen nostamatta seuraamusluonteisella (nykyään harkinnanvaraisella) syyttämättäjättämisperusteella (esimerkiksi rikoksen vähäisyyden vuoksi).¹¹⁷ Ehdotettua syyteoikeuden järjestelyä perusteltiin sillä, että haluttiin ehkäistä asianomistajien mahdolliset kostotarkoituksessa nostamat syytteet. Lisäksi katsottiin, että lähtökohtaisesti on pidettävä riittävänä sitä, että asianomistajalla on oikeus saada vahingonkorvausta hänelle rikoksella aiheutetuista vahingoista. Rangaistusjärjestelmää ei sen sijaan katsottu tarkoitettuna siihen, että yksityinen henkilö sen avulla saisi hyvitystä hänelle aiheutuneesta kärsimyksestä.¹¹⁸

Työryhmämietinnön pohjalta laaditussa hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) asianomistajalle ehdotettiin jätettäväksi toissijainen syyteoikeus, jota hän voisi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta käyttää vain silloin, kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Asianomistajan syyteoikeutta ei kuitenkaan rajattu oikeusministeriön työryhmämietinnössä esitetyllä tavalla, vaan asianomistajalle jätettiin oikeus toissijaisen syyteoikeuden käyttämiseen siitä riippumatta, oliko syyttäjä jättänyt syytteen nostamatta riittävän näytön puuttumisen takia vai seuraamusluonteisesti.¹¹⁹

¹¹⁶ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004 s. 188–189 ja *Vuorenpää* 2014 s. 43–44.

¹¹⁷ OLJ 1/1993 s. 31–33 ja *Jokela* 2000 s. 10.

¹¹⁸ OLJ 1/1993 s. 33.

¹¹⁹ HE 82/1995 vp s. 1 ja 20 ja *Jokela* 2000 s. 11–12. Ks. myös hallituksen esityksestä annettu lakivaliokunnan mietintö LaVM 9/1997 vp s. 17, jossa nimenomaisesti todetaan, että asianomistajan toissijaista syyteoikeutta ei rajoiteta millään säännöksellä.

Asianomistajan syyteoikeus on erittäin vahva oikeus, jolloin sen on katsottu tarvitsevan myös pitävät perusteet. Perinteisiä *asianomistajan syyteoikeuden funktioita* ovat olleet *kontrollifunktio* ja *hyvitysfunktio*.¹²⁰ Kontrollifunktiossa on kyse siitä, että sen avulla voidaan valvoa, että syyttäjät täyttävät lainmukaisen syyttämismuuttamattajättämispäätöksiä.¹²¹ Hyvitysfunktio puolestaan on lähtökohtaisesti perustunut sovitussteorioihin, joissa on kyse siitä, että yhteiskunnan sääntöjä vastaan rikkonut rikoksentekijä on ansainnut rangaistuksen, joka on oikeudenmukainen sovitus tehdystä rikoksesta. Asianomistajan syyteoikeutta on perusteltu yleisellä oikeustajulla, jolloin rikoksesta tuomittu rangaistus katsotaan moraaliseksi hyvitykseksi asianomistajalle.¹²² Asianomistajan syyteoikeutta on perusteltu myös *oikeussuojafunktiolla*, jolla taataan asianomistajalle mahdollisuus saada aina halutessaan rikosasia tuomioistuimen käsiteltäväksi.¹²³ Nykyisen rikosoikeudellisen järjestelmämme huomioiden katsoisin oikeussuojafunktion toteuttamisen olevan käytännössä paras peruste asianomistajan syyteoikeuden olemassaololle.

Keskeinen osa asianomistajan syyteoikeudessa on oikeus toissijaisen syytteen nostamiseen ROL 1:14.1:n mukaisesti. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa asianomistaja voi vapaasti nostaa syytteen sen jälkeen, kun syyttäjä on tehnyt asiassa syyttämättäjättämispäätöksen. Sen sijaan asianomistajarikoksissa asianomistajan on tullut ensin tehdä syyttäjälle tai poliisille ROL 1:2.2:ssa tarkoitettu syyttämispyyntö. Jos syyttäjä on tämän jälkeen päättänyt jättää syytteen nostamatta, on asianomistajalla oikeus nostaa toissijainen syyte ko. asianomistajarikoksesta. Asianomistajan syyte jätetään tutkimatta, jos hän ei ole tehnyt asiassa syyttämispyyntöä, ja syyttäjä ei ole tehnyt kyseisessä rikosasiassa syyttämättäjättämispäätöstä. Tapauksissa, joissa rikoksella on useita asianomistajia, heistä jokaisella on itsenäinen toissijainen syyteoikeus. Tällöin kuka tahansa asianomistajista saa nostaa toissijaisen syytteen syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen, vaikka hän ei itse olisi alun perin esittänyt asiassa syyttämispyyntöä.¹²⁴

Myös Ruotsin oikeudessa asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus. Jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai tehnyt esitutkinnan lopettamispäätöksen, asianomistaja voi nostaa syytteen, mikäli hän on tehnyt rikoksesta ilmiannon (RB 20:8.1). On siis huomattava, että ilmianto tulee tehdä myös virallisen syytteen alaisesta rikoksesta, jotta asianomistaja saa asiassa

¹²⁰ Träskman 1980 s. 43 ja Vuorenää 2014 s. 39.

¹²¹ Virolainen 1998 s. 443 ja Vuorenää 2014 s. 39. Jokela käyttää kontrollifunktiosta myös nimityksiä *valvontaja korjaava funktio*, joiden avulla yksityiset kansalaiset voivat valvoa ja tarpeen mukaan korjata syyttäjien toimintaa. Ks. Jokela 2018 s. 294.

¹²² Nuutila 1997 s. 21, Virolainen 1998 s. 443 ja Vuorenää 2014 s. 40.

¹²³ Vuorenää 2014 s. 40–41 ja Jokela 2018 s. 294.

¹²⁴ Virolainen 1998 s. 445–446.

toissijaisen syyteoikeuden.¹²⁵ Asianomistaja voi tehdä ilmiannon joko syyttäjälle tai poliisille (RB 20:5). Toissijaisen syyteoikeuden ohella asianomistajalla on oikeus yhtyä syyttäjän nostamaan syytteeseen ja hakea tuomioon muutosta ylemmässä tuomioistuimessa (RB 20:8.2). Lisäksi asianomistaja voi ottaa ajaakseen syytteen, jonka syyttäjä on peruuttanut riittävän näytön puuttumisen vuoksi (RB 20:9.2).

Sen sijaan Tanskassa asianomistajalla on itsenäinen syyteoikeus vain tietyissä tapauksissa, jotka koskevat lähinnä herjausta, kunnianloukkausta tai muita vastaavia rikoksia. Lisäksi asianomistajalla on hyvin rajoitetusti olemassa toissijainen syyteoikeus tapauksissa, joissa syyttäjä ei ole nostanut syytettä.¹²⁶ Tanskan oikeudenkäyntilain (retsplejeloven, Rpl, 11.4.1916 nr 90) mukaan tällaiset asiat käsitellään siviiliprosessuaalisten säännösten mukaisesti.¹²⁷ Voidaan huomata, että Tanskassa asianomistajan asema syyteoikeuden käytön suhteen on selkeästi helpompi kuin Ruotsissa ja Suomessa, joissa asianomistajalle on annettu vahvat oikeudet toissijaisen syytteen ajamiseen.

Syyteoikeuden käyttämisen vaihtoehtona on syyteoikeuden puuttuminen tai syyteoikeuden olemassaolosta huolimatta tehtävä syyttämättä jättäminen. ROL 1:6 a–8 §:ssä olevat syyttämättä jättämistä koskevat pykälät soveltuvat nimenomaisesti vain syyttäjän syyteharkintaan. Syyttäjän on laadittava syyttämättä jättämisestä määrämuotoinen kirjallinen päätös valtakunnansyyttäjän ohjeen VKS 2016:6 mukaisesti. Asianomistajan tekemä päätös syyttämättä jättämisestä tapahtuu silloin, kun asianomistaja päättää asianomistajarikoksessa jättää syyttämispyyntön tekemättä tai peruuttaa sen, tai sekä virallisen syytteen alaisessa rikoksessa että asianomistajarikoksessa silloin, kun asianomistaja jättää toissijaisen syyteoikeutensa käyttämättä, tai luopuu syytteestä tai peruuttaa sen. Laissa ei mainita millä tavalla asianomistajan tulee ilmoittaa syyteoikeudesta luopumisestaan. Lähtökohtana lienee kuitenkin pidettävä, että asianomistaja ilmoittaa päätöksestään viipymättä esitutinnan aikana esitutkintaviranomaiselle ja tuomioistuinkäsittelyn aikana tuomioistuimelle, jotta prosessi saadaan päätettyä mahdollisimman nopeasti ja sujuvasti. Asianomistajan ei kuitenkaan tarvitse tehdä ratkaisustaan mitään erillistä kirjallista päätöstä, eikä sitä tarvitse perustella.

¹²⁵ Ks. myös *Vuorenpää* 2014 s. 43 alaviite 167.

¹²⁶ *Greve* 1993 s. 60.

¹²⁷ Syyteoikeussäännöksistä säädetään Rpl 65 luvussa (Kapitel 65). Ks. myös *Gammeltoft-Hansen* 1991 s. 213–214 ja *Jokela* 2018 s. 54.

4 SYYTTÄMISPYYNTÖ ASIANOMISTAJARIKOKSEN TUTKIMISEN PERUSTANA

4.1 Syyttämispyyntö ja sen tekeminen

*Syyttämispyyntö*llä tarkoitetaan asianomistajan syyttäjälle tai poliisille tekemää ilmoitusta siitä, että hän haluaa vaatia rikoksesta epäillylle rangaistusta asianomistajarikoksesta eli haluaa syytteen nostettavaksi rikoksesta epäiltyä vastaan. Syyttämispyyntö on avainasemassa asianomistajarikoksen tutkimisen kannalta, koska ilman syyttämispyyntöä esitutkintaviranomainen ei voi toimittaa esitutkintaa eikä syyttäjä nostaa rikoksen johdosta syytettä (ETL 3:4.1, ROL 1:2.2 ja ROL 1:6 a.1 3 kohta). Syyttäjä ei saa nostaa syytettä myöskään tilanteissa, joissa asianomistaja on peruuttanut syyttämispyyntönsä ennen kuin syyttäjä on nostanut syytteen (ROL 1:16.2).¹²⁸ Näin ollen syyttämispyyntö on muodollisena edellytyksenä eli prosessinedellytyksenä sille, että syyte asianomistajarikoksesta tutkitaan tuomioistuimessa.¹²⁹ Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttämispyyntöä ei tarvitse esittää, eikä sillä ole lähtökohtaisesti merkitystä asian käsittelyyn esitutkinnassa tai syyteharkinnassa. Asianomistajan mielipiteellä voi kuitenkin olla merkitystä virallisen syytteen alaisen rikoksen käsittelyssä esimerkiksi siten, että hänen mahdollisesti saavuttamansa sovinto rikoksentekijän kanssa on yleinen peruste jättää syyte nostamatta (ROL 1:8.1 1 kohta) tai rangaistus tuomitsematta (RL 6:12.1 4 kohta). Sovinnon perusteella rangaistus on myös mahdollista tuomita lievennettyä rangaistusasteikkoa käyttäen (RL 6:6.1 3 kohta).¹³⁰

Syyttämispyyntöä voi tehdä ainoastaan rikoksen asianomistaja. Syyttämispyyntö eroaa siinä suhteessa ETL 3:1.1:ssä säädetystä rikosilmoituksesta, jonka tekijä voi asianomistajan ohella olla kuka tahansa muukin.¹³¹ Erikseen on säädetty, että vajaavaltaiseen kohdistuneen asianomistajarikoksen osalta oikeus syyttämispyyntöä tekemiseen on vajaavaltaisen edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla. Jos rikos on kohdistunut alaikäiseen henkilöön, oikeus syyttämispyyntöä tekemiseen kuuluu kuitenkin vajaavaltaisen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle (ROL 1:4.1).

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2011:67 (ään.) hyväksynyt asianomistajan isän asianomistajana olleen poikansa puolesta tekemän syyttämispyyntöä tapauksessa, jossa asianomistaja oli saanut aivovamman liikenneonnettomuuden seurauksena, eikä asianomistajalle ollut

¹²⁸ Tilanteita, joissa syyttäjä voi nostaa syytteen asianomistajarikoksesta ilman syyttämispyyntöä, käsitellään jäljempänä tämän tutkielman luvussa 5.

¹²⁹ Jokela 2018 s. 263.

¹³⁰ Vuorenperä 2014 s. 72.

¹³¹ Vuorenperä 2014 s. 73 ja saman sivun alaviite 289.

määrätty edunvalvojaa rikoksen esitutkintaa varten. KKO katsoi, että isällä oli *asiainhuollon*¹³² periaatteiden nojalla oikeus edustaa poikaansa tapauksessa ja tehdä syyttämispyyntö vammautumuksesta.

Joissakin tapauksissa oikeus syyttämispyyntöön tekemiseen on yksin vajaavaltaisella asianomistajalla. Näin on silloin, kun rikos on kohdistunut sellaiseen omaisuuteen, jota vajaavaltainen saa vallita, tai sellaiseen oikeustoimeen, jonka tekemiseen vajaavaltaisella on kelpoisuus. Lisäksi oikeus syyttämispyyntöön tekemiseen on 18 vuotta täyttäneellä vajaavaltaisella henkilöön koskevassa asiassa, jos hän kykenee ilmeisesti ymmärtämään asian merkityksen (ROL 1:4.2). Alaikäinen 15 vuotta täyttänyt henkilö on oikeutettu huoltajansa tai muun laillisen edustajansa ohella tekemään syyttämispyyntöön itsenäisesti henkilöön kohdistuneen rikoksen johdosta (ROL 1:4.3). Jos taas henkilön toimintakelpoisuutta on rajoitettu muuten kuin vajaavaltaiseksi julistamalla ja asianomistajarikos kohdistuu asiaan, josta määrää yksin edunvalvoja, myös syyttämispyyntöön tekemiseen on oikeutettu yksin edunvalvoja. Mikäli rikos kohdistuu asiaan, josta edunvalvojan ja päämiehen tulee määrätä yhdessä, heillä molemmilla on oikeus syyttämispyyntöön tekemiseen (ROL 1:4 a).

Syyttämispyyntö tulee ROL 1:5:n mukaan tehdä sen paikkakunnan syyttäjälle tai poliisille, jonka toimialueella rikossyyte saadaan nostaa. Kyseeseen tulee siis yleensä rikoksen tekopaikkakunnan toimivaltainen syyttäjä tai poliisi. Jos syyttämispyyntö on esitetty muulle syyttäjälle tai poliisille, tämän täytyy viipymättä toimittaa syyttämispyyntö asiassa toimivaltaiselle viranomaiselle.

Syyttämispyyntöön tekemiselle ei ole olemassa enää erityistä vanhentumisaikaa.¹³³ Ainoastaan rikoksen normaali vanhenemisaika RL 8:1:n mukaisesti rajaa syyttämispyyntöön tekemistä siten, että pyyntö tulee tehdä niin ajoissa, että poliisi ehtii suorittaa rikoksen esitutkinnan ja syyttäjä nostaa asiassa syytteen ennen syyteoikeuden vanhentumista.¹³⁴ On huomattava, että tarvittaessa syyttäjän on syytettä nostessaan ja sitä ajaessaan pystyttävä näyttämään, että asianomistaja on tehnyt kyseisestä asianomistajarikoksesta syyttämispyyntöön.¹³⁵ ROL 5:3.1:n 10 kohdan

¹³² Asiainhuolto (negotiorum gestio) tarkoittaa tilanteita, joissa henkilö toimii toisen puolesta, vaikka hänellä ei ole sitä varten nimenomaista valtuutusta tai muuta vastaavaa toimeksiantoa, tai ilman suoraan lain nojalla ilmeväätä lakimääräisen edustajan asemaa ja ilman että tuomioistuin on hänet tähän tehtävään määrännyt. Keskeisin asiainhuoltoa koskeva säännös on kauppakaaren (KK, 3/1734) 18:10, johon myös KKO viittaa perustelujensa kohdassa 12. Ks. asiainhuollosta *Tornberg – Kuuliala* 2015 s. 45–47.

¹³³ Vuoden 2005 loppuun saakka rikoslain 8:6.1:ssä oli erityinen säännös, jonka mukaan syyttämispyyntö tuli esittää vuoden kuluessa siitä, kun asianomistaja oli saanut tiedon rikoksesta ja sen tekijästä. Ks. *Virolainen* 1998 s. 449 ja *Vuorenpää* 2014 s. 75.

¹³⁴ *Vuorenpää* 2014 s. 75 ja *Rautio* 2017 s. 443.

¹³⁵ HE 82/1995 vp s. 37.

mukaan syyttäjän on myös nimenomaisesti ilmoitettava käräjäoikeuteen toimittamassaan haastehakemuksessa syytteen nostamisen edellytyksenä oleva pyyntö.

Laissa ei säännellä syyttämispyyntömuotoa. Pyyntö voidaan siten tehdä sekä suullisesti että kirjallisesti, tai lähettää postin kautta toimivaltaiselle viranomaiselle.¹³⁶ Yleensä syyttämispyyntö esitetään poliisille rikosilmoituksen yhteydessä tai esitutinnan aikana. Asianomistajarikoksissa esitutkintaa ei ETL 3:4:n mukaan toimiteta, jos asianomistaja ei ole vaatinut rangaistusta rikokseen syyllistyneelle. Siten syyttämispyyntö tulee käytännössä esittää heti rikosilmoitusta tehtäessä tai esitutkintatoimenpiteiden alkaessa, koska muussa tapauksessa esitutkintaa ei aloiteta tai se lopetetaan.¹³⁷ Riittävänä ilmauksena syyttämispyyntö täyttämiseksi on pidetty ETL 3:4.1:ssä mainittua rangaistuksen vaatimista rikokseen syyllistyneelle.¹³⁸ Syyttämispyyntöstä on joka tapauksessa selkeästi ilmettävä pyyntö siitä, että rikoksesta epäilty asetetaan teostaan syytteeseen.¹³⁹ Siten syyttämispyyntönä ei pidetä pelkkää rikosilmoitusta tai tutkintapyyntöä taikka ilmiantokirjelmää, jos näiden yhteydessä ei nimenomaisesti ilmoiteta myös vaatimusta syytetoimenpiteistä rikoksesta epäiltyä kohtaan.¹⁴⁰

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1994:60 oli kysymys siitä, ”käsittikö lääninveroviraston poliisille tekemä tutkintapyyntö rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 17 §:n 1 momentissa tarkoitetun asianomistajan syyttämispyyntön”. KKO totesi ratkaisunsa perusteissa muun muassa seuraavaa:

”Rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 17 §:n 1 momentissa edellytetään asianomistajalta viralliselle syyttäjälle tai poliisille esitettävää syyttämispyyntöä. Rikosprosessioikeuden keskeisestä syytetyn suosimista koskevasta oikeusperiaatteesta johtuu, ettei syytetyn suojaksi säädettyä muotovaatimusta voida tulkita väljästi hänen vahingokseen. Sen vuoksi lääninveroviraston esittämä tutkintapyyntö ei Korkeimman oikeuden mielestä sanamuotonsa vastaisesti sisällä syyttämispyyntöä, etenkin kun pyynnön esittäjänä on ollut julkinen viranomainen. Kun lääninveroviraston kirjelmä ei sisällä nimenomaista pyyntöä syyttää epäilystä rikoksesta, Korkein oikeus päätyy hovioikeuden tavoin katsomaan, ettei lääninverovirasto ole esittänyt asiassa lain edellyttämää syyttämispyyntöä.”

¹³⁶ HE 82/1995 vp s. 37 ja *Träskman* 1980 s. 154, *Vuorenpää* 2014 s. 74 ja *Jokela* 2018 s. 269.

¹³⁷ *Vuorenpää* 2014 s. 74 ja *Jokela* 2018 s. 269.

¹³⁸ HE 14/1985 vp s. 17 ja *Viljanen* 1995 s. 33. Ks. myös Helsingin hovioikeuden tuomio 9.5.1985 n:o 188 (R 1983/2511), jonka mukaan ”asianomistajan poliisiviranomaisille poliisikuulustelussa antamaa ilmoitusta siitä, että hän tuli vaatimaan syytetylle rangaistusta, pidettiin - viralliselle syyttäjälle osoitettuna syyttämispyyntönä.” On myös huomattava, että poliisin esitutkintapöytäkirjan osana olevassa kuulustelupöytäkirjassa on nimenomainen kohta, jossa kysytään asianomistajalta, vaatiiko tämä rikoksesta epäilylle rangaistusta. Myöntävää vastausta tähän kysymykseen voidaan siis pitää riittävänä ilmauksena syyttämispyyntöstä.

¹³⁹ *Palmgren* 1939 s. 198 ja *Lehtonen* 1988 s. 117.

¹⁴⁰ *Lehtonen* 1988 s. 117–118 ja *Vuorenpää* 2014 s. 74–75.

KKO:n ratkaisun perusteella voidaan todeta, että syyttämispyyntö tulee ilmaista rikosilmoituksen tai tutkintapyyntöön yhteydessä niin selkeästi, että epäselvyyttä sen olemassaolosta ei myöhemmin tule. Toisaalta katson, että selvyyden vuoksi asianomistajalta on epäselvissä tilanteissa nimenomaisesti tiedusteltava, onko hän tehnyt syyttämispyyntöön, tai haluaako hän sitä tehdä.¹⁴¹

Asianomistajan on syyttämispyyntössään kuvailtava se tapahtumien kulku, jota hän pitää rikoksena, eli hänen tulee yksilöidä selvästi se teko, jonka johdosta hän vaatii syytettä nostettavaksi.¹⁴² Yksilöinnin ei kuitenkaan tarvitse, eikä se käytännössä voikaan olla yhtä tarkasti tehty kuin myöhemmin mahdollisen syytteen teonkuvauksessa yksilöity tapahtumien kulku.¹⁴³ Asianomistajan ei tarvitse myöskään esittää sitä, mikä rikosnimike hänen mielestään on kyseessä, eikä syyttämispyyntössä tarvitse nimetä rikoksesta epäiltyä. Asianomistaja ei välttämättä syyttämispyyntöä tehdessään tiedä rikoksen tekijää. Syyttämispyyntö voi olla myös asianomistajan edun mukaista tehdä ilman rikoksenteelijän henkilöllisyyttä koskevaa ilmoitusta ainakin silloin, jos tekijästä on epäselvyyttä. Asianomistaja saattaa nimittäin väärää henkilöä rikoksenteelijäksi syyttäessään syyllistyä RL 15:6:ssä säänneltyyn väärään ilmiantoon.¹⁴⁴ Sinänsä oikeuskirjallisuudessa on perustellusti katsottu, että tällaisessa tapauksessa kynnyksen asianomistajan tuomitsemiseksi väärästä ilmiannosta tulisi olla verrattain korkealla.¹⁴⁵ Rikosprosessin toimivuuden kannalta olisikin epäedullista, jos asianomistajat eivät väärästä ilmiannosta tulevan syytteen pelossa uskaltaisi vähänkään epäselvissä tapauksissa koskaan nimetä rikoksesta epäiltyä syyttämispyyntöön yhteydessä.

Rikollisen teon yksilöinnin kannalta on huomattava, että syyttämispyyntö voi ulottua vain nimenomaisesti syyttämispyyntössä yksilöityihin tekoihin.¹⁴⁶ Korkein oikeus on kuitenkin ratkaisussaan KKO 2003:9 katsonut, että varkausrikoksen asianomistajan esitutkinnassa esittämä syyttämispyyntö ulottui myös rangaistavaan jälkitekoon eli kätkemisrikkomukseen.

Tapauksessa syyttäjä vaati käräjäoikeudessa rikoksesta epäillylle (A) rangaistusta varkaudesta RL 28:1.1:n perusteella väittäen, että A oli anastanut pysäköitynä olleesta asianomistajan (B) moottoripyörästä lukitussa kypärälukossa olleen noin 3500 markan

¹⁴¹ Ks. myös *Vuorenpää* 2014 s. 75.

¹⁴² HE 82/1995 vp s. 38.

¹⁴³ Tämä johtuu jo siitä, että epäillyn rikoksen yksityiskohdat selviävät tarkemmin pääosin vasta syyttämispyyntöön johdosta toimitettavassa esitutkinnassa. Lisäksi asianomistajan voi olla ylipäätään mahdotonta tuoda syyttämispyyntössään esiin kaikkia oikeustositseikkoja, joiden olemassa oloa tietyn rikoksen tunnusmerkistön täytyminen vaatii. Ks. *Viljanen* 1995 s. 36 ja *Vuorenpää* 2005 s. 418.

¹⁴⁴ *Vuorenpää* 2014 s. 76 ja *Jokela* 2018 s. 269.

¹⁴⁵ *Viljanen* 1995 s. 34.

¹⁴⁶ Näin toteaa KKO edellä tarkastellun ratkaisun KKO 1994:60 perusteluissa. Tapauksessa käsiteltiin myös syyttämispyyntöön ulottuvuutta.

arvoisen moottoripyöräkypärän. Kypärä oli saatu takaisin A:n hallusta vaurioita kärsineenä. Syyttäjän toissijainen vaatimus koski A:n tuomitsemista RL 32:1:n mukaisesta kätkemisrikoksesta, koska A oli ottanut B:ltä anastetun moottoripyöräkypärän haltuunsa tietäen sen olevan varastettu. Käräjäoikeus tuomitsi A:n kätkemisrikoksesta. Hovioikeus puolestaan katsoi kypärän arvon olevan siten alhaisempi, että kyseeseen ei voinut tulla kätkemisrikos, vaan RL 32:5:n mukainen kätkemisrikkomus. Kätkemisrikkomus on asianomistajarikos, josta syyttäminen ja tuomitseminen edellytti RL 32:7:n¹⁴⁷ mukaan syyttämispyyntönsä tekemistä. Hovioikeus katsoi aiempaan korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1994:60 viitaten, että B:n esitutkinnassa esittämä syyttämispyyntö käsitti vain varkausrikoksen, eikä siinä ollut yksilöity kätkemisrikkomusta. Näin ollen hovioikeus katsoi, että A:ta ei voitu tuomita kätkemisrikkomuksesta.

Korkein oikeus katsoi asian toisin. KKO:n perustelujen mukaan B ei ollut rajoittanut syyttämispyyntönsä vain varkausrikokseen. KKO perusteli kantaansa muun muassa seuraavalla tavalla:

”Kuulustelutilaisuudessa ei ole voinut olla tiedossa se, mistä rikoksesta A:ta syytetään. Oletettavaa on, että B on silloin mieltänyt A:n syyllistyneen anastukseen, kun edellisenä päivänä anastettu kypärä oli löytynyt A:n hallusta. Olosuhteisiin nähden voidaan pitää selvänä, että B on halunnut A:lle rangaistusta myös siinä tapauksessa, että tämän katsottaisiin syyllistyneen anastuksen sijasta samaan omaisuuteen kohdistuneeseen kätkemisrikokseen. Etenkään tavanomaisen anastusrikoksen tutkinnan yhteydessä ei voida edellyttää, että asianomistajan tulee jo syyttämispyyntönsä ottaa huomioon samaan tekoon liittyvät mahdolliset vaihtoehtoiset syytteet. Riittää, että itse teko, johon rangaistusvaatimus liittyy, on vaatimusta esitettäessä riittävästi yksilöity ja asianomistajan yleinen suhtautuminen epäillyn saattamiseen teosta syytteeseen on selvillä. Tässä tapauksessa nämä vaatimukset täyttyvät, kun rangaistusta on vaadittu tekijälle sen johdosta, että tietty esine, kypärä, on luvattomasti viety B:ltä, se on löytynyt A:n hallusta ja on poliisin toimesta palautettu vahingoittuneena B:lle. B:n syyttämispyyntö on siis ulottunut myös syyttäjän toissijaiseen kätkemisrikoksesta koskevaan syytteeseen sekä kätkemisrikoksen lievempään tekemuotoon, kätkemisrikkomukseen.”

Edellä lausutuilla perusteilla KKO katsoi asianomistaja B:n syyttämispyyntönsä ulottuneen myös kätkemisrikkomukseen. Näin ollen syyttäjällä oli ollut syyteoikeus kätkemisrikkomuksenkin osalta ja A voitiin tuomita kyseisestä teosta rangaistukseen.

Oikeuskirjallisuudessa *Mikko Vuorenpää* on tulkinnut edellä esitettyä KKO:n ratkaisua katsoen, että ratkaisu ”antaa mahdollisuuden hyödyntää *oikeusvoimaoppia* sekä *syytteen*

¹⁴⁷ Nykyään kätkemisrikkomuksen syyteoikeudesta säädetään RL 32:13:ssä.

muuttamiskieltoa koskevaa vallitsevaa tulkintaa myös syyttämispyyntöön ulottuvuutta arvioitaessa”.¹⁴⁸ Syytteen muuttamisesta säädetään ROL 5:17:ssä. Syytteen muuttaminen voidaan jakaa kolmeen osaan: syytteen laajentamiseen, tarkistamiseen ja rajoittamiseen. Syytteen *laajentamisella* tarkoitetaan sitä, että syyttäjä (tai syytettä ajava asianomistaja) vetoaa oikeudenkäynnissä sellaiseen uuteen oikeustositseikkaan, joka on osa toista tekokokonaisuutta kuin teko, joka on kuvattu alkuperäisessä syytteessä. Syytteen *tarkistamisessa* vetoaminen tapahtuu oikeustositseikkaan, joka kuuluu samaan tekokokonaisuuteen kuin alkuperäisessä syytteessä esitetty teko. Syytteen *rajoittamisessa* taas luovutaan vetoamasta tiettyyn oikeustositseikkaan, johon alkuperäisessä teonkuvauksessa on vedottu. Vuorenpään mukaan rajanveto saman ja eri tekokokonaisuuden välillä toteutuu luontevimmin rikosjutussa annettavan tuomion oikeusvoimavaiikutusta apuna käyttäen.¹⁴⁹

Tuomion oikeusvoima merkitsee tuomion sitovaa vaikutusta uudessa oikeudenkäynnissä. Oikeusvoimavaikutus voi olla *negatiivinen* tai *positiivinen*. Negatiivinen oikeusvoimavaikutus esittää lainvoimaisella tuomiolla ratkaistun syytteen ottamisen uudelleen käsiteltäväksi. Positiivisessa oikeusvoimavaikutuksessa taas on kyse siitä, että jos jo lainvoimaisesti ratkaistu seikka on uudessa oikeudenkäynnissä ennakkokysymyksen luonteinen, se tulee asettaa tuomion perusteeksi viran puolesta.¹⁵⁰ Vuorenpään mukaan syyttämispyyntöön ulottuvuutta voitaisiin tarkastella negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen avulla samalla tavalla kuin syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välistä rajanvetoa. Kyse olisi siitä, että asianomistajan syyttämispyyntö käsittäisi kaikki ne rikokset, jotka oikeusvoimavaikutuksen kannalta kuuluvat samaan tekokokonaisuuteen syyttämispyyntöissä kuvatun tapahtumien kulun kanssa, vaikka kaikkia mahdollisia tekomentteja eli oikeustositseikkoja ei olisi syyttämispyyntöissä yksilöity. Näin ollen syyttäjä voisi tarkistaa syyttämispyyntöns nojalla syytettään siinä laajuudessa kuin asiassa annettavan tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus kattaa. Vaikka ratkaisussa KKO 2003:9 ei sinänsä nimenomaisesti todeta syyttämispyyntöns ja oikeusvoimavaikutuksen välistä yhteyttä, lähelle tällaista tulkintaa on Vuorenpään mukaan mahdollista päästä ottaen huomioon KKO:n perusteluissa mainitun kohdan, jonka mukaan ”riittää, että itse teko, johon rangaistusvaatimus liittyy, on vaatimusta esitettäessä riittävästi yksilöity ja asianomistajan yleinen suhtautuminen epäillyn saattamiseen teosta syytteeseen on selvillä”.¹⁵¹

Näkisin Vuorenpään esittämän syyttämispyyntöns tulkintaa koskevan näkemyksen olevan varsin tarkoituksenmukainen. Mielestäni tietyn tapahtumainkulun perusteella esitetyn

¹⁴⁸ Ks. *Vuorenpää* 2014 s. 77–78 ja esityksestä laajemmin saman teoksen s. 77–80.

¹⁴⁹ *Vuorenpää* 2014 s. 78–79.

¹⁵⁰ *Vuorenpää* 2014 s. 79. Ks. myös *Jokela* 2015 s. 572–573.

¹⁵¹ *Vuorenpää* 2014 s. 79–80.

syyttämispyyntöön tulee lähtökohtaisesti katsoa kattavan kaikki ne rikosnimikkeet, jotka kyseisen rikollisen teon tutkinnassa ilmenevät, ellei asianomistaja nimenomaisesti halua rajata syyttämispyyntöään vain tiettyyn asianomistajarikokseen. KKO:n mainitsemalla tavalla ”asianomistajan yleisen suhtautumisen epäilyyn saattamiseen teosta syytteeseen” tulee pääsääntöisesti riittää, jos teko on muuten riittävästi yksilöity. Muussa tapauksessa asianomistaja saattaisi kokea tarpeettoman oikeudenmenetyksen siksi, että ei osaisi nimetä kaikkia vaihtoehtoisia tapauksessaan relevantteja rikosnimikkeitä syyttämispyyntössään.

4.2 Syyttämispyyntöön peruuttaminen

Asianomistajalla on oikeus vapaasti yksipuolisella tahdonilmaisulla peruuttaa syyttämispyyntönsä. Jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hän ei sen jälkeen voi enää esittää syyttämispyyntöä samasta rikoksesta (ROL 1:16.1). Ennen rikosprosessiuudistusta syyttämispyyntöön peruuttaminen ei estänyt asianomistajaa uusimasta pyyntöään. ROL:n esitöissä muutosta perusteltiin sillä, että rikosasian vastaajan kannalta on tärkeää saada varmuus siitä, että asianomistaja ei uudelleen saata vireille samaa rikosasiaa.¹⁵² Syyttämispyyntöön peruuttamisen oikeusvaikutukset yltyvät vain peruuttajaan itseensä. Jos samalla rikoksella on toinen asianomistaja, ei toisen asianomistajan syyttämispyyntöön peruuttamisella ole vaikutusta hänen asemaansa.¹⁵³

Syyttämispyyntöön peruuttaminen asianomistajarikoksessa estää myös syyttäjää nostamasta rikoksesta syytettä, jos syyttämispyyntö on peruutettu ennen kuin syyttäjä on nostanut syytteen. Syyttäjä saa kuitenkin nostaa syytteen, jos pyyntöön peruuttaminen ei koske kaikkia rikokseen osallisia (ROL 1:16.2). Syyte katsotaan nostetuksi silloin, kun syyttäjä on toimittanut kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan tai tietyin edellytyksin antanut haasteen itse tiedoksi syytetylle (ROL 5:1).¹⁵⁴ Virallisen syytteen alaisiin rikoksiin syyttämispyyntöön peruuttamisella ei lähtökohtaisesti ole vaikutusta, eli syyttäjä saa nostaa syytteen asianomistajan tahdosta riippumatta.

ROL 1:16.1:n toisessa virkkeessä todetaan, että asianomistaja menettää syyteoikeutensa, jos hän peruuttaa syytteensä, tai luopuu sen nostamisesta tai ajamisesta. Säännös on kirjoitettu samaan momenttiin syyttämispyyntöön peruuttamista koskevan säännöksen kanssa. Sinänsä syyttämispyyntöön peruuttaminen ja syytteen peruuttaminen tai siitä luopuminen ovat eri asioita, ja

¹⁵² HE 82/1995 vp s. 46, *Virolainen* 1998 s. 462 ja *Vuorenpää* 2014 s. 84–85. Oikeuskirjallisuudessa syyttämispyyntöön peruuttamisen lopullisuutta on kritisoitu esimerkiksi sillä, että asianomistaja saattaa joskus peruuttaa syyttämispyyntönsä rikoksentehtäjän katteettomien korvauslupausten tai painostuksen taikka muiden vastaavien seikkojen vuoksi. Ks. esim. *Niemi-Kiesiläinen* 1997 s. 448, *Niemi-Kiesiläinen* 2004 s. 289 ja *Jokela* 2018 s. 302. Vrt. *Virolainen* 1998 s. 462 alaviite 4.

¹⁵³ *Rautio* 2017 s. 444.

¹⁵⁴ Ks. myös *Rautio* 2017 s. 444.

lain esitöissäkin ne on käsitelty toisistaan erillisinä kokonaisuuksina.¹⁵⁵ Oikeuskirjallisuudessa on perustellusti pohdittu, menettääkö syyttämispyyntönsä peruuttanut asianomistaja samalla myös syyteoikeutensa. Lakia sen sanamuodon mukaisesti tulkiten näin ei näyttäisi olevan. Syyttämispyyntönsä peruuttamista ja syyteoikeudesta luopumista ei ole kytketty toisiinsa, jolloin olisi tulkittavissa, että syyttämispyyntönsä peruuttaneella asianomistajalla olisi kuitenkin yhä oikeus yhtyä syyttäjän jonkun toisen asianomistajan syyttämispyyntönsä perusteella nostamaan syytteen.¹⁵⁶ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että syyttämispyyntönsä peruuttaminen johtaa myös syyteoikeuden menettämiseen samalla tavalla kuin syytteen peruuttaminen tai siitä luopuminen. Tällöin asianomistaja ei voi enää nostaa tai ajaa syytettä, eikä yhtyä syyttäjän mahdolliseen syytteesen eikä ottaa syyttäjän tai toisen asianomistajan syytettä ajaakseen. Asianomistaja menettää myös muutoksenhakuoikeutensa tuomioistuimen ratkaisuun.¹⁵⁷ Näkemys on perusteltu syytetyn oikeusturvan kannalta, eli hänen tulee voida luottaa siihen, että asianomistaja ei voi esittää rikosoikeudellisia vaatimuksia enää myöskään ikään kuin toista reittiä syyttämispyyntönsä peruuttamisen jälkeen. Näin ollen ROL 1:16.1:n sanamuodosta ja momentin aiheuttamasta tulkinnanvaraisuudesta huolimatta voidaan olettaa lainsäätäjän tarkoituksena olleen, että syyttämispyyntönsä peruuttamisen ja syytteen peruuttamisen tai siitä luopumisen oikeusvaikutukset vastaavat toisiaan.¹⁵⁸ Syyteoikeuden menettämisestä huolimatta asianomistajalla on yhä oikeus esittää rikosasian käsittelyn yhteydessä yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Myös syyttäjällä on velvollisuus ajaa syyteoikeutensa menettäneen asianomistajan esittämät yksityisoikeudelliset vaatimukset ROL 3:9:n mukaisesti.¹⁵⁹

Ottaen huomioon syyttämispyyntönsä peruuttamisen oikeusvaikutukset on asianomistajalle tarvittavalla tavalla selvitettävä syytteen luopumisen tai syyttämispyyntönsä peruuttamisen sitovuus ja lopullisuus. Neuvontavelvollisuus asiassa kuuluu esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai asianomistajan avustajalle. Esitutkintalaisissa on nimenomainen säännös, jonka mukaan asianomistajalle on ilmoitettava tämän rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksen ja sen peruuttamisen merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutkinnan toimittamiselle tai jatkamiselle (ETL 11:9.1 2 kohta). Käytännössä asianomistajalle tulee nimenomaisesti selvittää, mitä vaikutuksia syyteoikeuden menetyksellä on, eli riittävänä ei voida pitää vain mainintaa syyteoikeuden menettämisestä. Annettu selvitys tulisi kirjata myös esitutkintapöytäkirjaan. Jos rikoksesta epäilty ei noudata peruuttamisen tai luopumisen edellyttämiä mahdollisia

¹⁵⁵ Ks. OLJ 1/1993 s. 92–93 ja HE 82/1995 vp s. 46.

¹⁵⁶ Vuorenperä 2014 s. 85–86.

¹⁵⁷ Virolainen 1998 s. 462 ja Jokela 2018 s. 302.

¹⁵⁸ Ks. Vuorenperä 2014 s. 86.

¹⁵⁹ Jokela 2018 s. 302.

ehtoja tai peruuttaminen on perustunut muuten väärin edellytyksiin, tuomioistuimella on oltava mahdollisuus harkita peruuttamisen sitovuutta asianomistajan kannalta.¹⁶⁰

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:12 asianomistaja oli esitutkinnassa ilmoittanut, että hänellä ei ole asiassa rangaistusvaatimusta. Käräjäoikeudessa asianomistaja oli yhtynyt virallisen syyttäjän syyteeseen. Käräjäoikeus ja hovioikeus katsoivat, että asianomistajalla ei ollut syyteoikeutta. KKO:lle suunnatussa muutoksenhakemuksessaan asianomistaja oli kertonut, että hänelle ei ollut esitutkinnassa selvitetty, mikä on oikeudellisena seuraamuksena rangaistusvaatimuksen esittämättä jättämisestä. KKO totesi perusteluissaan, että asianomistaja ei saa tietämättään menettää syyteoikeuttaan ja sen käyttämiseen liittyviä oikeuksiaan, joten asianomistaja ei ollut tarkoittanut sitovasti ja lopullisesti luopua rangaistusvaatimuksen tekemisestä. Siten asianomistaja ei ollut menettänyt syyteoikeuttaan.¹⁶¹

¹⁶⁰ Vuorenää 2007 s. 209–210 ja Jokela 2018 s. 303. Ks. myös LaVM 9/1986 vp s. 5, jossa todetaan, että oikeudenmenetyksen välttämiseksi on tarpeen, että viranomaiset selostavat asianomistajalle riittävän tarkasti ne edellytykset, joilla toimenpiteisiin asianomistajarikoksissa ryhdytään tai niitä jatketaan. Tämä edellisen esitutkintalain esitöihin kirjattu näkemys soveltuu myös nykytilanteeseen.

¹⁶¹ Samankaltaisen ratkaisun on antanut Rovaniemen hovioikeus tapauksessa RHO 8.11.1999 n:o 830 (RHO 1999:12). Tapauksessa asianomistajat olivat rikoksen esitutkinnassa ilmoittaneet, että he eivät vaadi rikoksesta epäillylle rangaistusta. Syynä tähän he kertoivat olevan sen, että kuulustelija oli ilmoittanut heille esitutkinnassa, että heidän ei tarvitse itse vaatia rangaistusta, koska syyttäjä tulee sitä vaatimaan. Hovioikeus katsoi asianomistajien kertomusten olevan uskottavia ja katsoi, että heillä ei ollut ollut tarkoituksena luopua syyteoikeudestaan.

5 SYYTTÄJÄN SYYTEOIKEUS ASIANOMISTAJARIKOKSISSA ILMAN SYYTTÄMISPYYNTÖÄ

5.1 Syyteoikeuden välimuoto – erittäin tärkeä yleinen etu syyteoikeuden perustana

Rikokset ovat lähtökohtaisesti virallisen syytteen alaisia, jolloin syyttäjä voi aina edellytysten täytyessä nostaa syytteen, tai asianomistajarikoksia, jolloin syyttäjän syyteoikeus riippuu asianomistajan esittämästä syyttämispyyntöstä. Tätä jaottelua on kuitenkin pidetty liian joustamattomana, joten tiettyjen rikosten osalta on lainsäädäntöön omaksuttu tietynlainen *syyteoikeuden välimuoto*. Välimuodon alaan kuuluvat rikokset ovat lähtökohtaisesti asianomistajarikoksia, mutta syyttäjä saa nostaa niistä syytteen ilman syyttämispyyntöä, jos *erittäin tärkeä yleinen etu* niin vaatii. Tällöin asianomistajarikos ”muuttuu” virallisen syytteen alaiseksi sellaisissa tapauksissa, joissa syytteen nostamisen katsotaan olevan yleisen edun kannalta tärkeää.¹⁶² Syyttäjän on punnittava syyteharkinnassaan, antaako asianomistajarikos, josta asianomistaja ei ole tehnyt syyttämispyyntöä, aiheen nostaa syytteen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Syyttäjän syyteoikeuden käyttö näissä tapauksissa on siis fakultatiivista eli harkinnanvaraista.¹⁶³

Erittäin tärkeä yleinen etu tulee huomioon otavaksi sekä rikoksen esitutkinnassa että syyteharkinnassa. ETL 3:4.3:n mukaan esitutkinta tulee syyttäjän pyynnöstä toimittaa vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, mikäli syyttäjällä on lain mukaan oikeus *yleisen edun* sitä vaatiessa nostaa syyte asianomistajarikoksesta. Rikoslaissa käytetään *erittäin tärkeän yleisen edun* käsitettä. Pääsääntönä on, että syyttäjä saa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta syyttämispyyntön puuttumisesta huolimatta niissä tilanteissa, joissa erittäin tärkeä yleinen etu sitä vaatii. ROL 1:8:ssä puolestaan käytetään *tärkeän yleisen edun* käsitettä. Syyttäjä saa mainitun pykälän mukaan jättää syytteen nostamatta, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei muuta vaadi.¹⁶⁴ Esitutkinnan rajoittamisen osalta viitataan ROL 1:7 ja 1:8:ään tai muuhun lainkohtaan, jonka nojalla esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai lopettaa, jos syyttäjä tulisi

¹⁶² Virolainen 1998 s. 431, Vuorenpää 2014 s. 71–72 ja Rautio 2017 s. 437. On huomattava, että päinvastoin myös virallisen syytteen alainen rikos voi tietyissä tilanteissa ”muuttua” asianomistajarikokseksi. Ks. tämän tutkielman s. 15 alaviite 62.

¹⁶³ Virolainen 1998 s. 431.

¹⁶⁴ Syyttämättä jättämisen osalta kyseeseen tulevat ROL 1:7:ssä (teon vähäisyys, tekijän nuoruus) ja 1:8:ssä (kohtuus-, konkurrenssi-, kustannus- ja tunnustusperuste) mainitut harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen perusteet. Laissa ei tosin nimenomaisesti mainita yleisen tai yksityisen edun vaikutuksesta ROL 1:7:n syyttämättä jättämisperusteisiin, mutta valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan yleisen ja yksityisen edun vaikutus tulee ottaa vähäisyys- ja nuoruusperusteita sovellettaessa huomioon. Ks. VKS 2016:6 s. 9–10.

jättämään syytteen nostamatta, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista tai esitutinnan jatkamista (ETL 3:10.1–2).

Voidaan huomata, että eri laeissa yleinen etu ilmaistaan eri tavalla. *Jaakko Rautio* on katsonut, että syyteoikeuden syntyminen syyttäjälle edellyttää lähtökohtaisesti vahvempia perusteita kuin syyttämättä jättämisen eli toimenpiteistä luopumisen estyminen, koska ensiksi mainittu edellyttää erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa ja jälkimmäinen (vain) tärkeän yleisen edun olemassaoloa.¹⁶⁵ Rautio tosin toteaa myös, että tulkintatilanteessa on melkein pä mahdotonta tehdä eroa erittäin tärkeän yleisen edun ja tärkeän yleisen edun välille, koska niiden välinen ero on niin hienojakoinen.¹⁶⁶ Olen tästä Raution kanssa samaa mieltä, kun tarkastellaan käsitteiden kielellistä eroa, joka on ainoastaan se, että toisesta puuttuu vahventava ilmaisu ”erittäin”. Samassa kontekstissa voidaan ottaa huomioon myös ETL, jonka 3:4.3:ssa käytetään siis ilmaisua ”yleinen etu”, joka sekä ROL:n ”tärkeään yleiseen etuun” että RL:n ”erittäin tärkeään yleiseen etuun” verrattuna on lievempi ilmaisu. Käytännössä on kuitenkin niin, että ETL 3:4.3 säännös viittaa asianomistajarikoksiin, joissa syyttäjän syyteoikeus perustuu erittäin tärkeään yleiseen etuun. Käytännössä ETL:n ja RL:n välillä tuskin syntyy epäselvyyksiä, vaikka yleisen edun käsite on laeissa kirjoitettu eri tavalla. On kuitenkin syytä huomauttaa, että esitutkintalain, rikosprosessilain ja rikoslain ollessa rikosprosessin kautta kiinteästi sidoksissa toisiinsa olisi tärkeää, että niiden (käytännössä) samaa asiaa tarkoittavat ilmaisut olisivat keskenään yhdenmukaisia.

Erittäin tärkeän yleisen edun merkitystä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Rikoslainsäädännössä (erittäin tärkeällä) yleisellä edulla on viitattu rangaistusjärjestelmän yleisestävään vaikutukseen, joka puolestaan vaikuttaa yleiseen lainkuuliaisuuteen. Ilmaisua on käytetty säännöksissä, jotka koskevat rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista, kuten edellä mainitussa ROL 1:8:ssä.¹⁶⁷ Yleisen edun käsitettä ei ole määritelty tyhjentävästi, eikä se käsitteen epätasällisuuden ja avoimuuden vuoksi olisi todennäköisesti mahdollistakaan. *Tapio Lappi-Seppälä* on hahmotellut toimenpiteistä luopumisen kannalta yleiselle edulle kolme merkitystä¹⁶⁸:

- 1) yleinen etu intressisuojan merkityksessä
- 2) yleinen etu oikeustajunnan loukkaamattomuuden ja sen kautta järjestelmää kohtaan tunnetun luottamuksen ja legitimitetin merkityksissä, ja
- 3) yleinen etu tehokkaan rikoskontrollin ja yleisestävyyden merkityksessä.

¹⁶⁵ *Rautio* 1997 s. 426.

¹⁶⁶ *Rautio* 1997 s. 426.

¹⁶⁷ *Anttila* 1977 s. 216–217 ja *Rautio* 1997 s. 425.

¹⁶⁸ *Lappi-Seppälä* 1991 s. 1211.

Kohdassa 1 yleinen etu vaatii, että vakavista rikoksista tekijä asetetaan syytteeseen. Yleisen edun vaatimuksesta toimenpiteistä luopumisen tulee kohdistua ensisijaisesti vähäisiin rikoksiin. Samalla viranomaisten resursseja vapautuu vakavien rikosten selvittämiseen. Myös kohdan 2 perusteella yleinen etu vaatii, että vakavista rikoksista seuraa rangaistus. Rangaistusjärjestelmän tulee olla oikeudenmukainen ja tasapuolinen. Kansalaiset luottavat viranomaisten toimiin, kun toiminta on ennustettavaa ja yhdenvertaisuusvaatimusta kunnioitetaan. Kuitenkin tietyissä tilanteissa rangaistavuuden pääsäännöstä on voitava poiketa esimerkiksi kohtuusperusteella tai tekijän nuoruuden perusteella.¹⁶⁹ Kohdan 3 näkökulmaa puolestaan ei tulisi ottaa huomioon tulkittaessa lain säännöksiä käytännön ratkaisutoimintaa tehtäessä. Tämä johtuu siitä, yksittäisen ratkaisun ja ratkaisujen perusteella muodostuvien käytäntöjen yleispreventiiviset ominaisuudet on erotettava toisistaan. Lainsoveltajan tehtävä ei ole ohjata tai arvioida käytäntöjä, vaan tämä tehtävä kuuluu lainsäätäjälle. Lainsoveltajan tehtävänä on antaa tarvittaessa oikeusturvaa. Hän soveltaa tehtävässään säännöksiä, joiden on oltava siten selkeitä, että niiden tulkinnasta ei synny liikaa toisistaan poikkeavia käsityksiä. Rangaistuksen yleisestävä vaikutus tulee huomioon otettavaksi, kun laaditaan yhtenäisen syyttämiskäytännön takaamiseksi tarvittavia soveltamisohjeita.¹⁷⁰

Syyttäjä voi siis jättää syytteen nostamatta, jos tärkeä yleinen etu ei muuta vaadi. Toisaalta syyte taas voidaan nostaa, jos erittäin tärkeä yleinen etu on olemassa. Ensiksi mainitussa tapauksessa edellytys on negatiivinen, eli se ”estää tietyn rikoksesta epäillylle edullisen päätöksen tekemisen, vaikka muuten hän olisi voinut saada sen edukseen”. Vastaavasti jälkimmäisessä tapauksessa edellytys on positiivinen. Se ”mahdollistaa epäillylle epäedullisen päätöksen tekemisen, vaikka muuten hän olisi vapautunut rikosvastuusta”. Rautio on katsonut, että Lappi-Seppälän ajatukset on mahdollista laajentaa koskemaan toimenpiteistä luopumisen ohella syyteoikeussäännöksiä, koska ne ovat käytännössä niin lähellä toisiaan.¹⁷¹ Olen taipuvainen olemaan Raution kanssa samaa mieltä, koska viime kädessä syyteoikeussäännöksen ja syyttämättäjäättämissäännöksen ero erittäin tärkeän yleisen edun osalta näyttää olevan niin sisällöllisesti kuin kielellisesti varsin vähäinen.

Erittäin tärkeän yleisen edun käsite tuotiin rikoslakiin alun perin siveellisyysrikoksia koskevan RL 20 luvun uudistuksessa vuonna 1971 (L 16/1971).¹⁷² Tuolloin eduskunnan lakivaliokunta esitti mietinnössään, että esimerkiksi väkisinmakaaminen ja usea muu tuolloin lähtökohtaisesti

¹⁶⁹ Lappi-Seppälä 1991 s. 1211–1212 ja Rautio 1997 s. 425. Ks. myös Anttila 1977 s. 217.

¹⁷⁰ Lappi-Seppälä 1991 s. 1212 – 1213 ja Rautio 1997 s. 425.

¹⁷¹ Rautio 1997 s. 425–426.

¹⁷² RL 20 luku muutettiin siveellisyysrikoksista seksuaalirikoksiksi lainmuutoksella 563/1998. Ks. myös HE 6/1997 vp s. 170.

asianomistajarikoksena ollut seksuaalirikos olisi virallisen syytteen alainen, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaati syytteen nostamista. Lakivaliokunnan mukaan erittäin tärkeä yleinen etu voisi vaatia syytteen nostamista esimerkiksi silloin, kun rikoksenteijä pystyisi poikkeuksellisen varakkuutensa ansiosta toistuvasti ostamaan itsensä vapaaksi törkeistä rikoksista, tai asianomistaja rikoksesta epäiltyä kohtaan tuntemansa pelon takia ei uskaltaisi tehdä syyttämispyyntöä.¹⁷³ Myöhemmin samanlainen syyteoikeuden järjestely otettiin muun muassa kunnianloukkauksia koskevan silloisen RL 27 luvun yhteyteen (L 908/1974) sekä rikoslakiprojektin tuloksena syntyneiden kahden ison lakipaketin (L 769–834/1990 ja L 578–747/1995) säännöksiin.¹⁷⁴

Lakien esityöt, oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus ovat tuoneet esiin erittäin tärkeän yleisen edun kautta syyttäjälle tulevan syyteoikeuden tyypillisinä perusteina seuraavat seikat¹⁷⁵:

- 1) rikos on törkeä tai rikollinen toiminta laajaa,
- 2) rikoksenteijä on vaarallinen, mikä voi ilmetä siinä, että hän tulisi todennäköisesti jatkamaan rikollista toimintaansa, tai syyllistyy useisiin rikoksiin, vaikka ne yksittäisinä tekoina olisivat lieviäkin, tai on tehnyt rikoksen erityisen vastuullista asemaa hyväksikäyttäen, tai uhkaillut asianomistajaa syyttämispyyntön tekemisen estämiseksi,
- 3) rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun vaatimus.

Rikoksen törkeyttä on punnittava rikoksen tunnusmerkistön sisällä, jotta voidaan arvioida, täytyykö erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus. On huomattava, että törkeysperusteella erittäin tärkeä yleinen etu voi täytyä käytännössä vain rikoksissa, jotka ovat asianomistajarikoksenakin erityisen törkeitä.¹⁷⁶ Rikollisen toiminnan laajuutta erittäin tärkeän yleisen edun perusteena taas on lainvalmisteluaineistossa konkretisoitu muun muassa kätkemisrikkomuksen osalta esimerkiksi, jossa saman rikoksesta epäillyn hallusta löydetään paljon erilaista rikoksella saatua omaisuutta, mutta asianomistajat eivät vähäisten menetystensä takia ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi tai asianomistajia ei pystytä esitutkinnassa selvittämään.¹⁷⁷ Lisäksi jatkuvissa, laajoissa tai merkittävän suuria varallisuusmääriä koskevissa asianomistajarikoksissa on haluttu varata syyttäjälle syyteoikeus erittäin tärkeän yleisen edun perusteella.¹⁷⁸

¹⁷³ LaVM 11/1970 vp s. 7.

¹⁷⁴ *Rautio* 1997 s. 423 ja saman sivun alaviite 6 ja *Virolainen* 1998 s. 431–432. Myös myöhemmät uudistukset esimerkiksi seksuaalirikoksia koskeviin säännöksiin ovat sisältäneet syyteoikeuden erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Ks. lain esitöistä esimerkiksi HE 6/1997 vp s. 189. Seksuaalirikosten osalta on tosin huomattava, että myöhempien lainmuutosten myötä ainoastaan kahdeksantoista vuotta täyttäneeseen henkilöön kohdistunut seksuaalinen ahdistelu on nykyään asianomistajarikos (RL 20:11). Ks. tästä myös HE 216/2013 vp s. 53.

¹⁷⁵ *Rautio* 1997 s. 426, *Virolainen* 1998 s. 432 ja *Rautio* 2017 s. 437.

¹⁷⁶ *Rautio* 1997 s. 432 ja *Rautio* 2017 s. 437.

¹⁷⁷ LaVM 6/1990 vp s. 12–13.

¹⁷⁸ Lain esitöissä näin on perusteltu esimerkiksi RL 30 luvun elinkeinorikosten syyteoikeusjärjestelyn osalta. Ks. HE 66/1988 vp s. 93.

Rikoksenteijän vaarallisuuden osalta on erityisesti painotettu rikollisen toiminnan jatkuvuutta ja useisiin rikoksiin syylistymistä tietyn ajan sisällä. Vaarallisuuden arvioinnissa on lähdetty siitä, että huomioon otetaan se rikostyyppi, johon erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus kohdistuu sekä muut samankaltaiset rikokset. Tekijän vaarallisuutta tulkitaan laskemalla, kuinka monta kertaa ja minkä ajan kuluessa hän on syylistynyt tiettyyn rikokseen.¹⁷⁹ Jos sama rikoksenteijä on syylistynyt esimerkiksi useisiin lieviin pahoinpitelyrikoksiin ja lisäksi lieviin omaisuusrikoksiin, näitä rikoksia ei tulisi ottaa huomioon yhdessä uusimisen vaikutusta harkittaessa, vaan pahoinpitelyrikokset ja omaisuusrikokset pitäisi huomioida omina rikostyyppinä ryhminään. Rikollisesta elämäntavasta johtuvien omaisuusrikoskokonaisuuksien (erityisesti näpistysten) tutkinnan turvaamisella on perusteltu erittäin tärkeän yleisen edun sisällyttämistä näiden rikosten syyteoikeussäännöksiin.¹⁸⁰ Mainittujen seikkojen ohella rikoksenteijän vaarallisuuteen liittyy myös jo edellä esiin tullut rikoksenteijän asianomistajaan kohdistama painostus tai uhkaaminen, jolloin pelkäävä asianomistaja ei tästä syystä ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi.¹⁸¹

Rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun vaatimusta voidaan tulkita ainakin kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin samanlaisesta rikoksesta tulisi seurauksena olla sama rangaistus. Oikeuskäytännön yhtenäisyys vaatii, että samankaltaisten rikollisten tekojen seuraamukset eivät merkittävästi poikkea toisistaan. Tämä tavoite on omiaan toteutumaan silloin, kun yksittäisen rikoksen tasolla rikoksenteijät saavat yhtäläiset tuomiot samankaltaisesta teosta. Tällöin ei voi olla mahdollista esimerkiksi se jo edellä esiin tullut seikka, että joku voisi toistuvasti ostaa itsensä vapaaksi rikosvastuusta esimerkiksi suorittamalla korvauksia asianomistajalle. Lisäksi samassa teossa osallisena olevia rikoskumppaneita tulee kohdella rikosprosessissa samalla tavalla.¹⁸² On huomattava, että yhdenvertaisuus lain edessä on perusoikeus, josta säädetään PL:n 6.1 §:ssä. Näin ollen lähtökohtana tulee pitää yhdenvertaisen rangaistuksen tuomitsemista samanlaisen teonkuvauksen täyttävistä rikoksista.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yhdenvertaisuusargumentti on erittäin tärkeän yleisen edun mahdollistajana toissijainen verrattuna rikoksen törkeyteen ja rikoksesta epäillyn vaarallisuuteen. Tältä osin yhdenvertaisuutta tarkastellaan vasta sitten, kun erittäin tärkeää yleistä etua punnitaan törkeys- tai vaarallisuuskriteerin osalta. Näin ollen lähtökohtana olisi se, että samanlaisissa rikoksissa syyte tulisi nostaa erittäin tärkeän yleisen edun perusteella, mutta

¹⁷⁹ *Rautio* 1997 s. 432.

¹⁸⁰ LaVM 6/1990 vp s. 8.

¹⁸¹ *Virolainen* 1998 s. 432 alaviite 4.

¹⁸² Ks. lain esitöistä HE 268/1993 vp s. 5 ja LaVM 11/1970 vp s. 7 ja oikeuskirjallisuudesta *Rautio* 1997 s. 426 alaviite 18 ja *Virolainen* 1998 s. 432 alaviite 5.

edellytyksenä olisi, että rikos on ”tarpeeksi” törkeä tai rikoksentehtyjä riittävän vaaralliseksi katsottu.¹⁸³ Jos samalla rikoksella on useita tekijöitä, yhdenvertaisuus vaatii edellä mainitulla tavalla, että heitä kohdellaan samalla tavalla. On kuitenkin mahdollista, että joku tekijöistä ei liity niihin seikkoihin, jotka kvalifioivat rikoksesta törkeän, tai että vain jotakuta tekijöistä voidaan pitää erittäin tärkeän yleisen edun edellyttämällä tavalla vaarallisena. Tällöin voi olla mahdollista, että syytetty ei nosteta kaikkia tekijöitä vastaan. Yhdenvertaisuuden kannalta lähtökohtana tulee kuitenkin olla se, että syyte nostetaan kaikkia osallisia vastaan.¹⁸⁴ Mielestäni on perusteltua, että yhdenvertaisuusargumentti voidaan ottaa huomioon vasta törkeys- ja vaarallisuusargumenttien jälkeen. Rima erittäin tärkeän yleisen edun täyttymiselle rikoksen törkeyden ja tekijän vaarallisuuden osalta on melko korkealla. Tällöin ei liene perusteltua ajatella, että kaikki vähäisetkin syyttämispyyntömät asianomistajarikokset lähtökohtaisesti täyttäisivät erittäin tärkeän yleisen edun vaatimuksen, koska rikoksesta epäiltyjen yhdenvertainen kohtelu niin vaatisi. Erittäin tärkeää yleistä etua koskeva oikeuskäytäntö on painottunut etenkin vanhempien ratkaisujen osalta seksuaalirikoksiin. Tämä johtuu siitä edellä mainitusta seikasta, että erittäin tärkeän yleisen edun käsite tuotiin rikoslakiin vuonna 1971 juuri seksuaalirikoksia koskevan RL 20 luvun uudistuksen yhteydessä. Rikosnimikkeiden osalta oikeuskäytäntöä voidaan siis pitää tiettyllä tavalla melko suppeana, mutta eri ratkaisuissa erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa on kuitenkin perusteltu eri tavoilla, joten näitä yleisen edun perusteita ja käyttöalaa on mahdollista johtaa seksuaalirikoksista myös muihin rikoksiin.¹⁸⁵ Otan seuraavassa esiin muutamia vanhempia sekä tuoreempia tuomioistuinratkaisuja erittäin tärkeään yleiseen etuun liittyen.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1980 II 63 kyse oli siitä, että syytetty oli kymmenen kuukauden sisällä syyllistynyt neljään eri asianomistajaan kohdistuneeseen väkisinmakaamiseen. Kolme asianomistajista oli ensin ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi, mutta myöhemmin peruuttaneet syyttämispyyntönsä. Raastuvanoikeus (RO) katsoi, että erittäin tärkeä yleinen etu vaati syytteen nostamista myös rikoksista, joiden osalta syyttämispyyntö oli peruutettu. Siten syyttäjällä oli syyteoikeus kaikkien neljän väkisinmakaamisrikoksen osalta. RO perusteli ratkaisuaan rikosten lukumäärällä ja sillä, että ne oli tehty lyhyen ajan sisällä. Lisäksi RO katsoi itse tekojen, jotka sisälsivät nyrkillä lyömistä, kuristamista ja tappouhkauksia, olleen törkeitä. Myös tällä perusteella erittäin tärkeän yleisen edun katsottiin olevan olemassa. Hovioikeus ja korkein oikeus eivät tältä osin muuttaneet raastuvanoikeuden ratkaisua.

¹⁸³ Rautio 1997 s. 432.

¹⁸⁴ Rautio 1997 s. 432.

¹⁸⁵ Nykytilanne tosin eroaa vanhoista seksuaalirikoksia koskevista ratkaisuista siten, että erittäin tärkeä yleinen etu ei enää juurikaan aktualisoidu seksuaalirikosasioissa, koska ne ovat pääsääntöisesti virallisen syytteen alaisia, kuten tämän tutkielman sivulla 18 ja sivun 43 alaviitteessä 174 on kuvattu.

Tapauksessa KKO 1984 II 64 väkisinmakaamisrikoksen asianomistaja oli jäänyt tuntemattomaksi, jolloin syyttämispyyntöä asiassa ei ollut tehty. Rikoksesta syytettiin viittä henkilöä. Alioikeuden mielestä syyttäjällä ei ollut syyteoikeutta kahden syytetyn osalta erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Sen sijaan kolmen muun osalta oikeus oli tutkinut syytteen. Rikos oli tehty viiden henkilön toimesta, joista yksi oli käyttänyt asianomistajaa kohtaan voimakasta väkivaltaa, ja toiset olivat käyttäneet tätä väkivaltaa hyväkseen. Ottaen edellä mainitut seikat huomioon rikos oli laadultaan törkeä ja erittäin tärkeä yleinen etu vaati sen vuoksi syytteen tutkimista kaikkien osallisten osalta. Hovioikeus palautti jutun tutkimatta jätettyjen syytteiden osalta tutkittavaksi alioikeuteen. Korkein oikeus hyväksyi hovioikeuden päätöksen.

Tapauksessa KKO 1993:95 (ään.) syytetty A oli vuosina 1984–1987 toistuvasti harjoittanut vaimonsa tyttären B:n kanssa sukupuoliyhteyden verrattavissa olevaa haureutta. Lapsi oli tekojen aikana 9-12 -vuotias. B:n äiti C oli asunut yhdessä A:n kanssa saadessaan tietää asiasta. Kysymys oli lapsen tämän kodissa kohdistetusta rikoksesta. Lisäksi voitiin päätellä, että avioliiton jatkuminen A:n kanssa oli vaikuttanut C:n kykyyn päättää huoltajana lapsensa edun mukaisista toimenpiteistä. Näillä perusteilla korkein oikeus katsoi erittäin tärkeän yleisen edun vaatineen syytteen nostamista asiassa.

Edellisen kanssa samankaltainen ratkaisu on Vaasan HO 17.09.1996: 1340 (1996:10). Siinä asianomistajan isäpuoli oli toistuvasti vuosien ajan (1981–1986) ollut sukupuoliyhteydessä tai harjoittanut muuta siihen verrattavaa haureutta avovaimonsa tyttären kanssa. Asianomistaja oli vasta aikuistuttuaan ilmoittanut teon syytteeseen pantavaksi (vuonna 1996). Tuolloin voimassa olleen lain mukaan asianomistajan oli ilmoitettava rikos syytteeseen pantavaksi viimeistään vuoden kuluessa siitä, kun hän oli saanut tiedon rikoksesta ja sen tekijästä. Hovioikeus katsoi, että syyttäjällä oli oikeus syytteen nostamiseen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Oikeus perusteli kantaansa sillä, että rikoksen oli tehnyt lapsen kotona lapsen luottamusta nauttinut isäpuoli. Rikos oli ollut pitkäkestoinen ja säännöllinen ja kohdistunut alkuaan varsin nuoreen lapseen. Lisäksi tekijä oli rikosta tehdessään pelotellut lasta ja kohdistanut tähän fyysistä pakottamista. Asianomistajan lapsuudesta pitkä aika oli kulunut jatkuvan pelon ja ahdistuneisuuden vallassa ja hänelle oli aiheutunut tekojen johdosta sellaisia psyykkisiä seuraamuksia, että hän ei ollut kyennyt kertomaan tapahtuneesta äidilleen tai muille ulkopuolisille ennen aikuistumistaan. Uhri tarvitsi aikuisiässä edelleen mielialalääkitystä ja terapiahoitoa. Uhrin äiti oli jatkanut yhteydenpitoa rikoksentehtyjään, mikä oli osaltaan vaikeuttanut uhrin mahdollisuutta viedä asiaa eteenpäin. Hovioikeus katsoi, että rikoksista kulunut aika ei poistanut sitä, että erittäin tärkeä yleinen etu vaati syytteen nostamista asiassa.

Sen sijaan Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa 14.6.1984 358/84 syyttäjällä ei katsottu olevan syyteoikeutta erittäin tärkeän yleisen edun perusteella tapauksessa, jossa A oli

alioikeudessa tuomittu yksin teoin tehdyistä väkisinmakaamisesta ja lapsen kohdistuneesta haureudesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hovioikeus totesi asianomistaja B:n olleen tekohetkellä 13-vuotias. Syytetty A oli B:n isäpuolen veli. B oli ilmoittanut teon tutkittavaksi ja syytteeseen pantavaksi vasta yli neljän vuoden kuluttua tekohetkestä. Asiassa ei hovioikeuden mukaan ollut ilmennyt sellaisia olosuhteita tai seikkoja, joiden perusteella tutkimuspyyntöä ei olisi voinut tehdä jo huomattavasti aikaisemmin. Teon ei ollut väitetty tapahtuneen erityistä raakuutta tai julmuutta osoittaen, eikä syytteessä tarkoitettuja tekoja ollut tapahtunut toistuvasti. Kokonaisarviointinsa perusteella hovioikeus katsoi, että erittäin tärkeä yleinen etu ei vaatinut syytteen nostamista asiassa.

Tuoreempaa oikeuskäytäntöä edustavat korkeimman oikeuden peräkkäiset ratkaisut KKO 2005:53, KKO 2005:54 ja KKO 2005:55. Tapaukset ovat keskenään samankaltaisia lapsiin vuosien ajan kohdistuneita seksuaalirikoksia. Tekijä oli kaikissa tapauksissa ollut lasten sukulainen tai lähisukulaisen puoliso, tai teot olivat ylipäättään olleet omiaan aiheuttamaan niiden kohteeksi joutuneille lapsille häpeän ja syyllisyyden tunteita. Kaikissa tapauksissa syyttäjällä katsottiin olleen syyteoikeus erittäin tärkeän yleisen edun perusteella.

On huomattava, että vaikka syyteoikeus katsottiin erittäin tärkeän yleisen edun perusteella olleen kaikissa tapauksissa KKO 2005:53–55 olemassa, tekojen rikosoikeudellisen arvioinnin perusteella syyteoikeus katsottiin usean syytekohtan osalta vanhentuneeksi. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2005:55 perustelujen kohdissa 10 ja 11 korkein oikeus katsoi teon törkeän lapsen kohdistuvan haureuden sijasta lapsen kohdistuneeksi haureudeksi. Viimeksi mainittu teko oli rikosoikeudellisesti vanhentunut syytteen nostamisen hetkellä. Erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta huolimatta syyteoikeus voi siis joka tapauksessa puuttua, jos jokin prosessuaalinen syytteen nostamisen edellytys ei toteudu. Käytännössä kyseeseen tulee ROL 1:6.1 2 kohdan mukainen syyteoikeuden vanhentuminen, koska erittäin tärkeää yleistä etua ei ole edes tarpeen punnita, jos kyseessä ei ole laissa rangaistavaksi säädetty teko tai rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi ei ole todennäköisiä syitä.

Tapauksessa KKO 2010:1 yhtiön miespuolinen toimitusjohtaja A oli työssä kosketellut ja muuten lähennellyt neljää nuorta naispuolista työntekijää. Asiassa oli muun ohella kyse myös siitä, oliko syyttäjällä syyteoikeus seksuaalisesta hyväksikäytöstä erittäin tärkeän yleisen edun perusteella sen asianomistajan (B) osalta, joka ei ollut tehnyt syyttämispyyntöä vuoden määräajassa aikaisemman rikoslain 8 luvun 6 §:n 1 momentin (138/1973) mukaisesti. Korkein oikeus katsoi perustelujensa kohdassa 5, että A oli tekoaikana työnantajayhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja. B:n mukaan A oli syyllistynyt tekoon pian sen jälkeen, kun B oli aloittanut työnsä yhtiössä. A oli ottanut B:n työhön ja ollut hänen esimiehensä. A myös päätti B:n työvuoroista. B ei ollut

uskaltanut ilmoittaa A:n teosta poliisille, koska pelkäsi työpaikkansa puolesta. B teki ilmoituksen vasta, kun muutkin yhtiön työntekijät olivat ilmoittaneet samankaltaisesta hyväksikäytöstä. Korkein oikeus katsoi perustelujensa kohdassa 6, että A:n asema yhtiössä ja B:n esimiehenä sekä muut seikat huomioon ottaen B ei ollut voinut näissä olosuhteissa päättää vapaasti A:ta koskevasta ilmiannosta eikä syyttämispyyntönsä tekemisestä määräajassa. Siten tärkeä yleinen etu oli vaatinut syytteen nostamista myös B:hen kohdistuneen rikoksen osalta, joten syyttäjällä oli ollut tältäkin osin syyteoikeus.

Uusinta oikeuskäytäntöä erittäin tärkeästä yleisestä edusta edustaa ratkaisu KKO 2013:50. Siinä syytetty A oli kirjoittanut internetissä keskustelupalstalle kirjoituksen, jossa oli pääministeriin, valtiovarainministeriin ja eduskunnan henkilöstöön kohdistuneita vakavia uhkauksia. A oli uhannut kirjoituksessaan mainittuja ministereitä ampumisella ja uhannut räjäyttää räjähdysaineella koko eduskunnan. Uhkausten kohteet eivät olleet tietoisia kirjoituksista. Laiton uhkaus on asianomistajarikos, eikä siitä saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita sitä syytteesen pantavaksi tai ellei uhkauksen tekemiseen ole käytetty hengenvaarallista välinettä taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Korkein oikeus katsoi perustelujensa kohdassa 8, että A:n kirjoittama uhkaus oli kohdistettu hänen nimeämiinsä valtioneuvoston jäseniin (pääministeriin ja valtiovarainministeriin) ja yleisesti eduskunnassa työssä olleisiin henkilöihin. Uhkausten kohteena olivat siten ylimmät poliittiset päättäjät. Korkeimman oikeuden mukaan jo kohdehenkilöiden aseman vuoksi ja lisäksi ottaen huomioon uhkausten vakavuuden syyttäjällä oli asiassa syyteoikeus, vaikka asianomistajat eivät olleet ilmoittaneet tekoa syytteesen pantavaksi.

Edellä mainituista oikeustapauksista on löydettävissä erilaisia perusteluja erittäin tärkeän yleisen edun olemassaololle. Rikoksen törkeys on vaikuttanut erittäin tärkeän yleisen edun soveltamiseen useassa tapauksessa. Esimerkiksi tapauksissa KKO 1980 II 63 ja KKO 1984 II 64 rikokset katsottiin törkeiksi, koska niissä käytettiin vakavaa väkivaltaa. Lisäksi ensiksi mainitussa tapauksessa tekoja oli useita, eli rikoksentekijän vaarallisuus on otettu huomioon tekojen toistuvuutena. Erityistä vastuuasemaa tai luottamusta hyväksikäyttäen rikoksiin on syyllistytty esimerkiksi tapauksessa Vaasan HO 1996:10 ja KKO 2010:1. Rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun vaatimus taas voidaan katsoa, vaikka sitä ei sinänsä ratkaisussa mainita, vaikuttaneen ratkaisussa KKO 1984 II 64, jossa korkein oikeus katsoi syytteen nostamisen perusteluksi erittäin tärkeän yleisen edun takia kaikkien rikoksesta epäiltyjen osalta. Lisäksi voidaan havaita, että merkitystä on annettu sille, että rikoksen tekemisen ja syytteesenpanon välillä on kulunut pitkä aika. Näin katsoi Rovaniemen hovioikeus ratkaisussaan 14.6.1984 358/84.¹⁸⁶ On

¹⁸⁶ Ks. myös *Rautio* 1997 s. 430–431.

kuitenkin huomattava, että nykyään syyttämispyyntöön tekemiselle ei ole käytännössä muuta aikarajaa kuin RL 8:1:n mukainen rikoksen yleinen syyteoikeuden vanhentuminen.

Käytännössä erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolo joudutaan ratkaisemaan kokonaisharkinnan kautta. Tilanteessa on punnittava vastakkain eri suuntaan painavia kriteerejä ja ”laskettava yhteen” samaan suuntaan painavia kriteerejä. Ratkaisu erittäin tärkeästä yleisestä edusta riippuu aina yksittäisen tapauksen asianhaaroista. On katsottavissa, että erittäin tärkeä yleinen etu tulee kyseeseen melko harvoin. Niin sanottu tavallinen, rikoksen keskiverto ilmenemismuoto ei voi oikeuttaa syyttäjää nostamaan syytettyä yleisen edun perusteella. Siten asianomistajarikoksen on oltava selkeästi tavanomaista törkeämpi tai rikosentekijän vaarallisempi, jotta erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus voi toteutua. Jos tekijöitä on useita, myös yhdenvertaisuusnäkökulmalle on annettava painoarvoa.¹⁸⁷

5.2 Erittäin tärkeä yleinen etu käytännössä

5.2.1 Erittäin tärkeä yleinen etu esitutkinnassa

Erittäin tärkeän yleisen edun huomioon ottamisesta rikoksen esitutkinnassa säädetään ETL 3:4.3:ssa. Kuten edellä on mainittu, momentin mukaan esitutkinta on toimitettava syyttäjän pyynnöstä asianomistajarikostapauksessa, jossa syyttämispyyntöä ei ole tehty, mikäli yleinen etu perustaa syyttäjälle tapauksessa syyteoikeuden.¹⁸⁸ ETL 3:4.3:n mukaisissa tapauksissa ehdottomaksi edellytykseksi esitutkinnan toimittamiselle on asetettu syyttäjän nimenomainen pyyntö esitutkinnan toimittamisesta. Näin ollen esitutkintaviranomaisen saadessa tiedon sellaisesta asianomistajarikoksesta, jossa erittäin tärkeän yleisen edun voidaan arvella täyttyvän, asia on saatettava syyttäjän harkittavaksi. Säännös on perusteltu, koska erittäin tärkeän yleisen edun arviointi ja tulkinta voi usein olla ongelmallista.¹⁸⁹ Katsoisin joka tapauksessa, että syyttäjällä oikeudellisten kysymysten asiantuntijana on lähtökohtaisesti parempi mahdollisuus arvioida erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa kuin poliisilla tai mahdollisella muulla esitutkintaviranomaisella. Asianomistajalle on ETL 11:9.1:n 3 kohdan mukaan ilmoitettava viipymättä asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta ETL 3:4.3:n mukaisissa tapauksissa.

ETL 3:4.3 on käytännössä välttämätön, vaikkakin tietystä mielessä ongelmallinen säännös. Välttämättömäksi sen tekee ennen kaikkea se, että vastaavasti kuin syyttäjä saa nostaa syytteen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella, tulee vastaavalla perusteella olla mahdollista toimittaa myös rikoksen esitutkinta. Ongelmalliseksi lainkohdan tekee erittäin tärkeän yleisen edun

¹⁸⁷ *Rautio* 1997 s. 432–433.

¹⁸⁸ Aiemmassa esitutkintalaki (ETL 449/1987) sama momentti oli lain 3 §:ssä. Pykälä otettiin muuttumattomana uuteen esitutkintalakiin. Säännöksen muuttamiselle ei katsottu olevan tarvetta. Ks. HE 222/2010 vp s. 39.

¹⁸⁹ *Vuorenperä* 2007 s. 140 ja *Helminen* ym. 2014 s. 313.

tulkinta. Syyttäjä voi määrätä esitutkinnan toimitettavaksi tällä perusteella ja nostaa sen perusteella myös syytteen, mutta lopulta erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolon ratkaisee tuomioistuin. Syyttäjä ei voi ennen tuomioistuinkäsittelyä käytännössä mitenkään varmistaa sitä, onko erittäin tärkeä yleinen etu myös tuomioistuimen mielestä käsillä. Tuomioistuin voi katsoa, että erittäin tärkeä yleinen etu ei täyty, jolloin syyttäjällä ei ole syyteoikeutta, eikä syytettä näin ollen tutkita. Tällöin ETL 3:4.3:n perusteella määrätty esitutkinta voi jäädä kokonaan turhaksi, mikä on ainakin prosessiekonomisesti ajateltuna sangen epätydyttävä tilanne.¹⁹⁰

Toinen ongelmakohta on se, milloin poliisin tulee ottaa yhteyttä syyttäjään sen selvittämiseksi, haluaako syyttäjä määrätä esitutkinnan toimitettavaksi erittäin tärkeän yleisen edun perusteella. Tietystikään kaikissa syyttämispyyntöä vaille jääneissä asianomistajarikoksissa poliisin ei tule kääntyä syyttäjän puoleen. Toisaalta kynnyksyyhteydenotolle ei saa olla liian korkeakaan, koska tämä voisi vaikuttaa kielteisesti esimerkiksi sanktiovarmuuden pysymiseen riittävällä tasolla. Poliisin ja syyttäjän on löydettävä ns. ”keskitie”, joka toteutetaan parhaiten siten, että sovitaan ennalta, minkälaisissa rikosasioissa poliisi ottaa yhteyttä syyttäjään.¹⁹¹ ETL 5:1:n mukaan syyttäjälle tulee ilmoittaa tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, jonka esitutkinta- ja syyttäviviranomaiset ovat yhdessä päättäneet kuuluvan ilmoitusvelvollisuuden piiriin tai josta syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan.

Valtakunnansyyttäjän ohjeessa 2018:1 määritellään ETL 5:1:n mukainen ilmoitusmenettely ja siihen liittyvä ohjeistus. Ohjeen mukaan syyttäjälle on muun ohella ilmoitettava rikokset, jotka syyteoikeuteen liittyy erityisiä kysymyksiä (kohta 14). Erittäin tärkeän yleisen edun kannalta huomioon voidaan ottaa myös ohjeen yleiset kohdat, joissa esitutkintaviranomainen pitää ilmoitusta muusta syystä tarpeellisena (21), tai kyseessä on sellainen asia, josta syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan (22).¹⁹² Käytännössä ETL 3:4.3 koskee ilmiselvästi rikoksia, joiden syyteoikeuteen liittyy erityisiä kysymyksiä, eli erittäin tärkeä yleinen etu syyteoikeuden perustana. Toisaalta, kun esitutkintaviranomainen ei todennäköisesti voi yksin harkita ETL 3:4.3:n mukaisen syyteoikeuden olemassaoloa, ilmoitus syyttäjälle olisi joka tapauksessa tehtävä valtakunnansyyttäjän ohjeen 2018:1 21 kohdan perusteella. Rikosprosessin mahdollisimman tehokkaan etenemisen kannalta on myös oleellista, että syyttäjä pyytää esitutkintaviranomaista ilmoittamaan ETL 3:4.3:n mukaisista yleisen edun tulkintaa vaativista asianomistajarikoksista. Näin on jo siitä edellä mainitusta syystä, että esitutkintavaiheen harkinta erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta tulisi pääsääntöisesti olla syyttäjän tehtävä.

¹⁹⁰ Vuorenperä 2007 s. 140–141.

¹⁹¹ Vuorenperä 2007 s. 141.

¹⁹² VKS 2018:1 s. 2–3.

ETL 3:4.3:n ohella erittäin tärkeä yleinen etu vaikuttaa esitutkinnan rajoittamiseen, josta säädetään ETL 3:10 ja 3:10 a:ssä. Esitutkinnan lopettaminen tai toimittamatta jättäminen (rajoittaminen) ei ole mahdollista, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan jatkamista tai syytteen nostamista. Esitutkinnan rajoittaminen voi perustua neljään seikkaan: odotettavissa olevaan syyttäjän päätökseen harkinnanvaraisesta syyttämättä jättämisestä (ETL 3:10.1), kustannusperusteeseen eli prosessiekonomiseen rajoittamiseen (ETL 3:10.2), muuhun prosessuaaliseen rajoittamiseen (ETL 3:10.2) tai tunnustuksen perusteella tehtävään rajoittamiseen (ETL 3:10 a.1). Kaikissa edellä mainituissa tapauksissa esitutkinnan rajoittaminen siis on mahdollista vain, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutkinnan toimittamista tai jatkamista.

Yleinen etu voi useissa tapauksissa vaatia esitutkinnan toimittamista. Näin on esimerkiksi silloin, kun oikeudellisen ratkaisun saaminen rikosasiaan on tärkeää. Erityisesti, jos oikeuskysymys on epäselvä, voi yleisen edun kannalta olla tärkeää saada ratkaisu siihen, miten epäiltyä menettelyä tulee rikosoikeudellisesti arvioida. Etenkin mahdollisten uusien rikollisuusilmiöiden kohdalla esitutkintaa ei tulisi rajoittaa oikeudellisesti epäselvissä tilanteissa, vaikka epäselvyys ei sinänsä olekaan este rajoittamispäätöksen tekemiselle. Joissakin tilanteissa puolestaan tärkeä yleinen etu voi mahdollisesti vaatia esitutkinnan jatkamista, jotta kaikkien rikoskokonaisuuden osien tutkimisella saataisiin selville rikollisen toiminnan todellinen laajuus tai ajallinen kesto. Myös silloin, jos rikosepäily on saanut runsaasti huomiota julkisuudessa tai epäilty on yhteiskunnallisesti huomattavassa asemassa, voi esitutkinnan rajoittaminen olla yleisen edun vastaista.¹⁹³ Tietysti tällaisissakin tapauksissa esitutkinnan rajoittamisen on oltava samalla tavalla mahdollista kuin muidenkin rikosasioiden, jos syytteen nostamisen todennäköisyys joka tapauksessa olisi vähäinen. Mielestäni pelkkä rikosasian saama julkisuus tai rikoksesta epäillyn henkilöllisyys sinänsä ei voi tehdä asiasta automaattisesti koko rikosprosessin läpi vietävää. Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän on oltava riippumattomia ulkopuolisista vaikutteista tutkintaan liittyviä ratkaisuja tehdessään. Toki edellä mainittujen seikkojen vaikutusta rikosasian kokonaisuuteen tulee esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän toimesta punnita tarkasti. Jos yleinen etu tehdyn arvion perusteella vaatii esitutkinnan toimittamista, rajoittamispäätöstä ei tule tehdä.

Mainittujen seikkojen lisäksi rikollisen teon moitittavuuden osoittaminen voi vaatia esitutkinnan toimittamista. Lähtökohtaisesti mitään rikoslajia ei ole suljettu esitutkinnan rajoittamisen ulkopuolelle, mutta erityisesti nuorten rikoksesta epäiltyjen osalta esitutkinnan rajoittamisessa ETL 3:10.1:n perusteella tulisi olla pidättyväinen. Tätä on perusteltu sillä, että esitutkinnalla ja siihen liitetyillä tukitoimilla on katsottu voitavan vaikuttaa myönteisesti rikoksesta epäillyn

¹⁹³ HE 222/2010 vp s. 187, VKS 2016:5 s. 12. ja *Jokela* 2018 s. 183.

nuoren tilanteeseen ja kehitykseen. Mahdollinen toimenpiteistä luopuminen nuoren kohdalla tulisi siksi tehdä pääsääntöisesti vasta syyteharkintavaiheessa.¹⁹⁴

Voidaan katsoa, että esitutkinnan toimittaminen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella tulee kyseeseen myös ennen kaikkea niillä samoilla perusteilla, joilla erittäin tärkeää yleistä etua on yleisesti perusteltu lakien esitöissä, oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa. Erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta kulkee syyttämispynnöissä asianomistajarikoksissa läpi koko rikosprosessin esitutkinnasta syyteharkinnan kautta tuomioistuinkäsittelyyn. Tällöin jo esitutkintavaiheessa erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa voidaan etsiä rikoksen törkeyden, rikoksentekijän vaarallisuuden sekä rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisuuden kautta. Jos esitutkinnassa havaitaan viitteitä siitä, että ensisijaisesti rikoksen törkeys asianomistajarikoksenakin tai rikoksentekijän vaarallisuus sekä toissijaisesti tekijöiden yhdenvertaisuus todennäköisesti tulisivat täyttämään erittäin tärkeän yleisen edun vaatimuksen, tulee esitutkinta toimittaa kokonaisuudessaan. Mahdollinen toimenpiteistä luopuminen on näissä tapauksissa jätettävä syyttäjän syyteharkinnassa ratkaistavaksi. Tämän on oltava lähtökohta jo siksi, että ETL 3:4.3:n mukaan syyttämispynnöissä asianomistajarikoksissa esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä. Tällöin jo esitutkintaa aloitettaessa poliisilla tulee olla epäily erittäin tärkeän yleisen edun täyttymisestä, kun asia on jo tässä vaiheessa toimitettu syyttäjän harkittavaksi. Siten esitutkinnan rajoittaminen näissä tapauksissa vaatii, että epäily erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta poistuu kesken esitutkinnan.

Oikeusvertailevassa katsannossa voidaan todeta, että Ruotsissa esitutkinta voidaan lopettaa RB 23:4 a §:n mukaan, jos tutkinnan jatkaminen ei ole sen kustannuksiin nähden tarkoituksenmukaista, eikä epäilystä rikoksesta ole odotettavissa yli kolmen kuukauden mittaista vankeusrangaistusta. Lisäksi esitutkinnan lopettaminen on mahdollista niillä perusteilla, joilla syyttäjä voisi jättää syytteen nostamatta RB 20:7:n mukaisesti, eli rikoksen vähäisyyden, konkurrenssi-perusteen tai rikoksesta epäillylle tarjottavan hoidon takia.¹⁹⁵ Lisäksi esitutkinnan lopettamisen edellytyksenä on, että olennainen yleinen tai yksityinen etu (*väsentligt allmänt eller enskilt intresse*) ei vaadi tutkinnan toimittamista. Ruotsissa esitutkintaa johtaa joko syyttäjä tai poliisi. Käytännössä syyttäjä johtaa useimmiten tutkintaa, koska RB 23:3:ssa on säädetty, että syyttäjä johtaa tutkintaa muissa kuin yksinkertaisissa asioissa sen jälkeen, kun jotakuta voidaan perustellusta syystä epäillä syylliseksi rikokseen. Lisäksi syyttäjän tulee joka tapauksessa ottaa tutkinta johtaakseen, mikäli siihen on erityisiä syitä.¹⁹⁶ Syyttäjävetoinen esitutkinta lienee omiaan

¹⁹⁴ VKS 2016:5 s. 12 ja Jokela 2018 s. 183.

¹⁹⁵ Ks. näistä syyttämättäjättämisperusteista tarkemmin Landström 2011 s. 225–226.

¹⁹⁶ Ks. Ruotsin syyttäjän ja poliisin välisestä toimivallanjaosta esitutkinnassa tarkemmin Jareborg 1988 s. 145–147 ja Jacobsson 1996 s. 118–121.

vähentämään sellaisia ongelmia, joita edellä on Suomen esitutkintajärjestelyn osalta mainittu. Toisaalta syyttäjän ja poliisin tiiviillä esitutkintayhteistyöllä ongelma-kohtia voitaneen joka tapauksessa melko tehokkaasti välttää.

5.2.2 Erittäin tärkeä yleinen etu syyteharkinnassa

Erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus on prosessuaalinen kysymys. Sinänsä tunnusmerkistö eli erittäin tärkeä yleinen etu kuuluu rikosoikeuden alaan, mutta oikeusseuraamus on prosessi-oikeuden alaan kuuluva. Jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista, syyttäjälle syntyy syyteoikeus ja hän saa asialegitimaation. Vastaavasti, jos erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus jää täyttymättä, asialegitimaatio puuttuu. Tällöin syyte jätetään prosessinedellytyksen eli oikeudenkäyntiedellytyksen puuttumisen vuoksi tutkimatta.¹⁹⁷

Syyteharkinnassaan syyttäjä ottaa kantaa siihen, täyttyykö asiassa erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus. Erittäin tärkeää yleistä etua koskeva punninta tapahtuu syyteharkinnassa käytännössä viimeisenä, koska ensin syyttäjän tulee ottaa kantaa siihen, ovatko syytteen nostamisen yleiset edellytykset ROL 1:6:n mukaisesti käsillä. Ensinnäkin on täytynyt tapahtua rangaistava teko, jonka johdosta syyttäjän tulee harkita, mikä rikos on kyseessä ja onko rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi todennäköisiä syitä eli syytekynnyksen on ylityttävä. Lisäksi rikoksen syyteoikeuden tulee olla voimassa. Tämän jälkeen syyttäjä voi syyttämispyyntöä vailla olevan asianomistajarikoksen osalta harkita erittäin tärkeän yleisen edun täyttymistä. Jos sekä yleiset edellytykset että erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus täyttyvät, syyttäjän tulee lähtökohtaisesti nostaa syyte.¹⁹⁸ Vastaavasti mikäli erittäin tärkeä yleinen etu ei tule kyseeseen, syyttäjän tulee tehdä asiassa prosessuaalinen syyttämättäjäättämispäätös syyteoikeuden puuttumisen takia.¹⁹⁹

Laki ei suoranaisesti edellytä, että syyttäjän olisi haastehakemuksessaan ilmoitettava, että hänen syyteoikeutensa perustuu erittäin tärkeään yleiseen etuun. *Raution* mukaan syyttäjän olisi käytännössä tämä ilmoitus tehtävä haastehakemuksen yhteydessä. Hän perustaa näkemyksensä ROL 5:3.1 10 kohtaan²⁰⁰, jonka mukaan syyttäjän on ilmoitettava haastehakemuksessa syytteen nostamisen edellytyksenä oleva pyyntö tai sitä koskeva määräys tai suostumus. *Raution* mukaan syytteen nostaminen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella on rinnasteinen ROL 5:3.1 10 kohdassa mainittujen syytteen nostamisen edellytysten kanssa. Molemmissa tapauksissa ilmoitetaan tuomioistuimelle se, mihin syyttäjän syyteoikeus perustuu.²⁰¹ Olen *Raution* kanssa samaa mieltä, koska erittäin tärkeä yleinen etu on asiassa prosessinedellytys. Koska syyttäjä saa

¹⁹⁷ *Rautio* 1997 s. 433.

¹⁹⁸ Ks. *Rautio* 1997 s. 434.

¹⁹⁹ Ks. VKS 2016:6 s. 6.

²⁰⁰ Aiemmin kyseessä oli saman momentin kohta 8.

²⁰¹ *Rautio* 1997 s. 434.

asialegitimaationsa erittäin tärkeän yleisen edun kautta, on perusteltua katsoa, että tämä peruste ilmoitetaan tuomioistuimelle välittömästi haastehakemuksen yhteydessä. Haastehakemuksessa erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolo tulee perustella, mutta perustelujen ei tarvitse vielä tässä vaiheessa olla erityisen eriteltyjä. Syyttäjä voi viitata siihen, että erittäin tärkeä yleinen etu on olemassa esimerkiksi rikoksen törkeyden tai rikoksen uusimisen takia ja että haastehakemuksessa kuvattu tapahtumainkulku avaa tarkemmin törkeyttä tai uusimista koskevan tosi-seikaston. Rangaistussäännöksen ohella myös soveltuva syyteoikeutta koskeva lainkohta tulisi ilmoittaa haastehakemuksessa. Mainitut seikat sisältävä haastehakemus edistää sekä tuomiois-tuinkäsittelyä että vastaajan oikeusturvaa.²⁰²

5.2.3 Erittäin tärkeä yleinen etu rikosasian valmistelussa ja pääkäsittelyssä

Tuomioistuin voi tehdä ratkaisun erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta missä asian kä-sittelyn vaiheessa tahansa. Koska kyseessä on prosessinedellytystä koskeva kysymys, tulisi se lähtökohtaisesti ratkaista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. ROL 5:6:n mukaan tuomio-istuimen tulee heti jättää asia tutkimatta, jos sitä ei voida tutkia haastehakemuksen puutteelli-suuden tai *muun syyn* vuoksi. Muulla syyllä tarkoitetaan käytännössä puutetta prosessinedelly-tyksessä, jolloin tuomioistuimen on jätettävä asia tutkimatta, vaikka kukaan asianosaisista ei puutteeseen vetoaisikaan.²⁰³

Tuomioistuin voi periaatteessa ratkaista kysymyksen syyteoikeudesta ennen haasteen antamista tai haasteen antamisen jälkeen, jolloin myös vastaaja on mahdollisesti antanut vastauksensa haasteeseen. Käytännössä tuomioistuin voi kuitenkin ratkaista syyteoikeuskysymyksen vasta pääkäsittelyssä pääasian tutkimisen yhteydessä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolon tutkiminen vaatii kannanottoa syyllisyyskysymykseen, kun tuomioistuimen tulee tarkastella, onko erittäin tärkeä yleinen etu olemassa esimerkiksi rikoksen törkeyden, tekijän vaarallisuuden tai rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisuuden kautta. Jos tuo-mioistuin tutkisi näitä asioita jo ennen pääkäsittelyä, sille voisi syntyä jutusta ennakkonäkemyks. Näin olisi esimerkiksi tilanteessa, jossa tuomioistuin katsoisi syyteoikeuden olevan olemassa erittäin tärkeän yleisen edun perusteella, koska syytteessä kuvattu teko on törkeä.²⁰⁴

Pääkäsittelyssä tuomioistuimen on ratkaistava sekä syyteoikeuskysymys että tehtävä ratkaisu pääasiassa, eli otettava kantaa siihen, tuleeko syyte hyväksyä vai hylätä. Tuomioistuin voi käy-tännössä päätyä seuraavanlaisiin ratkaisuihin:

²⁰² Ks. *Rautio* 1997 s. 435.

²⁰³ Ks. HE 82/1995 vp s. 67 ja *Rautio* 1997 s. 435.

²⁰⁴ *Rautio* 1997 s. 436.

- 1.) Syyteoikeutta ei ole – Syyte on näytetty toteen.
- 2.) Syyteoikeutta ei ole – Syytettä ei ole näytetty toteen.
- 3.) Syyteoikeus on – Syyte on näytetty toteen.
- 4.) Syyteoikeus on – Syytettä ei ole näytetty toteen.

Lähtökohtaisesti syyte on jätettävä tutkimatta, jos erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus jää täyttymättä. Tältä kannalta merkitystä ei ole sillä, olisiko syyte sinänsä katsottu toteen näytekseksi (kohta 1). Jos nimittäin syyttäjällä ei ole syyteoikeutta erittäin tärkeän yleisen edun puuttuessa, syytettä ei voida prosessinedellytyksen puuttuessa tutkia. Jos taas syyteoikeuden katsotaan olevan olemassa ja syytteen näytetyn toteen, tuomioistuin tutkii asian ja antaa langettavan tuomion (kohta 3). Vastaavasti jos syyteoikeus on olemassa, mutta syytettä ei katsota näytetyn toteen, tuomioistuin tutkii asian ja hylkää syytteen tuomiolla (kohta 4).²⁰⁵

Jyrki Virolainen on ilmeisesti katsonut asian kohdan 1 osalta toisin. Hänen mielestään tuomioistuimen olisi johdonmukaista hylätä syyte, eikä jättää sitä tutkimatta, mikäli tuomioistuin katsoo erittäin tärkeän yleisen edun puuttuvan. Syytteen hylkääminen tuomiolla nimittäin saa aikaan oikeusvoimavaikutuksen, jonka johdosta samaa asiaa ei voida tutkia tuomioistuimessa uudestaan. Sen sijaan päätös, jolla syyte jätetään tutkimatta, ei saa oikeusvoimaa, jolloin asianomistaja tai muu syyteoikeuden omaava taho voisi nostaa samasta rikoksesta syytteen.²⁰⁶

Olen itse syytteen tutkimatta jättämisen kannalla. Nähdäkseni prosessinedellytysten olemassaolon tulee olla ensisijaisena kriteerinä sille, että rikosasia saadaan vireille ja tutkittavaksi tuomioistuimessa. Jos jokin prosessinedellytys puuttuu, kannetta ei luonnollisesti tule ottaa tutkittavaksi. Ongelmana toki voidaan nähdä se, että käytännössä tuomioistuimen tulee käsitellä koko pääasia, jotta erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolo ja sitä kautta syyteoikeus prosessinedellytyksenä saadaan selville. Jos tuomioistuin tällöin päätyy siihen, että erittäin tärkeä yleinen etu ei ole käsillä, koko käsittely on tietyllä tavalla ”turha”, jos asiassa ei voida antaa syytteen hyväksyvää tai hylkäävää tuomiota. Sen sijaan negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen puuttumista syytteen tutkimatta jättämisestä koskevalta päätökseltä en näe niin suurena ongelmana, koska syytteen nostaminen samasta teosta lienee harvinaista tapauksissa, joissa asianomistaja ei ole alun perinkään halunnut tehdä syyttämispyyntöä.

²⁰⁵ *Rautio* 1997 s. 433 ja 436–437 sekä *Rautio* 2017 s. 437.

²⁰⁶ *Virolainen* 1998 s. 433. Myös *Raimo Lahti* näyttäisi olevan syytteen hylkäämisen kannalla. Ks. *Lahti* 1974 s. 331.

Sen sijaan kohdan 2 osalta tilanne on toinen. On nimittäin mahdollista, että tuomioistuin katsoo sekä syyttäjän syyteoikeuden puuttuvan että syytteen toteen näyttämättömäksi. Näin voi olla esimerkiksi tilanteissa, jossa syyttäjä on katsonut syyteoikeutensa perustuvan rikoksen törkeyteen, mutta tuomioistuin katsoo rikoksen jääneen näyttämättä. Tällöin tuomioistuimella on kaksi mahdollisuutta: joko se jättää syytteen tutkimatta tai hylkää sen tuomiolla. Molempia ratkaisuja se ei voi samanaikaisesti tehdä. Edellä esille tuotuihin seikkoihin perustuen syyteoikeuden puuttuessa olisi lähtökohtaisesti katsottava, että prosessinedellytys puuttuu, jolloin syytettä ei tutkita. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että tällaisissa tilanteissa syyte olisi hylättävä tuomiolla. Näkemystä on perusteltu edellä mainitulla, joskin käytännössä melko teoreettisella mahdollisuudella uuden syytteen nostamiseen, mutta lisäksi myös vastaajan oikeusturvalla ja prosessiekonomisilla syillä.²⁰⁷ Tältä osin olen käytännön syistä samaa mieltä esitetyn näkemyksen kanssa. Jos kokonaan tutkittu syyte katsotaan näyttämättömäksi, on erityisesti vastaajan kannalta tärkeää, että asia saa oikeusvoiman. Erittäin tärkeän yleisen edun kysymyksellä ei tällaisessa tilanteessa ole niin suurta merkitystä, jos sen olemassaololla perusteltu syyte on joka tapauksessa hylätty. On myös huomattava, että kaikilla osapuolilla on joka tapauksessa kaikkien yllä olevien kohtien 1–4 tapauksissa mahdollisuus hakea muutosta käräjäoikeuden tuomioihin ja syyteoikeutta koskeviin päätöksiin hovioikeudessa oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 16:3 ja 25:1:ssä säädetyllä tavalla.

5.3 Syyteoikeus tietyissä henkilöön tai vapauten kohdistuvissa rikoksissa

Lainsäätäjä on joidenkin rikosten osalta ottanut käyttöön järjestelyn, jonka mukaan lähtökohtainen asianomistajarikos on tiettyjen laissa säädettyjen olosuhteiden vallitessa tehtynä virallisen syytteen alainen. Tällainen rikos on esimerkiksi lievä pahoinpitely, joka tapahtuu läheissuhteessa, kohdistuu alaikäiseen, tai henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi työpaikan henkilöstöön kuulumattoman toimesta (RL 21:16.1). Lisäksi laiton uhkaus ja pakottaminen ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia siltä osin kuin niiden tekemiseen on käytetty hengenvaarallista välinettä tai mikäli erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista (RL 25:9.1).

Lievän pahoinpitelyn virallisen syytteen alaisuutta on perusteltu esimerkiksi seuraavilla seikoilla: Alaikäisen eli lapsen osalta on katsottu, että lieväkin lapseen kohdistuva väkivalta on omiaan aiheuttamaan lapselle erityisen haitallisia vaikutuksia. Tämä korostuu entisestään, jos pahoinpitely tapahtuu läheissuhteessa eli sellaisen ihmisen toimesta, johon lapsi tuntee erityistä luottamusta ja josta lapsi on riippuvainen.²⁰⁸ Aikuisten välisten läheisväkivaltatilanteiden

²⁰⁷ Ekelöf–Boman 1996 s. 18, Rautio 1997 s. 437, Virolainen 1998 s. 433 ja saman sivun alaviite 4 ja Rautio 2017 s. 437.

²⁰⁸ HE 78/2010 vp s. 24.

siirtämistä virallisen syytteen alaisuuteen on myös perusteltu uhrin usein haavoittuvalla ja teki-
jästä riippuvaisella asemalla sekä lievän väkivallan mahdollisella pitkäkestoisuudella. Lähisuh-
deväkivallan on katsottu mahdollisesti muodostavan koko perheen elämään heijastuvan jatku-
van uhan. Tällaisissa tilanteissa rikosilmoituksen tekeminen rikosentekijää vastaan voi olla
tavallista vaikeampaa. Lisäksi on katsottu olevan perusteltua, että läheisväkivaltilanteissa ri-
koksen esitutkinta suoritettaisiin joka tapauksessa, vaikka prosessin myöhemmässä vaiheessa
tapaus saattaisi esimerkiksi näytön puuttumisen vuoksi jäädä rankaisematta. Käytännössä lie-
vän ja tavallisen pahoinpitelyn erottaminen toisistaan voi tapahtua vasta esitutkinnan aikana tai
sen suorittamisen jälkeen. Esitutkinnan käynnistämisen varmistuminen lieviissä läheisväkival-
tatapauksissa vaatii käytännössä sitä, että nämä teot ovat virallisen syytteen alaisia ja siten asi-
anomistajan kannasta riippumattomia. Edelleen rikosten uusimisen estämisen ja sitä kautta ri-
koksen uhrin aseman parantamisen on katsottu toteutuvan paremmin tekojen ollessa virallisen
syytteen alaisia.²⁰⁹

Lievä pahoinpitely työtehtävän vuoksi haluttiin siirtää virallisen syytteen alaiseksi siten, että
työsuhteessa olevat tavallaan rinnastettiin syyteoikeusjärjestelyn osalta julkista valtaa käyttä-
viin henkilöihin, joihin kohdistuvat rikokset olivat jo aiemmin virallisen syytteen alaisia esi-
merkiksi virkamiehen vastustamisena (RL 16:2) tai väkivaltaisena vastustamisena (RL 16:1).
Lain esitöissä katsottiin, että virallisen syytteen alaisuus myös muiden työntekijäryhmien osalta
tukisi ja parantaisi rikoksen uhriksi joutuneen työntekijän asemaa. Henkilön voidaan nimittäin
katsoa olevan usein varsin haavoittuvassa asemassa tilanteissa, joissa hän kohtaa väkivaltaa
työtehtäviensä vuoksi. Varsinkin tietyissä ammattiryhmissä työssä esiintyvä väkivalta ja sen
uhka voivat olla merkittävä terveys- ja turvallisuusriski. Työssä kohdatun väkivallan erityis-
piirteenä katsottiin olevan se, että työntekijä ei pääse pakoon tilannetta. Siten rangaistusvaati-
muksen esittämistä ei katsottu olevan kohtuullista jättää vain työntekijästä riippuvaiseksi tilan-
teissa, joissa väkivalta työntekijää kohtaan liittyy hänen työhönsä ja tapahtuu työtehtävien te-
kemisen aikana.²¹⁰

Laittoman uhkauksen tunnusmerkistö täyttyy RL 25:7:n mukaan, jos joku ”nostaa aseensa toista
vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perus-
teltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden ole-
van vakavassa vaarassa”. Pakottamisessa puolestaan on RL 25:8:n mukaan kyse siitä, että joku
”oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä
jättämään jotakin”. Edellä mainitut rikokset ovat vapauteen kohdistuvia asianomistajarikoksia,

²⁰⁹ HE 78/2010 vp s. 10–11, 14–15 ja 19. Ks. myös LaVM 21/2010 vp s. 2–3 ja *Matikkala* 2018a s. 301.

²¹⁰ HE 78/2010 vp s. 12, 15, 17 ja 19, LaVM 21/2010 vp s. 3–4 ja *Matikkala* 2018a s. 301.

mutta syyttäjä saa nostaa niistä syytteen ilman syyttämispyyntöäkin, jos rikoksen tekemisessä on käytetty hengenvaarallista välinettä tai erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Käytännössä hengenvaarallisiksi välineiksi katsotaan ainakin ampuma-aseet ja teräaseet.²¹¹

Korkein oikeus on tarkastellut syyttäjän syyteoikeutta laittoman uhkauksen osalta ratkaisussaan KKO 1999:59 (ään.). Tapauksessa laitton uhkaus oli tehty käyttäen katkaistua haulikko, joka oli ladattu. Haulikosta oli puuttunut iskuriipiikki, joten ase ei ollut käytännössä toimintakuntoinen. Puuttuvan iskuriipiikin tai sen korvaavan tilapäisen iskuriipiikin asettamalla ase oli mahdollista saada toimintakuntoiseksi. Kaikki oikeusasteet katsoivat, että tekoväline oli sen tilapäisestä toimintakyvyttömyydestä huolimatta RL 25:9:ssä tarkoitettu hengenvaarallinen väline. Siksi syyttäjällä oli asianomistajan syyttämispyyntön puuttumisesta huolimatta asiassa syyteoikeus. Korkeimmassa oikeudessa tosin eri mieltä ollut oikeusneuvos katsoi, että haulikko ei mainitussa kunnossa ollut ampuma-aseena hengenvaarallinen, eikä sen epäkuntoisuus ollut sillä tavalla tilapäistä, että ase olisi kyseisessä uhkaustilanteessa ollut saatettavissa heti ampumavalmiuteen. Siksi hän katsoi, että syyttäjällä ei ollut asiassa syyteoikeutta.

Itse asettuisin korkeimman oikeuden enemmistön kannalle. Mielestäni se, että ase ei uhkaushetkellä ollut toimintakuntoinen, ei poista sen luonnetta hengenvaarallisena välineenä varsinkin, kun yhden osan lisäämällä ase olisi ollut ampumakuntoinen. Mielestäni syyteoikeuden tulikin olla olemassa hengenvaarallisella ampuma-aseella uhkaamisen vuoksi. Tapauksessa nähdäkseni myös erittäin tärkeä yleinen etu olisi voinut joka tapauksessa perustaa syyttäjälle syyteoikeuden, ottaen huomioon teossa käytetyn uhkauksen laadun ja tekovälineen. Syytetty oli osoittanut ja uhannut asianomistajaa 16-kaliiperisellä ladatulla katkaistulla haulikolla noin 20 minuutin ajan rahaa vaatien. Syytetty oli syyttäjän mukaan työntänyt aseensa piipun asianomistajan suuhun ja uhannut ”laskea läpi” ja ilmoittanut tiedossa olevan ”soramonttukeikan”. Mielestäni teko olisi voitu katsoa rikoslajissaan siten törkeäksi, että syyteoikeus olisi voitu perustaa myös erittäin tärkeään yleiseen etuun.

5.4 Syyteoikeus useita rikokseen osalliseksi epäiltyjä vastaan ja yhdellä teolla tehdyistä rikoksista

Syyttäjä voi erittäin tärkeän yleisen edun sekä edellä käsiteltyjen henkilöön tai vapautteen kohdistuvien rikosten ohella kolmessa muussakin tapauksessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta ilman syyttämispyyntöä. ROL 1:3.1:ssä on kyse tapauksista, joissa samaan rikokseen epäillänsä syyllistyneen useampia henkilöitä. Tällöin syyttäjä saa nostaa syytteen kaikkia

²¹¹ HE 94/1993 vp s. 111. Ks. myös ratkaisu KKO 1974 II 34, jossa asetta käyttäen tehty laitton uhkaaminen katsottiin virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.

osallisia vastaan, vaikka asianomistajan syyttämispyyntö ei koskisikaan jokaista heistä. Osalliseksi katsotaan *rikoskumppanit* (RL 5:3), *yllyttäjät* (RL 5:5) ja *avunantajat* (RL 5:6).²¹² Myös *välillinen tekijä* (RL 5:4) voidaan laskea osalliseksi.²¹³ Kaikkien epäiltyjen syyttäminen samalla kertaa samasta teosta pohjautuu siihen, että samaan rikokseen osallisten henkilöiden kesken vallitsee prosessinyhteys eli niin sanottu subjektiivinen yhtyminen.²¹⁴ Kaikkien epäiltyjen syyttäminen on perusteltua erityisesti silloin, kun asianomistaja ei ole syyttämispyyntössään yksilöinyt rikoksesta epäiltyä, vaan on pelkästään ilmoittanut rikoksen syytteeseen pantavaksi. Toisaalta useamman henkilön osallistuminen tekoon saattaa ilmetä vasta myöhemmin.²¹⁵

Syyttäjä voi ROL 1:3.1:n perusteella nostaa syytteen kaikkia rikoksesta epäiltyjä vastaan selvaisissakin tilanteissa, joissa asianomistaja on nimenomaisesti halunnut rajata jonkun rikoksesta epäillyistä syytteen ulkopuolelle. Tätä on perusteltu mahdollisilla väärinkäytöksillä tilanteissa, joissa asianomistaja voisi rajata jonkun epäillyistä syyttäjän syyteoikeuden ulkopuolelle. Esimerkiksi rikosentekijän asianomistajaan kohdistuva painostus voisi johtaa siihen, että asianomistaja luopuisi syyteoikeudestaan tekijää vastaan, mutta syyttämispyyntö jäisi voimaan avunantajaa vastaan. Lisäksi säännöksen perusteluissa on katsottu, että rikoksen selvittäminen voi joissakin tapauksissa vaarantua, jos asianomistaja voisi esitutkintaviranomaisia ja syyttäjää sitovasti rajata rikokseen osallisuudesta epäiltyjen joukkoa.²¹⁶ Toisaalta on perusteltua, että joissakin tapauksissa asianomistaja voisi tehdä jonkun rikokseen osallisuudesta epäillyn kanssa syyttäjää sitovan sopimuksen syyteoikeudesta luopumisestaan. Jos joku rikoksesta epäilty on esimerkiksi korvannut rikoksella aiheuttamansa vahingon ja muut epäillyt vetäytyvät vastuusta, voi olla kohtuullista katsoa, että asianomistaja voi luopua syytevaatimuksesta korvauksen suorittaneen epäillyn osalta. Ylipäätään sovinnon saavuttaminen asianomistajan ja tekijän välillä on katsottu mahdollisesti hankaloituvan ROL 1:3.1:n takia. On toki selvää, että asianomistajalle annettavaan mahdollisuuteen rajata epäiltyjen piiriä tulee aina olla hyväksyttävä syy.²¹⁷

Syyttäjä voi siis ottaa syyteharkinnassaan huomioon tilanteet, joissa asianomistaja ja joku rikoksesta epäilty ovat päässeet sopuun esimerkiksi vahingonkorvauksista tai muusta sovintoratkaisusta. Syyttäjän syytevalta ROL 1:3.1:n mukaisissa tilanteissa on siten fakultatiivinen eli harkinnanvarainen. Kaikkia tekijöitä vastaan ei ole mahdollisuudesta huolimatta pakko nostaa syytettä, jos syyttäjä katsoo syyttämättä jättämisen jonkun epäillyn kohdalla perustelluksi.

²¹² Rautio 2017 s. 438.

²¹³ Etenkin tapauksissa, joissa asianomistaja on tehnyt syyttämispyyntön koskien vain välitöntä tekijää, on perusteltua katsoa syyttäjällä olevan syyteoikeus myös välillistä tekijää vastaan. Ks. *Träskman* 1980 s. 127–128.

²¹⁴ *Jokela* 2018 s. 265. Ks. subjektiivisesta yhtymisestä tarkemmin *Tirkkonen* 1969 s. 353–354.

²¹⁵ HE 82/1995 vp s. 35 ja *Jokela* 2018 s. 265.

²¹⁶ HE 82/1995 vp s. 36 ja *Vuorenää* 2014 s. 81. Ks. myös KM 1976:72 s. 132.

²¹⁷ HE 82/1995 vp s. 36, *Virolainen* 1998 s. 439, *Vuorenää* 2014 s. 81 ja *Jokela* 2018 s. 266.

Syyttäjä voi tehdä ROL 1:8.1:n 1 kohdan mukaisen harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen sovintoratkaisun perusteella tai esimerkiksi siksi, että rikoksesta epäilty on muuten toiminut tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi.²¹⁸

Jos sama teko sisältää sekä virallisen syytteen alaisia rikoksia että asianomistajarikoksia, syyttäjällä ei ole oikeutta nostaa syytettä asianomistajarikoksesta, joka on tehty samalla teolla virallisen syytteen alaisen rikoksen kanssa, jos asianomistaja ei ole esittänyt asiassa syyttämispyyntöä.²¹⁹ Esimerkiksi jos virallisen syytteen alaisen liikenneturvallisuuden vaarantamisen (RL 23:1) yhteydessä on aiheutettu toiselle ruumiinvamma, syyttäjä ei saa nostaa syytettä vammantuottamuksesta (RL 21:10, syyteoikeudesta RL 21:16.2) ilman asianomistajan syyttämispyyntöä, koska vammantuottamus on asianomistajarikos.²²⁰

5.5 Syyteoikeus vajaavaltaisia vastaan tehdyissä rikoksissa

Syyttäjä saa nostaa syytteen ilman syyttämispyyntöä asianomistajarikoksesta, jonka huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja on tehnyt alaikäistä tai muutoin edunvalvonnassa olevaa vastaan (ROL 1:3.2). Säännös on tarpeellinen erityisesti siksi, että rikokseen syyllistynyt vajaavaltaisen edustaja ei voisi välttyä rikosoikeudelliselta vastuulta tapauksissa, joissa vain hänellä on puhevalta syyttämispyyntön tekemiseksi vajaavaltaiseen kohdistuneen asianomistajarikoksen johdosta. Toisaalta säännös soveltuu myös tilanteisiin, joissa vajaavaltaisella asianomistajalla on poikkeuksellisesti itse oikeus syyttämispyyntön tekemiseen ja syytteen ajamiseen itseensä kohdistuneen asianomistajarikoksen johdosta. Syyttäjälle annettu syyteoikeus ilman syyttämispyyntöä on näissä tapauksissa perusteltu siksi, että vajaavaltainen ja rikoksesta epäilty edunvalvoja ovat usein läheisiä keskenään ja vajaavaltainen voi olla myös riippuvainen edunvalvojastaan. Tällöin syyttämispyyntön tekeminen edunvalvojasta voi olla vajaavaltaiselle hyvinkin kiusallista tai muuten vaikeaa.²²¹ Syyttäjän syyteoikeus säilyy, vaikka asianomistaja tulisi täysivaltaiseksi ennen oikeudenkäynnin vireilletuloa ja haluaisi silloin estää syytteen

²¹⁸ HE 82/1995 vp s. 36, *Virolainen* 1998 s. 439 ja *Vuorenpää* 2014 s. 81–82.

²¹⁹ Ennen huhtikuussa 1992 tapahtunutta yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymistä tilanne oli toinen, eli syyttäjän tuli RVA 16.1 §:n mukaan nostaa syyte myös asianomistajarikoksista, jotka oli tehty virallisen syytteen alaisen rikoksen yhteydessä. Säännöksen muuttamista perusteltiin sillä, että eri konkurrenssimuotojen välisestä erotelusta luovuttaessa ei ole syytä pitää tällaista erottelua voimassa syyttäjän syyteoikeuden osaltakaan. Lisäksi tietyissä tilanteissa RVA 16.1 §:n soveltaminen saattoi johtaa epätydyttäviin lopputuloksiin. Ks. perusteluista HE 40/1990 vp s. 43.

²²⁰ Ks. *Jokela* 2018 s. 266–267. Vrt. toisin *Virolainen* 1998 s. 439–440 ja s. 440 alaviite 1. Virolaisen mukaan syyttäjän tulee nostaa syyte myös virallisen syytteen alaisen rikoksen yhteydessä tehdystä asianomistajarikoksesta, vaikka asianomistaja ei olisi esittänyt asiassa syyttämispyyntöä. Virolainen perustelee kantaansa syyttäjää velvoittavalla syytepakkoperiaatteella ja Ruotsin lailla (RB 20:4.1).

²²¹ HE 82/1995 vp s. 36, *Virolainen* 1998 s. 440, *Vuorenpää* 2014 s. 83–84 ja *Jokela* 2018 s. 267.

ajamisen. Toisaalta syyttäjällä on tällaisissa tilanteissa usein perusteltu aihe luopua syytetoimista.²²²

Myös ROL 1:3.2 mukaisissa tapauksissa syyttäjän syyteoikeus on harkinnanvarainen. Syyteharkinnassa huomiota on kiinnitettävä erityisesti vajaavaltaisen etuun ja hänen suojelemissensa. Kuitenkin myös yleinen etu tulee ottaa huomioon esimerkiksi silloin, jos rikoksesta epäilty toimii myös muiden vajaavaltai-
sten edustajana tai jos samankaltaisia rikoksia oletetaan tulevan esiin muuallakin.²²³

ROL 1:3.2 ei ota kantaa siihen, miten syyteoikeus järjestetään tapauksissa, joissa laillinen edustaja on yhdessä jonkun toisen kanssa tehnyt vajaavaltaiseen kohdistuneen asianomistajarikoksen. Kysymyksenalaiseksi jää tällöin se, saako syyttäjä nostaa syytteen laillisen edustajan ohella myös tämän rikoskumppania tai muuta rikokseen osallista vastaan, vaikka asianomistaja ei olisi esittänyt syyttämispyyntöä. Mielestäni on katsottava, että syyttäjällä tulee olla oikeus nostaa syyte myös muita rikokseen osallisia vastaan. Olisi nimittäin erikoinen ja oikeudellisesti kestä-
mätön tilanne, jos syyttäjä saisi nostaa syytteen laillista edustajaa vastaan, mutta muun rikoksesta epäillyn osalta syyteoikeus jäisi kiinni tämän rikoskumppanin eli laillisen edustajan tekemästä syyttämispyyntöstä.²²⁴

5.6 Syyteoikeus sotilasrikosasioissa

Sotilasoikeudenkäyntiasioita ovat sotilasoikeudenkäyntilain (SotOL, 326/1983) 2.1 §:n mukaan sotilasrikoksia koskevat asiat. Sotilasrikoksista säädetään RL 45 luvussa. Lisäksi sotilasoikeudenkäyntiasioita ovat eräät SotOL 2.2 §:ssä eriteltyt rikokset, jos tekijänä on sotilas ja rikos on kohdistunut toiseen sotilaaseen tai puolustusvoimiin. Niin ikään sotilasoikeudenkäyntiasiana käsitellään syyte asevelvollisuudesta kieltäytymisestä siten kuin asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä säädetään.

SotOL 4.3 §:n mukaan syyttäjän on nostettava syyte sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävästä rikoksesta, vaikka asianomistaja ei olisikaan tehnyt syyttämispyyntöä. Syyttäjä ei myöskään saa jättää syytettä nostamatta ROL 1:7:n nojalla, eli syyttäjä ei voi tehdä harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä teon vähäisyyden tai rikoksesta epäillyn nuoren iän perusteella. Harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen rajaamista sotilasrikosasioissa on perusteltu sillä, että komentaja tai muu kurinpitoesimies on jo ennen asian syyttäjälle siirtämistä joutunut ottamaan kantaa siihen, olisiko asia voitu käsitellä kurinpitomenettelyssä. Koska kurinpitomenettelyssä

²²² Virolainen 1998 s. 440.

²²³ Jokela 2018 s. 267–268.

²²⁴ Ks. myös Vuorenpää 2014 s. 84.

on mahdollista myös luopua toimenpiteistä, ei ole johdonmukaista, että syyttäjä voisi jättää vähäisyysperusteella syytteen nostamatta teosta, joka on kurinpitomenettelyssä katsottu niin tärkeäksi, että se on vietävä tuomioistuimen käsittelyyn. Muilta osin syyttäjän harkintavaltaa ei ole rajoitettu, eli esimerkiksi riittävän näytön puuttuessa syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta.²²⁵

Näkisin perusteltuna sen, että syyttäjällä on syyteoikeus sotilasrikosasioissa myös ilman asianomistajan syyttämispyyntöä. Puolustusvoimien kaltaisessa organisaatiossa ei nimittäin voida suhtautua kevyesti mihinkään rikokseen toista sotilasta tai puolustusvoimia vastaan. Koska vähäisimmät teot joka tapauksessa jäävät sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) mukaiseen kurinpitomenettelyyn, syyttäjän syyteharkintaa on mielestäni melko perustellusti voitu rajata vähäisyysperusteella tehtävän harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen osalta. Toisaalta tällä määräyksellä on kavennettu syyttäjän itsenäistä ja riippumatonta syyteharkintavaltaa, jonka tulisi joka tapauksessa olla aina mahdollisimman laaja.

²²⁵ HE 86/1981 vp s. 19, *Pasanen – Nikula* 1983 s. 635 ja *Rautio* 2017 s. 439.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Erityissäännösten asema asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyssä

Voidaan havaita, että Suomessa käytössä oleva syyteoikeusjärjestely asianomistajarikoksissa kulkee selkeän kaavan mukaisesti. Poliisin tietoon tuleva asianomistajarikokseksi osoittautuva rikos tutkitaan esitutkinnassa ja siirretään syyttäjälle syyteharkintaan ja tämän jälkeen mahdolliseen tuomioistuinkäsittelyyn, mikäli asianomistaja haluaa rikoksen syytteeseen pantavaksi eli esittää asiassa syyttämispyyntö. Jos asianomistaja ei halua tehdä syyttämispyyntöä, rikosta ei tutkita, eikä syyttäjällä ole asiassa tällöin lähtökohtaisesti syyteoikeutta. Myös itse syyttämispyyntöä koskevat ROL 1:2.2 ja 1:4–5:n säännökset ovat mielestäni pääsääntöisesti selkeästi ja tarkoituksenmukaisesti säädetty.

Syyttämispyyntönsä tekeminen voi tapahtua melko vapaamuotoisesti joko suullisesti tai kirjallisesti. *De lege ferenda* syyttämispyyntönsä tekemistä koskevaan säännökseen (ROL 1:5) olisi mielestäni selvyyden vuoksi hyvä kirjata nämä syyttämispyyntönsä esittämistavat. Lisäksi suullinen ilmoitus tulisi mielestäni olla mahdollista tehdä myös puhelimitse, mikäli ilmoittajan henkilöllisyys voidaan luotettavasti puhelimesta todentaa. Tämä olisi perusteltua, koska nykyään puhelinkuuleminen on muutenkin tietyissä rikosprosessin vaiheissa mahdollista sekä esitutkinnassa että tuomioistuimessa. ETL 7:1.2:n mukaan kuulustelu voidaan suorittaa puhelimitse, mikäli siitä ei aiheudu haittaa tai se ei vaaranna tutkinnan luotettavuutta. ROL 5:10 a:n mukaan puolestaan rikosasian valmisteluistunto voidaan suorittaa puhelimitse, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi ja OK 17:52.2:n mukaan tietyissä tapauksissa todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista, todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyvaiheessa puhelimitse. Näin ollen olisi johdonmukaista, että myös syyttämispyyntö voitaisiin esittää syyttäjälle tai poliisille puhelimen välityksellä.

Edellä kuvattuun syyteoikeusjärjestelyn pääsääntöön on tehty useita poikkeuksia, jotta rikosoikeusjärjestelmä pystyy vastaamaan tiettyjen erityistilanteiden aiheuttamiin haasteisiin. Siksi ROL:iin, RL:iin ja SotOL:iin on säädetty erityisiä asianomistajarikosten syyteoikeutta koskevia pykäläitä. Nämä erityisen syyteoikeuden perustavat pykälät ovat perusteltuja, koska ne pureutuvat sellaisiin kohteisiin, joiden osalta ongelmia todennäköisesti syntyisi, mikäli tällaisia erityisiä syyteoikeusjärjestelyjä ei olisi olemassa. Ei olisi tarkoituksenmukaista, että syyttäjä ei voisi nostaa syytettä kaikkia rikokseen osallisia vastaan tilanteessa, jossa syyttämispyyntö ei koske jokaista rikokseen osallista. Esimerkiksi sanktiovarmuusnäkökulma ja rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun periaate vaativat käytännössä, että mahdollisuus syyttää jokaista asianomistajarikokseen osallista on olemassa.

Huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan vajaanvaltaista henkilöä vastaan tekemät rikokset taas jäisivät todennäköisesti useimmiten rankaisematta, jos tällaista asianomistajarikosta ei voitaisi tutkia ja panna syytteeseen ilman asianomistajan tai hänen edustajansa myötävaikutusta. Eräiden henkilöön tai vapautteen kohdistuvien rikosten muuttuminen lähtökohtaisesti asianomistajarikosasemasta virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi on RL:ssa säädetyissä erityistilanteissa perusteltua. Näissä tilanteissa käsillä voidaan katsoa olevan sekä tärkeä yksityinen että yhteiskunnan kannalta tärkeä etu, kun syyteoikeussäännöksen kautta voidaan tarttua kiperiin lapsiin tai läheisiin kohdistuviin väkivaltarikoksiin, työntekijöiden työssään kohtamiin väkivallantekoihin sekä potentiaalisesti hengenvaarallisella tavalla vapautteen kohdistuviin rikoksiin. Edelleen sotilasrikosasioiden tutkimisen on käytännössä tarpeen olla asianomistajan syyttämispyyntöstä riippumaton jo siitä edellä mainitusta syystä, että puolustusvoimat on sen luonteinen organisaatio, jossa kaikki rikosasiat on syytä käydä huolellisesti läpi jo jokaisen palveluksessa olevan turvallisuudenkin kannalta.

6.2 Haasteena erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta

Kaikki asianomistajarikosten pääsäännöstä poikkeavat erityissäännökset ovat siis mielestäni käytännössä tarpeellisia ja niiden sääntely on pääosin selkeää. Voidaankin siis mielestäni perustellusti todeta, että asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyn suurin haaste on erittäin tärkeän yleisen edun asema. Kuten edellä on tullut ilmi, erittäin tärkeään yleiseen etuun liittyvät ongelmat voidaan kiteyttää käsitteen tulkinnanvaraisuuteen ja sitä kautta siihen, että rikosprosessiketjun eri toimijoilla voi olla hyvin erilaisia käsityksiä erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta. Ongelmakohdat voidaan tältä osin jakaa syyttäjän roolin kannalta kolmeen osaan:

1. Erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta esitutinnan aikana esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän toimesta
2. Erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta syyttäjän syyteharkinnassa
3. Erittäin tärkeän yleisen edun tulkinta tuomioistuinkäsittelyssä.

Esitutkinta

Kuten edellä luvussa 5.2.1 on tullut esille, erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa on esitutkinnassa punnittava ennen kaikkea kahdessa tilanteessa, jotka koskevat syyttäjän pyynnöstä tapahtuvaa asianomistajarikoksen esitutkintaa (ETL 3:4.3) ja esitutinnan rajoittamista (ETL 3:10 ja 3:10 a). Käytännössä erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa joutuvat näissä tapauksissa pohtimaan sekä poliisin tutkinnanjohtaja (ja tutkija) että syyttäjät. Viimekätinen ratkaisuvälta on katsottava olevan syyttäjällä oikeudellisten ja prosessuaalisten kysymysten

asiantuntijana. Ratkaisevan tärkeää niin erittäin tärkeän yleisen edun pohdinnan kuin esitutkinnan kannalta yleisestikin on poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyö.

Suomessa esitutkintaa johtaa esitutkintaviranomainen, joka on pääsääntöisesti poliisi (ETL 2:1.1). Poliisi on yleinen esitutkintaviranomainen. Erityisiä esitutkintaviranomaisia ovat tullirajavartio- ja sotilasviranomaiset (ETL 2:1.2).²²⁶ ETL 2:1.3:n mukaan myös syyttäjä osallistuu esitutkintaan. Syyttäjä ei kuitenkaan ole esitutkintaviranomainen, eikä toimi tutkinnanjohtajana muissa kuin poliisirikosasioissa (ETL 2:4). Aika ajoin Suomessa on keskusteltu siitä, pitäisikö tutkinnanjohtajuus rikosasioissa siirtää yleisesti syyttäjäviranomaisille. Esimerkiksi Euroopan tasolla tarkasteltuna Suomen tutkinnanjohtajuusjärjestelyt ovat varsin poikkeukselliset, toisin sanoen useissa maissa syyttäjät toimivat tutkinnanjohtajina rikosasioissa. ROL:n säätämistä valmistellut oikeusministeriön työryhmä esitti mietinnössään, että muiden kuin yksinkertaisten rikosasioiden tutkinnanjohto olisi siirretty poliisilta syyttäjälle.²²⁷ Lopulta hallituksen esitykseen ei kuitenkaan tuotu ehdotusta syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta, vaan syyttäjän asemaa esitutkinnassa vahvistettiin esimerkiksi siten, että syyttäjälle annettiin mahdollisuus antaa poliisille määräyksiä esitutkinnan kannalta tarpeellisten toimenpiteiden suorittamisesta.²²⁸ Myöhemmissäkin lakiuudistuksissa tutkinnanjohtajuuskysymyksiä on pohdittu, mutta toimivaltuudet poliisin ja syyttäjän välillä on säilytetty ennallaan.²²⁹ Nykyään ETL 5 luvussa lähdetään siitä, että syyttäjän ja poliisin on tehtävä käytännössä tiivistä yhteistyötä esitutkinnan aikana.

Asianomistajarikosten osalta tutkinnanjohtajuuteen liittyvät kysymykset eivät nähdäkseni ole erityisen ongelmallisia. Syyttäjän mahdollista tutkinnanjohtajuutta on pohdittu lähinnä muiden kuin yksinkertaisten rikosasioiden osalta. Suurin osa asianomistajarikoksista on yksinkertaisia ja siten vähäisiä rikoksia, joten niiden esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai lopettaa suoraan sillä perusteella, että asianomistaja ei halua tehdä syyttämispyyntöä. Jos erittäin tärkeän yleisen edun voidaan arvella olevan käsillä, poliisin on saatettava rikosasia syyttäjän harkittavaksi. Tässä tilanteessa ongelmana voi olla se, miten erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa tulkitaan poliisin toimesta. Varmuuden vuoksi näissä tilanteissa olisi nähdäkseni kysyttävä syyttäjän mielipidettä, mitä ei ”tavallisessa” asianomistajarikosasiassa ole välttämätöntä tehdä.

Esitutkinnan rajoittaminen millä tahansa perusteella vaatii käytännössä, että sekä tutkinnanjohtaja että syyttäjä ovat rajoittamisen kannalla. Kumpikaan ei voi saada tutkintaa rajoitettua pelkästään omalla toiminnallaan, koska ETL 3:10 ja 3:10 a §:n mukaan rajoittamisesta *päätää* tai

²²⁶ Ks. *Helminen ym.* 2014 s. 125.

²²⁷ OLJ 1/1993 s. 48–49 ja 341.

²²⁸ HE 82/1995 vp s. 158. Ks. oikeuskirjallisuuden osalta esim. *Virolainen* 1998 s. 271–275.

²²⁹ Ks. esim. ETL:n valmistelun osalta HE 222/2010 vp s. 31–32, jossa on pohdittu seikkoja syyttäjän tutkinnanjohtajuuden puolesta ja sitä vastaan.

määrää syyttäjä tutkinnanjohtajan *esityksestä*. Esitutkintayhteistyö näyttäisi olevan erityisen korostunutta tutkintatoimenpiteiden rajoittamistilanteissa. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, koska pääsääntönä tulee olla rikoksen vieminen koko rikosprosessin läpi vahvasti legaliteetti-periaatetta noudattaen.²³⁰ Kun pääsääntöön tehdään poikkeus eli tutkinta lopetetaan, on kaikkien rikosasian asianosaisten kannalta hyvä, että rajoittamispäätös vaatii kahden tahon hyväksynnän. Tärkeä yleinen etu on yksi rajoituspäätöksessä punnittavista kriteereistä. Käytännössä syyttäjä ei voi rajoittaa esitutkintaa, vaikka tutkinnanjohtaja sitä esittäisi, jos syyttäjän käsityksen mukaan tärkeä yleinen etu on kyseisessä rikosasiassa käsillä.

Esitutkinnan osalta voidaan havaita, että syyttäjän tutkinnanjohtajuus poistaisi tietyiltä osin sekä asianomistajarikosten ilmoittamiseen että esitutkinnan rajoittamiseen liittyviä ongelmia, koska syyttäjätutkinnanjohtaja voisi aina oman harkintansa pohjalta ilman välikäsiä tehdä päätöksen asianomistajarikoksen esitutkinnan aloittamisesta yleisen edun perusteella tai esitutkinnan rajoittamisesta kaikilla käytettävissä olevilla rajoitusperusteilla. Katsoisin kuitenkin, että nykyinen järjestelmämme on varsin toimiva näidenkin tilanteiden osalta. Kun tiettyä rikosasiaa katsoo useampi toimija ja mahdollisesti eri näkökulmista, on oikeiden ratkaisujen ja monipuolisempien perustelujen todennäköisyys myös aina todennäköisesti korkeampi.

Syyteharkinta

Asianomistajarikosten syyteharkinnalle erittäin tärkeä yleinen etu asettaa aina oman haasteensa. Kuten on tullut ilmi, erittäin tärkeän yleisen edun käsitettä ei ole määritelty täsmällisesti. Siten ei ole olemassa mitään valmista ”kaavaa”, jonka perusteella erittäin tärkeää yleistä etua kunkin rikostunnusmerkistön valossa tulkittaisiin. Syyttäjillä on suuri vastuu erittäin tärkeän yleisen edun tulkinnasta, ja koska tulkinta on kiinni aina kunkin syyttäjän henkilökohtaisesta näkemyksestä, saattaa samankaltaisissakin rikostapauksissa erittäin tärkeän yleisen edun osalta ilmetä erilaisia syyteharkintaratkaisuja. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syyttäjät eivät monestikaan ”löydä” asianomistajarikoksista niin painavia syitä, että syytteen nostaminen katsottaisiin tärkeäksi yleisen edun vuoksi. Tämän näkemyksen mukaan vakavia henkilöön kohdistuvia asianomistajarikoksia on ainakin osittain tästä syystä siirretty virallisen syytteen alaisuuteen.²³¹ Näkemys on mielestäni sinänsä perusteltu tärkeän yleisen edun osalta, mutta lakien esitöissä virallisen syytteen alaisuutta on perusteltu ennemminkin rikosten vakavuudella ja

²³⁰ Nykyään tosin erityisesti poliisin tutkintaresurssien vähäisyyden takia monien vähäisten rikosten tutkintojen eteneminen näyttäisi käytännössä usein loppuvan esitutkintavaiheeseen. Näiden ns. massarikosten tutkintojen lopettaminen on viime aikoina noussut usein myös uutisotsikoihin. Ks. esim. *Happonen* 2019.

²³¹ Ks. *Virolainen* 1998 s. 433–434.

yhteiskunnan yleisellä intressillä kuin sillä, että syytteitä olisi jätetty nostamatta erittäin tärkeän yleisen edun puuttumisen takia.²³²

Erittäin tärkeä yleinen etu tulee syyttäjän arvioitavaksi vain niissä asianomistajarikoksissa, joissa asianomistaja ei ole esittänyt syyttämispyyntöä. Tällöin syyttäjän on tullut harkita jo esitutkinnan aikana erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa ja katsoa sen mahdollisesti olevan käsillä, koska muussa tapauksessa esitutkinta olisi lopetettu tai jätetty toimittamatta. Toisaalta syyttäjä ei ole sidottu poliisin esittämään rikosnimikkeeseen, joten virallisen syytteen alaisena rikoksena tutkittu teko saattaa vielä syyteharkinnassa joskus muuttua asianomistajarikokseksi. Tällöin asianomistajalta olisi vielä syyteharkintavaiheessa tiedusteltava, haluaako hän rikoksen syytteeseen pantavaksi.²³³ Jos vastaus on kielteinen, syyttäjän tulee tehdä syyteharkinta koko rikosasian osalta ja lopulta punnita erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa kyseisessä tapauksessa, jos asiassa muutoin on syyttäjän näkemyksen mukaan tapahtunut rikos ja näyttö rikoksesta on riittävä. Tällöin syytteen nostamisen vaa'ankielenä on nimenomaan erittäin tärkeä yleinen etu, joka osoittaa joko syytteen nostamiseen tai syyttämättä jättämiseen.

Rikokset on usein jaettu tavalliseen eli perustekomuotoon sekä lievään (privilegioituun) ja törkeään (kvalifioituun) tekomuotoon. Syyteharkinnassa syyttäjä voi lähteä siitä, että hän nostaa syytteen ensisijaisesti vakavamman ja toissijaisesti lievemmän tekomuodon perusteella. Perustekomuoto on yleensä virallisen syytteen alainen rikos, kun taas lievä tekomuoto asianomistajarikos. Jos syyttäjä nostaa ensisijaisen syytteen esimerkiksi kavalluksesta (RL 28:4) ja toissijaisen syytteen lievästä kavalluksesta (RL 28:6), jälkimmäisen osalta pitää olla olemassa asianomistajan syyttämispyyntö tai erittäin tärkeä yleinen etu, koska kyseessä on asianomistajarikos, jonka syyteoikeus riippuu mainituista seikoista (RL 28:15.1). Syyttäjän asialegitimaatio on siten lievän kavalluksen osalta kiinni syyttämispyyntöstä tai erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta. Kuten aiemmin on mainittu, ongelma on tällöin se, että syyttäjä ei voi tietää tuomioistuimen kantaa erittäin tärkeän yleisen olemassaoloon ennen jutun täyttä tutkimista. Syyttäjälle jää siten riski siitä, että lievän tekomuodon osalta tuomioistuin katsoo erittäin tärkeän yleisen edun ja siten koko syyttäjän syyteoikeuden puuttuvan.

²³² Ks. esimerkiksi seksuaalirikosten osalta HE 6/1997 vp s. 162 ja HE 216/2013 vp s. 48–49 ja s. 53.

²³³ Jos rikos näyttäisi olevan virallisen syytteen alaisen rikoksen ja asianomistajarikoksen rajalla, mielestäni esitutkinnassa tulisi joka tapauksessa tiedustella asianomistajan kanta epäillyn syytteeseenpanosta. Näin on, vaikka rikosta lopulta tutkittaisiin virallisen syytteen alaisella rikosnimikkeellä. Asianomistajan oikeusturva nimittäin toteutuu parhaiten, jos kaikissa tilanteissa hänen näkemyksensä joka tapauksessa otetaan huomioon. Jos rikosnime vaihtuu syyteharkintavaiheessa asianomistajarikokseksi, on asianomistajan kantaa tiedusteltava tarvittaessa uudestaan.

Tuomioistuinkäsittely

Tuomioistuinkäsittelyssä erittäin tärkeä yleinen etu voi aiheuttaa vielä uuden ongelmakohdan, johon syyttäjän tulisi jo ennakolta varautua. Jos edeltävän esimerkin mukaisesti syyttäjä olisi nostanut syytteen ensisijaisesti kavalluksesta ja toissijaisesti lievästä kavalluksesta, josta asianomistaja ei ole tehnyt syyttämispyyntöä, tulee syyttäjän haastehakemuksen yhteydessä ilmoittaa syyteoikeutensa perusteeksi lievän kavalluksen osalta erittäin tärkeä yleinen etu. Tällöin syyteoikeus on olemassa ja tuomioistuimessa voidaan tarvittaessa tutkia erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa tarkemmin. Jos syyttäjä ei ole esittänyt virallisen syytteen alaisen rikoksen lisäksi vaihtoehtoista syytettä haastehakemuksessa, on hänellä kuitenkin mahdollisuus vielä oikeudenkäynnissä esittää syyte asianomistajarikoksesta ja perustella sitä erittäin tärkeällä yleisellä edulla. Tämä on mahdollista, koska ROL 5:17.2:n mukaan ”syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että syyttäjä rajoittaa syytettään tai ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa taikka vetoaa uuteen seikkaan syytteen tueksi”. Käytännössä siis syyttäjä voi kavalluksen sijasta ilmoittaa toisen lainkohdan, eli lievän kavalluksen pykälän (RL 28:6). Teonkuvaus ei muutu tapauksessa muuksi, koska kavalluksen törkeysasteen määrittely voidaan suorittaa jo alkuperäisessä syytteessä ilmoitetun teonkuvauksen ja tosiseikaston perusteella. ROL 11:3:n mukainen syytesidonnaisuus toteutuu, jos teonkuvaus pysyy muuttumattomana uuden lainkohdan nimeämisestä huolimatta.²³⁴

On erittäin merkityksellistä, että syyttäjä tuo erittäin tärkeän yleisen edun vaikutuksen esiin toissijaisen syyteensä yhteydessä. Syyte tulee esittää siten, että kaikki siihen liittyvä aineisto tuodaan selkeästi esiin. ROL 6:5.2:n mukaan tosin tuomioistuimen kuuluu valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi, sekä tarvittaessa kysymyksen poistaa asianosaisten antamien lausuntojen puutteellisuuksia ja epäselvyyksiä. Tämä tuomioistuimen materiaalin prosessijohto ei kuitenkaan saa koitua syytetyn vahingoksi. Siksi tuomioistuin ei voi ottaa esiin kysymystä siitä, että olisiko syytetty mahdollista tuomita asianomistajarikoksesta erittäin tärkeän yleisen edun perustaessa syyttäjälle syyteoikeuden. Syyteoikeuden perusteleminen tarvittaessa ja syytteen esittäminen on aina syyttäjän tehtävä.²³⁵

Jos siis syyttäjän ensisijainen syyte virallisen syytteen alaisesta rikoksesta hylätään ja toissijaista syytettä asianomistajarikoksesta ei ole perusteltu erittäin tärkeällä yleisellä edulla, toissijainen syyte tulee jättää tutkimatta, vaikka syyte sinänsä olisi katsottu toteen näytetyksi. Jos syyteoikeus prosessinedellytyksenä puuttuu, ei syytettä voida ottaa tuomioistuimessa tutkittavaksi. Tässä kontekstissa syyttäjän vastuu syyteensä ajamisesta on suuri. Syyttäjän tulee siten

²³⁴ Ks. *Rautio* 1997 s. 439–440.

²³⁵ Ks. *Rautio* 1997 s. 441.

jo syyteharkinnassa tehdä tarpeeksi huolellinen arvio erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolosta ja viitata siihen sekä haastehakemuksessa että asian tuomioistuinkäsittelyssä. Näin menetellen puuttuva syyteoikeus ei pääse yllättämään syyttäjää itseään tuomioistuinkäsittelyvaiheessa. Syytteen tutkimatta jättäminen tulee kyseeseen myös silloin, jos syyttäjä on vedonnut erittäin tärkeään yleiseen etuun, mutta tuomioistuin ei katso sen olevan olemassa.²³⁶

6.3 Erittäin tärkeän yleisen edun tulevaisuus

Erittäin tärkeä yleinen etu asianomistajarikoksen syyteoikeuden perusteena kulkee koko rikosprosessin läpi esitutkinnasta syyteharkinnan kautta mahdollisesti ylimpään tuomioistuimeen asti. Erittäin tärkeän yleisen edun olemassaoloa joutuvat tulkitsemaan useat henkilöt. Kuten luvuissa 5.2 ja 6.2 on käyty läpi, erittäin tärkeä yleinen etu voi aiheuttaa monenlaisia, yllättäviäkin tilanteita rikosprosessin eri vaiheissa. Syyttäjä on se taho, joka joutuu ottamaan kantaa erittäin tärkeään yleiseen etuun rikosasian käsittelyn kaikissa vaiheissa. Syyttäjän tulisi siten olla erityisen asiantunteva ja osaava erittäin tärkeän yleisen edun käsittelyssä.

Käytännössä erittäin tärkeä yleinen etu on kuitenkin jo käsitteenä monisyinen ja hankalasti avattava. Erittäin tärkeän yleisen edun olemassaolon pääasiallisina kriteereinä on esitetty rikoksen törkeys, rikoksenteikijän vaarallisuus sekä rikoksesta epäiltyjen yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Viimeksi mainittu lienee käytännössä helpoiten toteutettava, mutta sen ollessa toissijaisessa asemassa törkeys- ja vaarallisuuskriteereihin verrattuna sitä voidaan käytännössä tarkastella vasta sitten, kun erittäin tärkeän yleisen edun katsotaan jo olevan olemassa rikoksen törkeyden tai rikoksenteikijän vaarallisuuden takia. Jos näin on, voi syyttäjä nostaa syytteen kaikkia rikoksenteikijöitä vastaan tai samankaltaisissa rikosasioissa yhden saatua syytteen on muitakin lähtökohtaisesti syytettävä. Yhdenvertaisuusperusteeseen verrattuna rikoksen törkeyden tai rikoksenteikijän vaarallisuuden arviointi puolestaan lienee aika lailla vaikeampaa, koska mitään täsmällisiä kriteereitä näiden seikkojen tulkintaan ei ole olemassa.

On perusteltua asettaa osaltaan kysymyksenalaiseksi erittäin tärkeän yleisen edun rooli erityisesti rikosasian tuomioistuinkäsittelyn osalta. Ei nimittäin ole järkevää, että prosessinedellytyskysymyksen eli syyteoikeuden olemassaolon ratkaisu vaatii tuomioistuimessa yhtä suuren työn kuin itse pääasian ratkaisu. Oikeudenkäynnin edellytysten ratkaisemisen tulisi olla selkeämpi prosessi.²³⁷ Nykytilanne voi johtaa siihen, että täyden tuomioistuintutkinnan jälkeen todetaan,

²³⁶ Rautio on katsonut, että toissijainen syyte lievemmästä tekemuodosta olisi syyteoikeuden puuttuessa hylättävä. Ks. *Rautio* 1997 s. 441–442. Itsekin olen tätä mieltä siinä tapauksessa, että lievempi tekemuoto katsottaisiin toteen näyttämättömäksi syyteoikeuden puuttumisen ohella. Tällöin olisi tämän tutkielman kappaleessa 5.2.3 kuvatulla tavalla johdonmukaista, että syyte hylätään kokonaisuudessaan. Sen sijaan toteen näytetyn syytteen hylkäämistä en näe johdonmukaisena, vaan syyteoikeuden puuttuessa syyte on mielestäni jätettävä tutkimatta.

²³⁷ Ks. myös *Rautio* 1997 s. 442–443.

että syyteoikeutta ei ole olemassa ja juttua ei tutkita. Tämä ei ole hyvä tilanne kenellekään prosessin osapuolelle.

Onkin siis kysyttävä, tulisiko erittäin tärkeä yleinen etu määritellä laissa täsmällisesti. Tällöin olisi aina selvää, milloin erittäin tärkeä yleinen etu soveltuu syyteoikeuden perusteeksi. Kysymys on periaatteessa relevantti, mutta käytännössä tyhjentävää määritelmää ei liene mahdollista tehdä. Tarkkarajaiset määritelmät eivät välttämättä sovellu yhdenmukaisesti käytettäväksi kaikkien rikostunnusmerkistöjen kanssa. Jos erittäin tärkeän yleisen edun kriteereiksi otettaisiin rikoksen törkeys, tekijän vaarallisuus ja tekijöiden yhdenvertaisen kohtelun vaatimus, on selvää, että niiden soveltaminen ei onnistuisi kaikissa tapauksissa tyydyttävästi. Esimerkiksi toistuvasti näpistyksiin syyllistyvä rikoksentehtäjä ei välttämättä tai edes todennäköisesti ole siten vaarallinen, että erittäin tärkeä yleinen etu aktivoituisi hänen kohdallaan, vaikka vaarallisuuskriteeriin sisällytettäisiin teon toistuvuus.²³⁸ Lievän teon toistaminen ei nimittäin sinänsä tee tekijästä vaarallista. Ongelmallinen on myös rikoksen törkeys erittäin tärkeän yleisen edun perusteena. Asianomistajarikokset voivat olla rikoslajissaan törkeitä, mutta törkeän asianomistajarikoksen kohdalla aletaan monesti lähestyä jo virallisen syytteen alaisen rikoksen rajaa. Katsoisin näin olevan erityisesti henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten osalta.

Kaikkinensa erittäin tärkeän yleisen edun merkitys lienee nykyään joka tapauksessa jossain määrin aiempaa vähäisempi, koska tuoreemman oikeudellisen kehityksen seurauksena monia aiempia asianomistajarikoksia on siirretty virallisen syytteen alaisuuteen. Esimerkkeinä näistä käyvät jo aiemmin mainitut seksuaalirikokset sekä pahoinpitelyrikokset. Virallisen syytteen alaisuus on siten poistanut aiempia tulkintaongelmia, joita erittäin tärkeä yleinen etu on aiheuttanut. Tämä käy selväksi jo tutkimalla oikeuskäytäntöä. Viime aikoina esimerkiksi korkein oikeus ei ole enää joutunut antamaan juurikaan syyteoikeutta koskevia ennakkoratkaisuja esimerkiksi seksuaalirikosten osalta. Aikaisempina vuosikymmeninä niitä on annettu lukuisia, kuten tämäkin tutkielma osaltaan osoittaa. Tietyllä tavalla rikoksen törkeyttä erittäin tärkeän yleisen edun kriteerinä voidaan pitää jopa osittain vanhentuneena. Aikaisemmin se oli varsin perusteltu juuri väkivalta- ja seksuaalirikosten osalta, joiden vakaviakin tekemuotoja oli asianomistajarikoksina.

²³⁸ Tässä katsannossa toki eri asia on se, että vähäisenkin rikoksen jatkuvan uusimisen tulisi perustaa yhteiskunnan kannalta yleinen etu sekä asianomistajarikoksissa että virallisen syytteen alaisissa rikoksissa, jotta rikollinen toiminta voitaisiin tehokkaasti lopettaa. Nähdäkseni esimerkiksi virallisen syytteen alaiseen kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta (RL 23:10) syyllistytään helposti jatkuvasti uudelleen sakkorangaistuksista välittämättä. Uusintarikollisuuden puuttumisen keinona ei juurikaan voida pitää erittäin tärkeän yleisen edun kaltaista järjestelyä kummankaan syyteoikeustyypin alaan kuuluvissa rikoksissa.

Rautio on vuonna 1997 kirjoittanut, että ”erittäin tärkeän yleisen edun edellytys tulisi poistaa”. Hän on todennut, että ”ne tapaukset, jolloin säännöstä tulisi soveltaa, ovat varmaankin käymässä yhä harvinaisemmiksi, eikä rikosoikeusjärjestelmän uskottavuus horju, vaikka syytetä ei voitaisikaan aina nostaa”. Edelleen hän kirjoittaa, että ”kun rikoslainsäädännön kokonaisuudistus on kohta viety loppuun ja rangaistussäännökset ovat ajan tasalla, ei erittäin tärkeän yleisen edun tyyppistä takaporttia enää tarvita lainsäädännön puutteiden vuoksi”.²³⁹

Nyt, yli 20 vuotta myöhemmin, erittäin tärkeän yleisen edun edellytys on edelleen olemassa melkein kaikkien asianomistajarikosten kohdalla rikoslaissa. Rikosten virallisen syytteen alaisuus on tosin vähentänyt edellytyksen käyttöalaa, mitä suuntausta sinänsä on mielestäni pidettävä oikeana. Ne rikokset, joiden osalta erittäin tärkeä yleinen etu ensimmäisenä tuotiin rikoslainsäädäntöön, eivät enää ole asianomistajarikoksia lukuun ottamatta kunnianloukkausrikoksia. Koska erittäin tärkeä yleinen etu on myöhemmin kuitenkin liitetty osaksi lähes kaikkien asianomistajarikosten syyteoikeusjärjestelyä, lainsäätäjät on selkeästi katsonut sillä olevan paikansa rikosprosessissa. Minäkään en sitä ainakaan kokonaan poistaisi. Sen sijaan sen soveltamiskriteereitä voisi olla perusteltua tarkastella nykyisen rikoslainsäädännön valossa uudestaan. Mielestäni voisi olla paikallaan esimerkiksi irrottaa erittäin tärkeän yleisen edun perustavasta tekijän vaarallisuuskriteeristä teon uusiminen omaksi kriteerikseen, koska teon uusimisen näyttäminen on huomattavasti helpompaa kuin tekijän vaarallisuuden osoittaminen. Lisäksi, kuten edellä on tullut ilmi, jonkin tietyn vähäisen rikoksen uusiminen ei kovin helposti tee rikosten tekijästä vaarallista. On kuitenkin otettava huomioon se, että erittäin tärkeästä yleisestä edusta ei voi tulla ”automaattisesti” sovellettavaa. Sen soveltamiseksi on teon tai tekijän osalta täytettävä vähintään tietynasteinen vakavuus.

Yleisesti voidaan siis kysyä, minkälaisissa asianomistajarikoksissa ja millä perusteilla erittäin tärkeän yleisen edun on tarpeen perustaa syyttäjälle syyteoikeus. Lainsäädäntö ei tällä hetkellä ole täysin johdonmukainen esimerkiksi siltä osin, että näpistyksen ja lievän kavalluksen osalta voidaan soveltaa erittäin tärkeää yleistä etua (RL 28:15.1), kun taas rikostyyppiltään niiden kanssa melko läheisen lievän petoksen osalta erittäin tärkeää yleistä etua ei laissa mainita (RL 36:8.1). Mielestäni voidaan perustellusti kysyä, tarvitaanko erittäin tärkeää yleistä etua tällöin myöskään näpistyksen tai lievän kavalluksen osalta. Mainitut rikokset ovat nähdäkseni asianomistajarikostasollakin lievimmästä päästä, joten niiden syyteoikeus voitaisiin jättää jopa kokonaisuudessaan asianomistajan syyttämispyyntöön varaan.

²³⁹ *Rautio* 1997 s. 443.

Aiheen jatkotutkimuksen kannalta erittäin tärkeän yleisen edun problematiikkaa olisi mielenkiintoista tarkastella lisääkin. Lopuksi on erittäin tärkeälle yleiselle edulle antamastani kriittistä huolimatta kuitenkin todettava, että puutteistaan ja ongelmakohtistaan huolimatta erittäin tärkeää yleistä etua parempaa järjestelmää puuttua tiettyihin asianomistajarikoksiin on vaikea keksiä. Luultavasti myös tästä syystä erittäin tärkeä yleinen etu on vuosien kuluessa otettu osaksi lähes kaikkien asianomistajarikosten syyteoikeussäännöksiä. Katsoisin, että *de lege ferenda* erittäin tärkeä yleinen etu on syytä pääasiallisesti säilyttää ja toteuttaa sitä edelleen siten, että syyteoikeuden olemassaoloa tarkastellaan rikoksen kaikki seikat huomioon ottavalla kokonaisuarkinnalla.